

HDC

Hotel & Destination Consulting

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA

FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT

OPATINA: ~~OPATINA~~ CRNOJE GORE АГЕНЦИЈА ЗА УПРАВЉАЊЕ МОРСКИМ
ДОБРОМ ЦРНЕ ГОРЕ

БУДЖЕТ

Примљено:	18.09.2018		
Орг. јед.	Број	Прилог	Вриједност
02011	172	7	

PROFICISCOB d.o.o.

Program unapređenja morskog dobra (Održivo upravljanje plažama u Crnoj Gori)

FINALNA VERZIJA

10.07.2018.

Sadržaj

1. UVOD	3
1.1. Projekat	3
1.2. Metodologija i procedure	4
2. SITUACIJSKA ANALIZA	5
2.1. Polazišta i dokumentaciona osnova	5
2.1.1. Definicija i status morskog dobra	5
2.1.2. Akteri i odgovornosti u upravljanju plažama	5
2.1.3. Proces davanja plaža u zakup, cjenovnik i interni pravilnici ...	9
2.2. Karakteristike plaža Crne Gore	11
2.2.1. Obalno područje i morsko dobro Crne Gore	11
2.2.2. Plaže Crne Gore	12
2.2.3. Postojeća kategorizacija	18
2.2.4. Zaštićene plaže i plaže sa plavom zastavicom	19
2.2.5. Sanitarni kvalitet morske vode na kupalištima	21
2.2.6. Ostali za plaže relevantni elementi morskog dobra	22
2.3. Potražnja i interes za plažama Crne Gore	23
2.3.1. Turizam na obali Crne Gore	23
2.3.2. Stavovi ključnih interesnih skupina	26
2.3.3. Procjena nosivog kapaciteta	27
2.4. Zaključak situacijske analize	29
3. PRIMJERI NAJBOLJE PRAKSE	31
3.1. Usporedna analiza karakteristika i okvira regulacije plaža	31
3.1.1. Španija	31
3.1.2. Francuska	32
3.1.3. Italija	34
3.1.4. Grčka	35
3.1.5. Turska	35
3.1.6. Hrvatska	36
3.2. Primjeri tematizacije plaža	38
3.2.1. Hrvatska - nacionalni program upravljanja i uređenja morskih plaža iz 2014. godine	38
3.3. Primjeri tematskih plaža na Mediteranu	40
3.4. Metode proširenja plaža	42
3.4.1. Nasipanje	42
3.4.2. Gradnja drvenih platformi/pontona	43
3.5. Standardi opremanja i održavanja plaža	45
3.6. Trendovi u turizmu	49
3.6.1. Trendovi u proizvodnji sunca i mora	51
4. PROGRAM UNAPREĐENJA MORSKOG DOBRA DO 2030. GODINE	53
4.1. Polazišta	53
4.1.1. Identifikacija ključnih problema	53

4.1.2. Vizija plaža Crne Gore	54
4.1.3. Strategije i pravci djelovanja	55
4.2. Povećanje kapaciteta plaža/kupališta	57
4.3. Razvoj i inovacija kupališta	61
4.3.1. Prijedlog sistematizacije kupališta	61
4.3.2. Predlog novih vrsta i podvrsta uređenih kupališta, opšti uslovi, posebni uslovi, kao i dodatne mogućnosti	63
4.3.3. Detaljniji opis informativnih tabli, pravila ponašanja na kupalištima i zabrana	75
4.3.4. Prijedlog sprovođenja procesa tematizacije kupališta	80
4.3.5. Poslovni modeli ustupanja kupališta na korišćenje	82
4.3.6. Smjernice strategije formiranja cijena	83
4.4. Proces i upravljanje	86
5. AKCIJSKI PLAN PRIMJENE PROGRAMA.....	89
6. DODATAK.....	91
6.1. Popis pomorskih pristaništa po opštinama	91
6.2. Popis poligona za skutere po opštinama	92
6.3. Popis sportsko-rekreativnih aktivnosti na plažama Crne Gore	93
6.4. Popis zabavnih igara na vodi na plažama Crne Gore	94
6.5. Prijedlog obrasca za kupališta	95

1. UVOD

1.1. Projekat

Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (u nastavku teksta: Naručilac) raspisalo je 03.04.2017. godine, poziv za javno nadmetanje u otvorenom postupku javne nabavke za izradu ovog Projekta. Kao najpovoljnija ponuda odabrana je ponuda konzorcija "Hotelsko i destinacijsko savjetovanje" doo iz Zagreba, "Fakulteta za menadžment u ugostiteljstvu i turizmu" iz Opatije, "Urbanističkog instituta Hrvatske" doo iz Zagreba, te društva "Proficiscor" doo iz Zagreba. Prema tenderskoj dokumentaciji, polazišta projekta su sljedeća:

- Crnogorski obalni pojas kopna sa površinom od oko 58 km² i teritorijalnim morem površine oko 2.540 km² zakonom je definisan kao zona morskog dobra i kao takav uživa posebnu zaštitu;
- Crnogorske plaže, kao najatraktivniji i najznačajniji segment ljetnje turističke ponude sa 52 km² plaža i preko 100 kupališta (nastala izgradnjom ili adaptacijom), čine oko 270 ha koji se tokom ljetnjeg perioda koriste za kupanje i rekreaciju sa procijenjenim kapacitetom od 300.000 istovremenih korisnika - kupača;
- JP za upravljanje morskim dobrom je ključni javni subjekt koji ima odgovornost upravljanja morskim dobrom, zaštitu morskog dobra, unaprjeđenje korišćenja, izgradnju i održavanje infrastrukturnih objekata, zaključivanje ugovora o korišćenju morskog dobra kao i praćenje sanitarnog kvaliteta mora na kontinuiranoj osnovi;
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma, kao nadležni organ, donosi Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta, a koje obuhvataju infrastrukturno opremanje plaža, bezbjednost, i sl.

Prema tenderskoj dokumentaciji Program mora odgovoriti prije svega na sljedeće interese i ciljeve Naručioca:

- Privođenje plaža i kupališta Crne Gore konkurentskim standardima uređenja i upravljanja (podizanje standarda kvaliteta, sadržaja i sigurnosti posjetilaca) u skladu sa dugoročnom vizijom turističkog razvoja Crne Gore;
- Održivi razvoj i upravljanje ukupnim turističkim proizvodom plaža Crne Gore kroz kreiranje novih motiva dolaska i boravka, odnosno produženje sezone;
- Stvaranje dodatne vrijednosti na plažama i kupalištima Crne Gore kroz podizanje kvaliteta proširenih usluga i proizvoda na plažama povezanih sa osnovnim poslovanjem turističkih subjekata u destinacijama (6 obalnih opština);
- Unaprijeđene poslovne funkcije Naručioca kroz kreiranje novih modela davanja koncesija za turističke, trgovačke, ugostiteljske i sportsko-rekreativne djelatnosti kao i kroz sinergije javnog i privatnog sektora sa otvaranjem novih radnih mjesta.

Finalna verzija Programa unapređenja morskog dobra (Održivo upravljanje plažama u Crnoj Gori) - u daljem tekstu Program dovršena je 10.07.2018. godine.

1.2. Metodologija i procedure

U sklopu sprovođenja ovog projekta sprovedeni su sljedeći metodološki koraci i procedure:

- Uvodna radionica tima Izvršilaca sa Naručiocima 11. septembra 2017. godine u cilju potvrde i razrade onoga što predviđaju radni zadaci i procedure;
- Inicijalna prezentacija projekta širem krugu interesnih grupa 11. septembra 2017. godine sa ciljem predstavljanja projekta, identifikacije stavova glavnih interesnih skupina i uspostavljanjem kontakata za dalju saradnju na projektu;
- Dubinski intervjui tima Naručioca sa rukovodiocima i zaposlenima svih službi Naručioca 12. septembra 2017. godine u cilju dobijanja dodatnog seta podataka, uvida u rad i interne procedure Naručioca, razumijevanje specifičnih aspekata i problema u radu Naručioca, kao i upravljanja plažama u Crnoj Gori;
- Prikaz analitičkih nalaza projekta na internoj radionici sa timom Naručioca 09. novembra 2017. godine;
- Interna radionica sa svim službama Naručioca sa pojašnjenjem komentara na prvi nacrt, održana je 12. i 13. februara 2018. godine u Budvi;
- Analiza dokumenata i podataka dostavljenih od strane Naručioca, posebno:
  - Zakona o morskome dobru ("Sl. list Crne Gore", br. 14/92);
  - Zakona o turizmu ("Sl. list Crne Gore", br. 61/10, 53/11);
  - Novodonesenog Zakona o turizmu i ugostiteljstvu ("Službeni list Crne Gore", broj 2/18 od 10.01.2018. godine);
  - Zakona o koncesijama ("Sl. list Crne Gore", br. 08/09 od 04.02.2009);
  - Zakona o lukama ("Sl. list Crne Gore", br. 51/08 od 22.08.2008, 40/11 od 08.08.2011, 27/13 od 11.06.2013);
  - Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 064/17 od 06.10.2017);
  - Zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora ("Sl. list Crne Gore", br. 56/13 od 06.12.2013);
  - Zakona o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016);
  - Zakona o državnoj imovini ("Sl. list Crne Gore", br. 21/09);
  - Uredbe u davanju u zakup stvari u državnoj svojini ("Sl. list Crne Gore", br. 44/10);
  - Pravilnika o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta ("Sl. list Crne Gore", br. 26/11);
  - Prostornog plana područja posebne namjene za područje morskog dobra (Sl. list Crne Gore", br. 30/0);
  - Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, („Službeni list CG“, br 51/08, 34/11 i 35/13);
  - Menadžment plan prirodnog i kulturno - istorijskog područja Kotora, Ministarstvo kulture Crne Gore, Cetinje 2011. godine.
  - Plana objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra za period od 2016. do 2018.godine;
  - Klarić, Z. i Marković, M. (2013). Turistički prihvatni kapacitet crnogorskog priobalnog područja. CAMP Crna Gora. Centar za regionalne aktivnosti programa prioritetnih akcija. Split.
- Opisa odgovornosti i procesa ukupnog sistema regulacije plaža u Crnoj Gori;

- Analize stanja i trendova turističke aktivnosti na obalnom području Crne Gore na temelju službenih podataka MONSTAT-a;
- Analiza i sažeti prikaz sistema upravljanja, tematizacije i uslova korišćenja plaža u mediteranskim državama - Španija, Francuska, Italija, Turska, Grčka i Hrvatska;
- Prikaza izdvojenih globalnih primjera uređenja i regulacije plaža, indikativnih ili primjenjivih u Crnoj Gori;
- Trendova u razvoju turističkog proizvoda sunca i mora;
- Program upravljanja plažama Crne Gore do 2030. godine, koji se dijeli na:
  - o Tipove i teme za postojeće i buduće plaže sa kriterijima i standardima opremanja;
  - o Proces upravljanja plažama i odgovornosti institucija po elementima procesa i odgovornosti po svim relevantnim elementima upravljanja;
  - o Uslove davanja plaža u zakup / koncesiju prema tipovima i temama;
- Akcijskog plana primjene Programa.

2. SITUACIJSKA ANALIZA

2.1. Polazišta i dokumentaciona osnova

2.1.1. Definicija i status morskog dobra

- Krovni akt kojim se u osnovnim tačkama definiše upravljanje, korišćenje, unapređenje i zaštita morskog dobra je Zakon o morskome dobru ("Sl. list RCG", br. 14/92 od 03.04.1992, 59/92 od 22.12.1992, 27/94 od 29.07.1994 i "Sl. list Crne Gore", br. 51/08 od 22.08.2008, 21/09 od 20.03.2009, 73/10 od 10.12.2010, 40/11 od 08.08.2011);
- Zakonom se utvrđuje državna svojina nad morskim dobrom koje je u javnoj upotrebi, osim ako Zakonom nije drugačije određeno. Takođe, zakonom je utvrđeno da se morsko dobro, odnosno njegov dio, može dati na korišćenje pravnim i fizičkim licima, domaćim i stranim, za obavljanje određene djelatnosti, ili za privez plovnog objekta. Na taj način morsko dobro postaje važan resurs te omogućuje širenje i razvoj turističke ponude;
- Važno je naglasiti da se u slučaju davanja dijela morskog dobra u zakup ne može isključiti pravo drugih osoba da, pod jednakim uslovima i u skladu sa namjenom, koriste to morsko dobro. Ovo se odnosi i na slučajeve davanja morskog dobra na korišćenje u vidu zakupa ili koncesije ako se radi o plažama, kupalištima i pristupu obali;
- Takođe, u skladu sa Protokolom o integralnom upravljanju priobalnim područjem Sredozemlja (Madrid 2008. godina) propisuje se da se: „svim građanima obezbijedi slobodan pristup moru i obali“. Protokolom je predviđeno ograničavanje ili, tamo gdje je potrebno, zabranjivanje kretanja i parkiranja motornih vozila, kao i kretanje i sidrenje plovila, uključujući plaže i dine;
- Zaključno, i važeći Zakon i prijedlog Zakona o morskome dobru daju zakonski okvir za ekonomsko korišćenje morskog dobra zajedno sa svim uslovima za njegovo unaprijeđenje i zaštitu.

2.1.2. Akteri i odgovornosti u upravljanju plažama

- Glavni akteri koji, svaki u svojoj nadležnosti, dijele odgovornost za razvoj i upravljanje plažama Crne Gore su:
  - o Ministarstvo održivog razvoja i turizma;

- o Šest obalnih opština - Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj;
- o Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

Izrada prostorno - planskog okvira za područje morskog dobra bila je, u dosadašnjem periodu, u nadležnosti Direktorata za planiranje prostora pri Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Važeća prostorno planska dokumentacija za područje morskog dobra obuhvata:

- Prostorni plan područja posebne namjene za područje morskog dobra (Sl. list Crne Gore", br. 30/0);
- Plan objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra (za period od 2016. do 2018.godine).

Uredba o povjeravanju poslova iz nadležnosti Ministarstva održivog razvoja i turizma Javnom preduzeću za upravljanje morskim dobrom Crne Gore i Javnom preduzeću za nacionalne parkove Crne Gore ("Službeni list CG", broj 26/12, 24/14, 59/14, 16/15 78/15 i 4/17), kojom se povjeravaju poslovi do 31.12.2017.godine.

- povjereni su poslovi državne uprave, koji se odnose na izdavanje odobrenja i urbanističko - tehničkih uslova za objekte određene planom objekata privremenog karaktera za područje Prostornog plana posebne namjene za morsko dobro. Poslovi su povjereni do 31. 12. 2017. godine.

U nadležnosti Direktorata za turistički razvoj i standarde pri Ministarstvu održivog razvoja i turizma su

- Zakon o turizmu;
- Pravilnik o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta.

U *Zakonu o turizmu i ugostiteljstvu* utvrđuje se koje se turističke usluge mogu pružati na kupalištu:

- Usluge se mogu pružati samo na kupalištima koja ispunjavaju uslove u pogledu uređenosti i izgrađenosti. Usluge se pružaju na temelju odobrenja za obavljanje tih djelatnosti koje izdaje nadležni organ lokalne uprave prema mjestu obavljanja djelatnosti;
- Važno je napomenuti da se prema Zakonu o turizmu i ugostiteljstvu turističkim uslugama na kupalištu smatraju usluge iznajmljivanja plažnog mobilijara (suncobrana i ležaljki), skutera na vodi, sandolina, pedalina, jedrilica, čamaca, dasaka za jedrenja, opreme za skijanje na vodi, ronilačke i ribolovačke opreme i obuke skijanja na vodi, ronjenja, jedrenja u skladu sa zakonom;
- Takođe, u Zakonu o turizmu i ugostiteljstvu se određuju nadležnosti i ovlašćenja turističkog inspektora, koji vrši kontrolu uslova koje moraju ispunjavati uređena kupališta i ima ovlašćenje da zabrani rad korisniku uređenog i izgrađenog kupališta, ukoliko kupalište nije opremljeno neophodnim uređajima i opremom u skladu sa propisima.

U *Pravilniku o uslovima koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta* propisuju se uslovi i oprema koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta.

Opštine

- Opštine, u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi i drugim propisom, uređuju i obezbjeđuju obavljanje i razvoj komunalnih djelatnosti, održavanje komunalnih objekata i komunalnog reda.
- U Zakonu o finansiranju lokalne samouprave utvrđuju se prihodi od koncesionih i drugih naknada u visini od 50% ukupnog prihoda od najma.

Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom

Javno preduzeće je osnovano 02. juna 1992. godine Odlukom Skupštine Republike Crne Gore, a u skladu sa Zakonom o morskom dobru. Osnovni zadaci koji se povjeravaju Javnom preduzeću su:

- *Upravljanje morskim dobrom;*
- *Zaštita i unapređenje korišćenja morskog dobra koji obuhvataju niz aktivnosti u svrhu održavanja, uređenja i sanacije na području morskog dobra. Posebna pažnja posvećuje se osiguranju stabilnosti plaža koje su ugrožene nekvalitetnim intervencijama u prostoru i ekstremnim vremenskim (zimskim) uslovima. JP za upravljanje morskim dobrom redovno organizuje praćenje kvaliteta mora, podizanje svijesti o važnosti zaštite okoline i očuvanja obale, a učestvuje i u raznim akcijama kao što su čišćenja akvatorijuma i sl.*
- *Zaključivanje ugovora o korišćenju morskog dobra kojima prethodi proces davanja u zakup morskog dobra - u ovom slučaju plaža / kupališta, a koji obuhvata pripremu svih procedura i predradnji, od pripreme tendera do izrade prijedloga ugovora (u tački 2.1.3. detaljno je opisan proces davanja plaža u zakup).*
- *Izgradnja i održavanje infrastrukturnih objekata za potrebe morskog dobra.*

JP za upravljanje morskim dobrom, pored kabineta direktora u okviru kojeg se nalazi direktor, pomoćnici direktora, šef kabineta i PR služba, organizovano je u sljedećih 7 službi sa pripadajućim zadacima i odgovornostima:

- *Služba za opšte i pravne poslove - opšta zakonitost rada, izrada normativnih akata, pravno zastupanje, javne nabavke, informacioni sistem, kadrovski poslovi, poslovi odnosa sa javnošću, administrativno-tehnički i drugi opšti poslovi;*
- *Služba za ustupanje morskog dobra na korišćenje - pripremanja i praćenja realizacije ugovora za ustupanje djelova morskog dobra, pripremanja prijedloga akata, informacija, izvještaja i analiza o korišćenju morskog dobra;*
- *Ekonomsko-finansijska služba - organizuje, koordinira i obavlja finansijsko-računovodstvene i analitičko - planske poslove;*
- *Služba za uređenje i izgradnju morskog dobra - obavlja poslove planiranja, uređenja i izgradnje morskog dobra, izrade urbanističko-tehničkih uslova, nadzora nad realizacijom investicionih aktivnosti i nad programom uređenja i korišćenja;*
- *Služba za održivi razvoj obavlja poslove iz oblasti organizacije i opremanja kupališta, zaštite životne sredine, praćenja kvaliteta morske vode za kupanje i obalnih procesa kao i vođenje baze podataka morskog dobra.*
- *Služba za upravljanje lukama od lokalnog značaja i pomorstvo koordinira i obavlja poslove iz oblasti upravljanja lukama od lokalnog značaja, upravljanje pristaništima, privezištima, pontama, mandračima i plutajućim objektima za pristajanje;*
- *Služba za kontrolu morskog dobra - obavlja poslove praćenja i kontrole izvršavanja svih ugovorenih obaveza na teritoriji opštine; obavlja poslove kontrole morskog dobra uopšte, učestvuje u zajedničkim kontrolama morskog dobra, prati realizaciju ugovora o komunalnom održavanju zone morskog dobra.*

Prema javno dostupnim izvještajima o radu JP za upravljanje morskim dobrom, glavni elementi poslovanja preduzeća u posljednje tri godine su sljedeći:

- Preduzeće ima imovinu od 6.204.576 eura, od čega se 1,68 miliona eura odnosi na stalnu imovinu, a oko 4,5 miliona eura na obrtna sredstva. Od

- stalne imovine, nešto više od 934 hiljade eura, odnosi se na građevinske objekte, oko 167 hiljada eura na vozila i opremu, a ostalo na zemljišta i druge tipove stalne imovine;
- Ukupno prikupljena naknada u 2016. godini iznosi 6,8 mil. eura, od čega, prema zakonski određenoj raspodjeli, JP ostaje 50% ili 3,4 mil. eura;
  - Od navedenog broja:
    - Ukupna vrijednost ugovorene naknade za plaže i kupališta iznosi 3.207.848 eura;
    - Ukupna vrijednost ugovorene naknade za privremene objekte i kuće na Bojani iznosi 1.697.215 eura (od čega privremeni objekti 1.550.166 eura, a kuće na Bojani 147.049 eura);
    - Ukupna vrijednost ugovorene naknade za terase ugostiteljskih objekata iznosi 406.398 eura;
    - Ukupna vrijednost ugovorene naknade za ustupanje dijelova obale, akva prostora i sl. iznosi 1.476.145 eura;
    - Ukupna vrijednost ugovorene naknade za ustupanje pristaništa i privezišta iznosi 41.859 eura.
  - Ukupan prihod u 2016. godine uvećan je za 350.000 eura na osnovu penala, aktiviranih garancija i kamata, što ukupan prihod preduzeća podiže na 7.179.959 eura, od čega je Javno preduzeće raspolagalo sa 3.765.230 eura (dodatni prihod od 350.000 eura ne raspodjeljuje se sa opštinama već u potpunosti ostaje JP za upravljanje morskim dobrom);
  - Struktura rashoda JP za upravljanje morskim dobrom bila je sljedeća:
    - Troškovi materijala 85.000 eura;
    - Troškovi zarada 1.058.000 eura;
    - Troškovi amortizacije i rezervacija 532,000 eura;
    - Poslovni rashodi 1.046.000 eura;
    - Ostali rashodi 155.000 eura.
  - Neto dobit preduzeća iznosila je u 2016. godini oko 766.000 eura, a odnosi se na iznos ranije planiranih investicija koje se nijesu stigle realizovati u planiranom razdoblju te se prenose na sljedeće;
  - U odnosu na 2014. godinu, u 2016. godini je:
    - Broj raspoloživih kupališta povećan za više od 30% (sa 299 na 395);
    - Broj realizovanih ugovora na kupalištima povećan je takođe za više od 30% (sa 252 na 330);
    - Ukupan poslovni prihod preduzeća povećan je sa 6.052.933 eura na 7.159.959 eura, što iznosi povećanje od 18,6%;
  - U prihodovnoj strukturi valja napomenuti da se 38,7% prihoda preduzeća ostvaruje po osnovu prihoda ostvarenih u opštini Budva, manje od 4,5% prihoda po osnovi prihoda ostvarenih u opštini Kotor, a da prihodi ostvareni u svakoj od preostalih opština čine 10-15% ukupne strukture prihoda;
  - Prema godišnjem izvještaju rada JP za upravljanje morskim dobrom za 2016. godinu iz aprila 2017. godine, na snazi je bilo ukupno 1005 važećih Ugovora sa sljedećom strukturom prema opštinama:

OPŠTINA	kupališta	privremeni objekti + kuće na Bojani	terase	pristaništa	ostali dijelovi obale i akva prostora	UKUPNO
Herceg Novi	102	40	44	2	1	189
Kotor	23	37	35	3	2	100
Tivat	21	17	12	10	7	67
Budva	99	106	50	1	6	262
Bar	44	47	31	2	-	124
Ulcinj	41	60 + 154	7	1	-	263
UKUPNO	330	307 + 154	179	19	16	1005

Izvor: Izveštaj o radu Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom Crne Gore za 2016. godinu

2.1.3. Proces davanja plaža u zakup, cjenovnik i interni pravilnici

Uredbom o prodaji i davanju u zakup stvari u državnoj imovini ("Sl. list Crne Gore", br. 44/10) uređuje se način, postupak, zaključenje ugovora i uslovi prodaje i davanja u zakup, državne imovine.

Proces davanja plaža u zakup odvija se prema sljedećem redoslijedu:

- Postupak davanja u zakup pokreće se odlukom nadležnog organa;
- Postupak sprovodi Tenderska komisija koju imenuje Direktor Javnog preduzeća;
- Tenderska dokumentacija se priprema na način da sadrži uslove i kriterijume za zakup i definiše minimalnu / početnu cijenu zakupa;
- Na odluku o pokretanju postupka potrebno je prethodno dobiti saglasnost Vlade;
- Objava javnog poziva;
- Od svih pristiglih ponuda bira se najuspješniji Ponudač;
- Sa najuspješnijim Ponudačem sklapa se ugovor o zakupu;
- Korisnik kupališta mora pribaviti Odobrenje za obavljanje djelatnosti pružanja turističkih usluga na kupalištima (Odobrenje, u skladu sa Zakonom o turizmu, izdaje nadležni organ lokalne uprave prema mjestu obavljanja djelatnosti);

Početni iznos cijene zakupa, koji se mora navesti u tenderskoj dokumentaciji, utvrđuje nadležni organ u skladu sa Cjenovnikom početnih naknada za korišćenje/zakup morskog dobra.

- U Cjenovniku se početni iznosi naknada za korišćenje plaža i kupališta utvrđuju i obračunavaju na osnovu:
  - o broja, vrste i namjene privremenih objekata koji se mogu odobriti godišnjim Planom objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra;
  - o područja - zone morskog dobra (zone su podijeljene prema stepenu uređenosti, atraktivnosti, infrastrukturnoj opremljenosti),
  - o površine ustupljene plaže, sa izuzetkom Velike plaže na kojoj se primjenjuje obračun po dužnom metru plaže.
- Početni iznos naknade za korišćenje javnih gradskih plaža, koje su oslobođene od plažnog mobilijara (suncobrana i ležaljki), obračunava se prema naknadi za privremene objekte u zahvatu kupališta, koji se mogu odobriti godišnjim Planom objekata privremenog karaktera, bez obračuna površine kupališta, a sa umanjnjem obračunate godišnje naknade za 50%;
- Obračunati početni iznos naknade za korišćenje morskog dobra može se umanjiti na ime dodatno preuzetih obaveza redovnog održavanja, uređenja i opremanja dijelova morskog dobra, u skladu sa usaglašenom procjenom dodatnih i vanrednih ulaganja (sanacija konstatovanih oštećenja i sl.) i

- Pravilnikom koji moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta po pravilu za iznos od 20%, a izuzetno do 30% početnog iznosa naknade, zavisno do zone morskog dobra, stepena uredenosti i infrastrukturne opremljenosti kupališta;
- Važno je napomenuti da je proces davanja u zakup objekata (npr. štanda za kokice) jednak, i da, u tom smislu, postoji prostor za unaprjeđenja, tj. diferencijacije procesa i mogućnosti za različite objekte i intervencije generalno.
  - Interno pravilo o postupanju Javnog preduzeća u slučaju povrede ugovorenih obaveza od strane korisnika kupališta:
    - definiše postupanje JP u slučaju povrede ugovorenih obaveza od strane Korisnika kupališta, (lakše i teže povrede), postupak izricanja mjera i sankcija;
    - služba za kontrolu morskog dobra, u postupku kontrole kupališta, službenom zabilješkom utvrđuje povredu ugovornih obaveza i nalaže korisniku da otkloni učinjene nepravilnosti.
  - Poseban problem predstavlja sadašnje zakonsko rješenje koje se odnosi na postupak zaključenja ugovora o korišćenju državne imovine nakon sprovedenih tenderskih postupaka. Obaveza JP Morsko dobro je da postupke ugovaranja blagovremeno okonča kako bi kupališta, privremene lokacije, akva prostori i ostali djelovi morskog dobra, bili stavljeni u funkciju najkasnije 01.05. tekuće godine, odnosno, da zona morskog dobra bude organizovana i uređena za tekuću turističku sezonu. Tenderski postupci spovode se u skladu sa Uredbom o prodaji i davanju u zakup stvari u državnoj imovini;
  - Nezadovoljni učesnici u tenderskom postupku imaju pravo Prigovora na Odluku tenderske komisije o izboru najpovoljnijeg ponuđača o kojem ponovo odlučuje Tenderska komisija koja je i donijela Odluku o izboru najpovoljnijeg ponuđača. Odluka Tenderske komisije po prigovoru je konačna, a u daljem toku postupka nezadovoljna strana pokreće postupak pred Upravnim sudom.
  - Javno preduzeće u cilju realizacije godišnjih programiranih aktivnosti, nakon sprovedenog postupka i konačnosti Odluke o izboru, zaključuje Ugovor, a nezadovoljni učesnici u tenderskom postupku pokreću postupke pred Upravnim i drugim sudovima koji su spori i traju godinama sa neizvjesnim ishodom. Zbog toga postoji potreba za posebnim podzakonskim aktom kojim bi se ovaj postupak uređio u skladu sa svim svojim specifičnostima;
  - Služba za kontrolu morskog dobra unutar JP za upravljanje morskim dobrom među svojim redovnim aktivnostima sprovodi nadzor poštovanja ugovornih uslova od strane zakupaca, ali nema formalna ovlašćenja da djeluje u slučaju evidencije njihovog kršenja, već u tom slučaju obavještava državnu inspekciju.

2.2. Karakteristike plaža Crne Gore

2.2.1. Obalno područje i morsko dobro Crne Gore

- Ukupnu obalnu liniju na području Crne Gore čini obala na kopnu, obala kopnenih dijelova u moru (ostrva, ostrvaca, hridi i grebena) i obale rijeke Bojane;
- Ukupna dužina morskog dobra iznosi 336,6 km, od čega dužina kopnene morske obale Crne Gore iznosi 288,2 km (od toga u Zalivu 105,5 km), dužina obale ostrvskih oblika iznosi 25,61 km, a ukupna dužina obalnog dijela rijeke Bojane koja pripada Crnoj Gori iznosi 22,8 km;
- Zona morskog dobra odnosi se na uski obalni pojas kopna površine oko 58 km² i teritorijalno more površine oko 2.540 km²;
- Crnogorsko primorje podijeljeno je, u administrativnom smislu, na 6 primorskih opština: Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj. Svaka od ovih opština na svom dijelu zahvata zonu morskog dobra, kao i prostor koji prirodno gravitira obalnom pojasu, odnosno kontaktnu zonu i funkcionalno zaleđe;
- U geomorfološkom smislu Crnogorsko primorje se može podijeliti na tri područja:
  - sjeverozapadni dio sa Bokokotorskim zalivom, koji obuhvata opštine Herceg Novi, Kotor i Tivat
  - središnji dio koji obuhvata Budvansku i Barsku rivijeru, i
  - jugoistočni dio, koji obuhvata opštinu Ulcinj

Plaže su uske i male, uslovljene geomorfologijom područja, sa strminama koje se spuštaju sa svih strana Bokokotorskog zaliva. Zbog očiglednog nedostatka plažnih površina, na ovom području je nastalo najviše intervencija u morsko dobro u vidu stvaranja vještačkih, betoniranih kupališta;

- Poseban aspekt upravljanja i razvoja plaža uslovljen je činjenicom da je Bokokotorski zaliv pod zaštitom UNESCO-a. Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora u članu 18 navodi „...ne može se mijenjati postojeća linija i vršiti nasipanje morske obale, osim u slučaju njene rehabilitacije i revitalizacije“, a operativnu nadležnost prenosi na Menadžment plan područja. Važeći Menadžment Plan prirodnog i kulturno - istorijskog područja Kotora iz 2011. godine u poglavlju 11.3. *Smjernice za integralnu zaštitu/11.3.1. Zaštita okoline Područja Kotora* na stranici 145 nalaže:
  - Sačuvati iskonski pejzaž koji čini okvir zaliva Boke Kotorske;
  - Sačuvati, bez prekida i poremećaja, vizuelnu osu koja povezuje četiri zaliva u jedinstveni prostor Boke;
  - Sačuvati prirodne karakteristike obale.
- Gornje odredbe praktično znače da na području Bokokotorskog zaliva ne može biti pomaka obalne linije, odnosno intervencija u proširenje plaža. Ovo je veoma važno zbog činjenice da se upravo na ovom području nalaze najmanje plaže na crnogorskom primorju, a cijela opština ima i najveću razliku između nosivog kapaciteta plaža i pritiska na plaže;

- Budvansku i Barsku rivijeru karakterišu brojne prirodne pjeskovite i šljunkovite plaže, položene među stijene u obliku polumjeseca;
- Najupečatljivije – dugačke, prostrane i pjeskovite plaže – nalaze se na ulcinjskom području;
- Ovakvu prostornu podjelu detaljno prikazuju podaci iz tablice sa površinama morskog dobra, gdje Ulcinj ima uvjerljivo najveću površinu i učešće u morskome dobru – više od pola površine morskog dobra nalazi se u Opštini Ulcinj- iako je, gledajući dužinu obale, Ulcinj tek na trećem mjestu. Sa najmanjim djelovima učestvuju Budva i Kotor.

Površina morskog dobra prema opštinama Crne Gore			
Opština	površina morskog dobra u ha	učešće u morskome dobru	učešće morskog dobra u opštini
Herceg Novi	491,7	8,49%	2,10%
Tivat	746,3	12,89%	16,20%
Kotor	215,9	3,73%	0,60%
Budva	220,6	3,81%	1,80%
Bar	796,5	13,76%	1,30%
Ulcinj	3318,4	57,32%	13,00%
Morsko dobro ukupno	5789,4	100,00%	3,60%

Izvor: Prostorni plana područja posebne namjene za područje morskog dobra, 2007.

Dužina obalne linije prema opštinama Crne Gore			
Opština	dužina obale u km	opseg ostrva	ukupno dužina obale
Herceg Novi	59,47	1,25	60,72
Tivat	37,06	4,75	41,81
Kotor	67,25	0,51	67,76
Budva	34,67	5,98	40,65
Bar	44,1	0,14	44,24
Ulcinj	45,66	12,98	58,64
+ rijeka Bojana			22,80
Ukupno	288,21	25,61	336,62

Izvor: Prostorni plana područja posebne namjene za područje morskog dobra, 2007.

2.2.2. Plaže Crne Gore

- Od marta 2018. godine, u Planu objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra nalaze se sljedeće plaže:

OPSTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
HERCEGNOVI	NJVICE	9.850	1.092
HERCEGNOVI	SUTORINA - BLATNA PLAŽA	2.241	250
HERCEGNOVI	IGALO - VILA GALEB	2.930	304
HERCEGNOVI	IGALO	2.578	244
HERCEGNOVI	IGALO	3.285	332
HERCEGNOVI	OMLADINSKI PARK	4.370	227
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA	3.973	401
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - MILAŠINOMIĆA PLAŽA	2.095	172
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - HOTELI TOPLA I CENTAR	2.450	180
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - OD TUNELA DO ŠKVERA	4.760	356
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - SAVINA	7.540	497
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - ČORVIĆEVA PLAŽA	2.780	209
HERCEGNOVI	ŠETALIŠTE PET DANICA - VOJNA BOLNICA	2.710	167
HERCEGNOVI	MELJNE	5.477	513
HERCEGNOVI	ZELENIKA	3.456	445
HERCEGNOVI	KUMBOR	2.371	357
HERCEGNOVI	ĐENOMIĆ	3.456	569
HERCEGNOVI	BAOŠIĆ	4.395	631
HERCEGNOVI	BIJELA	7.983	860
HERCEGNOVI	KAMENARI	2.033	308
HERCEGNOVI	ROSE	1.544	160
HERCEGNOVI	UVALA DOBREČ	365	43
HERCEGNOVI	ŽANJICE	5.810	457
HERCEGNOVI	MIRIŠTE	898	150
HERCEGNOVI	ARZA	1.640	150
UKUPNO HERCEGNOVI		90.990	9.074
OPŠTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
KOTOR	VERIGE		
KOTOR	KOSTANJICA	3.893	303
KOTOR	MORINJ STRP	1.067	143
KOTOR	RISAN	3.755	561
KOTOR	PERAST	1.113	300
KOTOR	DRAŽIN VRT	692	118
KOTOR	ORAHOVAC	1.804	228
KOTOR	LJUTA	1.346	248
KOTOR	DOBROTA	4.870	544
KOTOR	DOBROTA	1.580	154
KOTOR	KOTOR - BENOVO	800	70
KOTOR	PRČANJ	450	90
KOTOR	MARKOV RT, STOLIV	1.655	237
KOTOR	PLATAMUNI	6.854	650
KOTOR	TRSTENO	1.145	90
UKUPNO KOTOR		31.024	3.736

OPŠTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
TIVAT	VERIGE	350	70
TIVAT	OPATOVO	1.680	290
TIVAT	DONJA LASTVA	3.310	396
TIVAT	SELJANOVO	1.628	280
TIVAT	TIVAT	3.560	238
TIVAT	BELANE – ŽUPA	1.212	155
TIVAT	MRČEVAC, KUKULJINA	403	60
TIVAT	KALARDOVO, BRDIŠTE	2.048	210
TIVAT	SOLILA, BJEJILA, OBALA ĐURAŠEVIĆA	1.149	135
TIVAT	KRAŠIĆ	605	83
TIVAT	PLAVI HORIZONT	7.700	350
TIVAT	OBLATNO	16.961	790
UKUPNO TIVAT		40.606	3.057
OPŠTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
BUDVA	JAZ	24.651	814
BUDVA	JAZ - ŽUTA GREDA	11.974	870
BUDVA	MOGREN II, MOGREN I	3.032	230
BUDVA	BUDVA- STARI GRAD	3.340	153
BUDVA	OSTRVO SV. NIKOLA	6.965	545
BUDVA	LUKA BUDVA	480	100
BUDVA	ŠETALIŠTE SLOVENSKA OBALA, DIO SLOVENSKE PLAŽE / od restorana "Jadran" do restorana "Obala" /	3.685	253
BUDVA	ŠETALIŠTE SLOVENSKA OBALA, DIO SLOVENSKE PLAŽE / od restorana "Obala" do potoka Grđevica /	7.235	362
BUDVA	ŠETALIŠTE SLOVENSKA OBALA, DIO SLOVENSKE PLAŽE / od potoka Grđevica do Feroninog potoka /	6.960	290
BUDVA	ŠETALIŠTE SLOVENSKA OBALA, DIO SLOVENSKE PLAŽE / Feronin potok do kraja Slovenske plaže /	13.264	549
BUDVA	GVANCE, RT ZAVALA	2.002	350
BUDVA	BEČIĆ / od rta Zavala do potoka Vještica /	19.463	359
BUDVA	BEČIĆ / od potoka Vještica do Sv. Tome /	21.857	404
BUDVA	BEČIĆ / od Sv. Tome do početka Rafailovića /	29.915	565
BUDVA	RAFAILOVIĆ	9.566	413
BUDVA	ĐEVIŠTENJE I i II	484	80
BUDVA	KAMENOVO	10.600	300
BUDVA	GOLUBINJ		/
BUDVA	PRŽNO	4.096	206
BUDVA	MILOČER	9.258	410
BUDVA	SVETI STEFAN	16.197	695
BUDVA	CRVENA GLAVICA	3.780	320
BUDVA	DROBNI PIJESAK	4.135	150
BUDVA	REŽEVIĆ, SMOKVICE, PEREZIĆA DO, ZAKOLAČ	5.606	420
BUDVA	PETROVAC	9.411	782
BUDVA	LUČICE	5.842	230
BUDVA	BULJARICA	28.514	901
UKUPNO BUDVA		262.312	10.751

OPŠTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
BAR	KRALEVA PLAŽA	5.549	240
BAR	ČANJ	51.321	955
BAR	MALEVIK, ŠTRBINE	3.400	300
BAR	SUTOMORE	6.520	340
BAR	SUTOMORE - ČESKOTA	26.665	1048
BAR	RATAČ, CRVENA PLAŽA, KADICE, ČRVANJ	4.475	517
BAR	ŠUŠANJ, ŽUKOTRICA, ŠUMA "LEKOMČA"	22.336	1004
BAR	TOPOLICA	16.606	700
BAR	MALI I VELIKI PIJESAK	17.946	849
BAR	UVALA MASLINA	4.336	190
BAR	PALJUŠKOVO, PETOVIĆA ZABIO	3.530	287
UKUPNO BAR		162.684	6.430
OPŠTINA	LOKACIJA	UKUPNA POVRŠINA/ m ²	UKUPNA DUŽINA/ m
ULCINJ	KRUĆE, VALDANOS	3.400	400
ULCINJ	OPALIKA, LIMAN IV, LIMAN II, LIMAN I	1.550	240
ULCINJ	ULCINJ- STARI GRAD	280	38
ULCINJ	MALA PLAŽA	10.300	360
ULCINJ	HOTEL "GALEB"	400	50
ULCINJ	BOROVA ŠUMA	5.850	396
ULCINJ	VELIKA PLAŽA	495.190	9261
ULCINJ	ADA BOJANA	7500	300
UKUPNO ULCINJ		524.470	11.045
UKUPNO OBALNO PODRUČJE CRNE GORE		1.112.086	44.093

- Površina iskoristivih plažnih površina u načelu je funkcija dužine obalne linije koju obuhvata i dubine plaže koja zavisi od konfiguracije terena, ali i smještaja plaže u odnosu na naselje i konačno urbanizacije samih naselja;
- U opisu karakteristika plaža obalnog područja Crne Gore u poglavlju 2.2.1. *Obalno područje i morsko dobro Crne Gore* već je istaknuta geografska činjenica da su plaže bitno drugačije u tri dijela obale Crne Gore, a na osnovu tabele iz Plana objekata privremenog karaktera vide se razmjere prethodno navedenih razlika;
- Prosječna dubina plaže (indikator koji se dobije dijeljenjem površine sa dužinom obalne linije) varira od manje od 8,3 metra u opštini Kotor do 47,5 metara u opštini Ulcinj, pri čemu plaže u Bokokotorskom zalivu prosječno ne prelaze dubinu 10 metara, a one u Baru i Budvi imaju prosječnu dubinu nešto veću od 25 metara;
- Uz takvu razliku u karakteristikama plaža, očekivano je da ulcinjska Velika Plaža nosi oko 45% ukupne kvadrature plaža Crne Gore;
- Prema dosad sprovedenim istraživanjima na području Crnogorskog primorja pokazuje se kako je moguće, uz postojeće plaže, stvaranje novih nasipanjem ili izgradnjom obale. Na takav način bi se ostvarila značajno veća površina plaža što bi rezultiralo povećanjem kapaciteta broja samih korisnika, kako lokalnog stanovništva tako i turista;
- PPPPN za morsko dobro je baratao sa bitno većim potencijalom dužine i površine plaža (70,35 km i ukupne površine od oko 271,5 ha), međutim, saznanja na temelju podataka u novijim planovima obalnog područja, kao i prakse JP Morsko dobro pokazuju da su navedeni podaci iz PPPPN za morsko dobro značajno precijenjeni;

- Sa druge strane, prikazani podaci iz Plana objekata privremenog karaktera ne predstavljaju konačan kapacitet plaža koje se u obalnom području Crne Gore mogu privesti svrsi;
- Služba za izgradnju JP Morsko dobro je dostavila podatke o investicionim ugovorima planiranih površina i novoizgrađenih površina koje su bile predmet geodetskog snimanja, izrade Elaborata i pokretanja inicijativa za njihovo knjiženje u katastru kao državne svojine u saradnji sa Upravom za imovinu. Prema navedenim podacima u sljedećem razdoblju, osim plaža iskazanih u Planu objekata privremenog karaktera, prema opštinama je moguće očekivati sljedeće, dodatne površine plaža:

Opština	nova površina (m ²)	%
Herceg Novi	58.041	31,64
Kotor	30.784	16,78
Tivat	23.833	12,99
Budva	61.895	33,74
Bar	8.538	4,65
Ulcinj	338	0,18
UKUPNO	183.429	100,00

Izvor: Služba za izgradnju JP Morsko dobro, februar 2018.

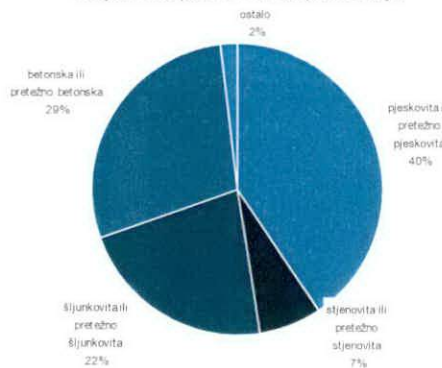
Kao osnov za analizu postojećeg kontingenta plaža Crne Gore treba uzeti Plan objekata privremenog karaktera koji je i osnovni dokument za postupanje JP za upravljanje morskim dobrom u svim procesima upravljanja plažama:

- Lokacije određene Planom objekata privremenog karaktera nalaze se uglavnom unutar naselja, mali broj lokacija određen je van naselja. Od ukupnog broja kupališta, 93% nalazi se unutar naselja, a tek 7% van;
- Prema dostupnim podacima, karakteristike plaža bitno se razlikuju prema opštinama, a što je vidljivo u sljedećoj tablici;
- Iako u Crnoj Gori generalno prevladavaju pjeskovite plaže čemu doprinosi najveći udio plaža od ukupnog u Budvi i, osobito, Ulcinju, to nije slučaj u 4 od 6 opština;
- Tako se u Herceg Novom i Kotoru više od polovine površine svih raspoloživih plaža odnosi na betonske ili pretežno betonske, dok u Tivtu i Baru dominiraju šljunkovite ili pretežno šljunkovite plaže;
- Ovaj parametar, zajedno sa postojećim i predviđenim budućim pritiskom, odnosno potražnjom za plažama, u velikoj mjeri određuje buduću regulaciju i buduće prioritete zahvate na obalnom području.

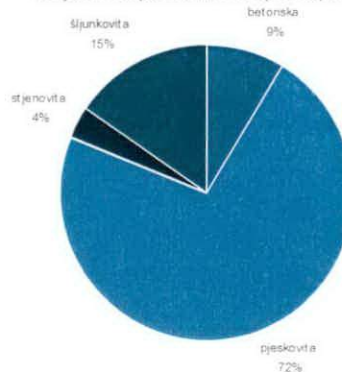
VRSTE PLAŽA PREMA OPŠTINAMA CRNE GORE					
opština	betonska ili pretežno betonska	pjeskovita ili pretežno pjeskovita	stjenovita ili pretežno stjenovita	šljunkovita ili pretežno šljunkovita	UKUPNO
Herceg Novi	61,5%	8,1%	6,7%	23,7%	100%
Kotor	52,1%	9,0%	10,6%	28,3%	100%
Tivat	28,9%	26,1%	-	45,0%	100%
Budva	0,5%	90,5%	4,2%	4,9%	100%
Bar	1,3%	31,6%	5,2%	61,9%	100%
Ulcinj	-	97,6%	1,4%	1,1%	100%
Crna Gora	8,5%	71,9%	3,5%	16,0%	100,0%

Izvor: Plan objekata privremenog karaktera / JP za upravljanje morskim dobrom, 2017.

Podjela vrsta plaža Crne Gore prema broju

Podjela vrsta plaža Crne Gore prema površini

Izvor: Plan objekata privremenog karaktera / JP za upravljanje morskim dobrom, 2017.

- Od ukupno 395 planiranih kupališta: 343 čine javna kupališta, 40 hotelska, 7 specijalna (nudistička/ženska, kupališta namijenjena dječijim odmaralištima i kupališta namijenjena banjanskim lječilištima) i, po prvi put, 5 gradskih kupališta na kojima nema mogućnosti postavljanja plažnog mobilijara;
- Prema podacima dostupnim na web stranici JP sklopljeno je 349 ugovora – u izvještaju za 2016. godinu ustupljeno je 330 kupališta. Od toga je ukupno sklopljeno 18 dugoročnih ugovora koji obuhvataju ne samo plaže, već i druge tipove namjena morskog dobra;
- Pjeskovite ili dominantno pjeskovite plaže su dominantan tip plaža na obali Crne Gore, na njih se odnosi 40% plaža sa ukupno 72% površine plaža Crne Gore;
- Nema bitnih razlika u stopi realizacije ugovora za plaže zavisno od smještaja (unutar/van naselja) ili namjene plaže;
- Najveća potražnja je za pjeskovitim plažama (više od 90% svih pjeskovitih plaža je pod zakupom), a najmanja za stjenovitim plažama (oko 65%).

2.2.3. Postojeća kategorizacija

Zakon o morskome dobru u članu 16. propisuje sljedeće vezano uz definiciju kupališta:

„Kupalište je morsko dobro namijenjeno za kupanje.

Kupalište može biti prirodno, uređeno i izgrađeno.

Prirodno kupalište je neograđeni vodeni i vodom neposredno povezani kopneni prostor pristupačan svakome i koji se slobodno može koristiti za kupanje.

Uređeno kupalište je ograđeni vodeni i vodom neposredno povezani kopneni prostor sa kabinama, sanitarnim

uređajima, tuševima i drugom potrebnom opremom koji je, pod jednakim uslovima, pristupačan svakome.

Izgrađeno kupalište je ograđeni vodeni i vodom neposredno povezani kopneni prostor koji je nastao značajnijim ulaganjem i izgradnjom na morskoj obali sa opremom koju imaju uređena kupališta.

Organ državne uprave nadležan za poslove turizma propisuje uslove koje moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta.“

Postojeća kategorizacija kupališta u Crnoj Gori temelji se na Planu objekata privremenog karaktera gdje stoje sljedeće definicije:

- **Javno kupalište** - organizovano kupalište (uređeno i izgrađeno) je vidno obilježeni vodeni i sa vodom neposredno povezani kopneni prostor koji može biti na plažama, izgrađenim djelovima obale i drugim djelovima obale. Korisnik javnog uređenog i izgrađenog kupališta je dužan ispuniti opšte uslove za organizaciju i opremanje kupališta shodno Pravilniku o uslovima koja moraju da ispunjavaju uređena i izgrađena kupališta.
- **Gradsko kupalište** je javno, uređeno i izgrađeno kupalište na kojemu nije dozvoljeno postavljanje plažnog mobilijara (suncobrana i ležaljki). Korisnik gradskog uređenog i izgrađenog kupališta je dužan ispuniti opšte uslove za organizaciju i opremanje kupališta shodno Pravilniku o uslovima koja moraju da ispunjavaju uređena i izgrađena kupališta.
- **Hotelsko kupalište** je uređeno i izgrađeno kupalište na kojem je pristup gostima van hotela uglavnom ograničen i koja su uređena po najvišim standardima, male gustine i velikog komfora (član 2 Pravilnika o uslovima koja moraju da ispunjavaju uređena i izgrađena kupališta). Korisnik hotelskog uređenog i izgrađenog kupališta je dužan ispuniti opšte uslove za organizaciju i opremanje kupališta shodno Pravilniku o uslovima koja moraju da ispunjavaju uređena i izgrađena kupališta. Članom 6 pomenutog Pravilnika je definisano da korisnik hotelskog kupališta nije dužan osloboditi od plažnog mobilijara jednu polovinu plaže (po dužini i širini).
- **Investiciona kupališta** su kupališta koja se realizuju kroz investicione programe za izgradnju kupališta u skladu sa dugoročnim ugovorima, u Planu su posebno definisana i obilježena, zbog nemogućnosti organizacije u postojećem stanju i potrebe za naknadnu izgradnju. Nove lokacije za ovakva kupališta planirane su isključivo na osnovu namjene prostora iz važećih urbanističkih planova;
- **Kupališta specijalne namjene** su ona na kojima je pristup dozvoljen za određene kategorije posjetilaca, a u skladu sa specijalnim režimom korišćenja kupališta i njegove okoline. Kupališta specijalne namjene su: nudistička/ženska, kupališta namijenjena dječijim odmaralištima i kupališta namijenjena banjanskim lječilištima)
- Kod određivanja kapaciteta kupališta koristi se normativ od 6m² do 8m² po kupalištu, a kod hotelskih i više (shodno Pravilniku o uslovima koja moraju ispunjavati uređena i izgrađena kupališta).

Prema Prostornom planu područja posebne namjene za morsko dobro, kupališta se po stepenu uredenosti dijele na: uređena, djelimično uređena i prirodna - zaštićena:

- „Uređena kupališta su ona koja u potpunosti ispunjavaju organizaciono-tehničke, infrastrukturne, higijenske, i bezbjedonosne uslove, shodno važećim propisima.
- Djelimično uređena kupališta su ona koja u potpunosti ispunjavaju organizacione i higijenske uslove, a djelimično infrastrukturne i bezbjedonosne uslove.
- Prirodna - zaštićena kupališta su ona koja imaju posebne prirodne vrijednosti ili su zaštićena kao prirodna dobra.

Funkcionalno zaleđe kupališta

U neposrednoj blizini, najčešće gradskih kupališta, nalazi se funkcionalno zaleđe koje predstavlja njihov produžetak, odnosno proširenje i svojevrsnu tampon zonu prema naselju. Tu su predviđeni raznovrsni uslužni sadržaji, otvoreni bazeni i akva-parkovi, sportsko-rekreativni sadržaji, "wellness" i spa kapaciteti, razne forme urbanog zelenila. Ovaj prostor, namijenjen je za dnevne i noćne aktivnosti. U njima nijesu predviđeni smještajni objekti. Takvi prostori, u zoni morskog dobra, su predviđeni u: Igalu, Donjem Morinju, na Jazu, Slovenskoj plaži, Bečićkoj plaži, Kraljičinoj plaži, Buljarici i Žukotrljici kod Bara.

Neizgrađena obala

Neizgrađena obala uglavnom podrazumijeva visoku, klifovsku obalu, mahom ogoljelu ili stjenovitu, nepristupačnu i nepogodnu za gradnju. Na odredjenim lokacijama ta neizgrađenost je posljedica vojnostrateškog značaja tog dijela obale.

Na pojedinim dijelovima ovakve obale, ukoliko to nije zabranjeno, moguće je, uz minimalne intervencije, formirati pristupne staze i kupališta za turističke komplekse koji se nalaze u zaleđu."

2.2.4. Zaštićene plaže i plaže sa plavom zastavicom

Prema PPPPN Morsko dobro u kategoriju spomenika prirode ubrajaju se sljedeće pjeskovito-šljunkovite plaže sa zaleđem :

- Velika plaža, u Ulcinju
- Mala ulcinjska plaža
- Plaža Valdanos
- Stari Ulcinj
- Plaža Veliki pijesak
- Plaža Topolica
- Plaža Ratac sa Žukotrljicom
- Plaža Sutomore
- Plaža Čanj
- Plaža Pećin
- Plaža Buljarica
- Plaža Lučice
- Plaža Petrovac
- Plaža Drobni pijesak
- Plaža Svetog Stefana
- Plaža Miločera
- Plaža Bečići
- Slovenska plaža
- Plaža Mogren
- Plaža Jaz
- Plaža Pržna u zalivu Trašte.

Program Plava zastavica (Blue Flag) je eko brend pod okriljem Fondacije za ekološku edukaciju (eng. Foundation for Environmental Education) sa sjedištem u Kopenhagenu, Danska. Program je pokrenut 1987. godine, a prvo proširenje izvan Evrope (kada je program Evropska plava zastavica postao Internacionalna plava zastavica) bilo je kada se programu pridružila Južnoafrička Republika. Danas oznaku Plava zastavica nose 4.423 plaže, marine ili eko brodice u 45 država svijeta na svim kontinentima, pri čemu se većina odnosi na plaže u Evropi i Karibima. Ne postoji drugi uporediv globalni standard.

Program Plave zastavice posebno definiše kriterijume za plaže, marine i održive plovidbe i operacije brodica. Kriterijumi za plaže su dostupni na <http://www.blueflag.global/criteria/> i radi se o 33 kriterijuma koji pokrivaju područja edukacije korisnika, informacija o kupalištu/plaži, nadzora, upravljanja i sigurnosti. Crnu Goru u internacionalnom programu Plava zastavica zastupa NVO „ECOM“ koja je članica Fondacije za ekološku edukaciju i koja svoje aktivnosti vrši u partnerstvu i uz finansijsku i organizacionu podršku Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom.

Prema podacima sa Internet stranice <http://www.plava-zastavica.org.me> objavljenim u decembru 2017. godine, plaže sa plavom zastavicom u Crnoj Gori su:

1. „Vestevuzo“, uvala Dobroč (opština Herceg Novi);
2. „Almara beach“, Oblatno (opština Tivat);
3. „Plavi Horizont“ (opština Tivat);
4. „Kalardovo“, Tivat (opština Tivat);
5. „Blue Beach“ na Jazu (opština Budva);
6. „Escallera“ na Jazu (opština Budva);
7. „S & I beach life“ na Jazu (opština Budva);
8. „Posejdon“, Jaz (opština Budva);
9. „Time out“, Slovenska plaža (opština Budva);
10. „Dolce Vita“, Bečići (opština Budva);
11. „Sveti Toma“, Bečići (opština Budva);
12. Hotel „Queen of Montenegro“, Bečići (opština Budva);
13. „Kamenovo beach“, Kamenovo (opština Budva);
14. „La Suerte“, Kamenovo (opština Budva);
15. „Lučice“, Lučice (opština Budva);
16. „Centar“, Sutomore (opština Bar);
17. „Paradiso“, Utjeha (opština Bar);
18. „Toni Grill“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
19. „Miami“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
20. „Evropa“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
21. „Mojito“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
22. „Safari“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
23. „MCM beach“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj);
24. „Copacabana“ na Velikoj plaži (opština Ulcinj).

Prema istom izvoru, plaže u pilot fazi Plave zastavice u Crnoj Gori su:

1. „Ploče“, Platamuni (opština Kotor);
2. „Sirena“, Jaz (opština Budva);
3. „Svetionik“, Jaz (opština Budva);
4. „Saint Tropez“, Slovenska plaža (opština Budva);
5. „Samsara Deluxe“, Bečići (opština Budva);
6. „Galija“, Crvena glavica (opština Budva);
7. „Hotel Maestral“, Pržno (opština Budva);
8. „Drobni pijesak“, Reževići (opština Budva);
9. „Ponta“, Petrovac (opština Budva);
10. „Korali“, Sutomore (opština Bar);
11. „Pearl beach“, Velika plaža (opština Ulcinj);
12. „White beach“, Velika plaža (opština Ulcinj);
13. „Cabo beach“, Velika plaža (opština Ulcinj);
14. „Mar Buena“, Velika plaža (opština Ulcinj).

2.2.5. Sanitarni kvalitet morske vode na kupalištima

- Praćenje stanja sanitarnog kvaliteta morske vode na javnim kupalištima tokom turističke sezone je jedan od zadataka Javnog preduzeća za upravljanje morskim dobrom, odnosno njegove Službe za održivi razvoj;
- Stanje u 2017. godini je praćeno na ukupno 100 lokacija na primorju, i to:
  - o 21 lokaciji u opštini Herceg Novi;
  - o 15 lokacija u opštini Kotor;
  - o 9 lokacija u opštini Tivat;
  - o 27 lokacija u opštini Budva;
  - o 12 lokacija u opštini Bar;
  - o 16 lokacija u opštini Ulcinj.
- Morska voda je analizirana u petnaestodnevnom intervalima tokom sezone kupanja, a na lokacijama gdje se kvalitet našao izvan propisanih granica vršilo se dodatno uzimanje uzorka i analiza morske vode;
- Morska voda se razvrstava u dvije klase K1 (odlično) i K2 (zadovoljavajuće) na temelju mikrobioloških parametara (*Eshericia coli* i *Intenstinal enterocci*), dok se uzorci čije vrijednosti prelaze propisane granice svrstavaju u grupu Van klase - VK;
- U 2017. godini 94% uzoraka bilo je odličnog kvaliteta (klasa K1), 5,9% uzoraka bilo je zadovoljavajućeg kvaliteta (klasa K2), a 0,1% bilo je izvan propisanog kvaliteta (VK);

Rezultati mjerenja kvaliteta morske vode prema opštinama (uzorci)			
Opština	K1	K2	VK
Ulcinj	91,8%	7,6%	0,6%
Bar	59,9%	4,1%	-
Budva	96,6%	3,4%	
Tivat	95,6%	4,4%	
Kotor	94,7%	5,3%	
Herceg Novi	90,0%	10,0%	
Crnogorsko primorje	94,0%	5,9%	0,1%

Izvor: Godišnji izvještaj o radu JP za upravljanje morskim dobrom za 2017.

- Radi kvalitetnije prezentacije i dostupnosti podataka o kvalitetu morske vode građanima i turistima, Javno preduzeće već treću godinu zaredom koristi posebnu aplikaciju na svojoj internet stranici www.morskodobro.com. Ova aplikacija, kroz prikazivanje podataka simbolima na mapi, je omogućila jednostavniju i bržu prezentaciju podataka o kvalitetu morske vode na kupalištima u Crnoj Gori. Korisniku je omogućeno da odabere pojedinačno ispitivanje, opštinu i kupalište za čije podatke je zainteresovan, te da pristupi istoriji podataka za svako pojedinačno kupalište. Aplikacija se sastoji od tabelarnog prikaza podataka i pratećih informacija (fizičko-hemijski parametri, informacije o meteo uslovima i sl.), kao i važećih zakonskih akata koji se tiču praćenja sanitarnog kvaliteta morske vode na javnim kupalištima;
- Tokom sezone 2017. godine je zabilježena velika posjećenost aplikaciji, što ukazuje na veliko interesovanje građana i turista za kvalitet morske vode tokom sezone, te sve većoj popularnosti ove aplikacije. Najveći broj posjeta bio je iz Crne Gore i Rusije, dok veliki broj posjeta bilježimo i iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, USA, Srbije, Ukrajine, Italije, Velike Britanije i Bjelorusije. Ove godine, od ukupnog broja posjeta, čak njih 62% bili su novi posjetioci aplikacije, dok su 38% posjetilaca bili oni

koji redovno prate objavljene podatke o kvalitetu morske vode za kupanje i rekreaciju.

2.2.6. Ostali za plaže relevantni elementi morskog dobra

- U dodatku Programa dati su popisi:
  - o Pristaništa po opštinama;
  - o Poligona za skutere po opštinama;
  - o Lokacija sa sportsko rekreativnim aktivnostima;
  - o Lokacija sa zabavnim igrama na vodi.
- U Crnoj Gori danas postoje 62 pristaništa za brodice, od čega se u tri sjeverne opštine nalazi njih 45, što se može objasniti većom razuđenošću obale, ali i većom tržišnom potrebom transporta zbog nedostatka plaža;
- S druge strane, u opštinama Bar i Ulcinj postoje samo po 3 pristaništa, a riječ je opštinama sa najpovoljnijim odnosom kapaciteta plaža i potražnje;
- Iz tog razloga je važno planirati i izgraditi strukturu pristaništa, naročito duž Velike plaže i Ade Bojane, odnosno duž opštine Bar u kojoj je pomorski saobraćaj uglavnom koncentrisan na luku;
- Na taj način bi se pojačao prihvatni pomorski potencijal na dijelovima obale na kojima su plaže sa većim kapacitetima i time unaprijedilo upravljanje kapacitetom i posjetiocima;
- Ova potreba je već prepoznata pa je planirana, ali još nerealizovana, izgradnja pristaništa u Čanju i Sutomoru;
- U svakom slučaju, ovom problemu je nužno pristupiti planski i u koordinaciji sa ostalim elementima programa koji se tiču upravljanja kapacitetom plaža Crne Gore.
- Poligoni za skutere danas su prisutni isključivo u tri južne opštine sa visokom koncentracijom u opštini Budva, a regulacija poligona i saobraćaja nije usko povezana sa regulacijom plaža;
- Sportsko-rekreativne aktivnosti su, zbog prethodno analizirane tipologije plaža, takođe koncentrisane u tri južne opštine, a dozvole za njihovo aktiviranje i poslovanje po današnjim procesima takođe nije usko povezano sa plažama;
- Zabavne igre na vodi koje se uglavnom sastoje od tzv. akva parkova u vodi su ravnomjernije raspoređene po obalnim opštinama, ali su takođe podložne regulaciji koja nije usko povezana s regulacijom plaža.

2.3. Potražnja i interes za plažama Crne Gore

2.3.1. Turizam na obali Crne Gore

Kretanje ponude smještaja na obali Crne Gore u periodu 2011. - 2016.

	broj kreveta po godinama						trend
	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	
Herceg Novi	35.914	34.301	35.248	32.782	32.839	33.244	-7,4%
Kotor	9.506	5.773	11.133	11.848	12.439	13.147	38,3%
Tivat	7.901	7.099	6.982	7.128	7.658	8.283	4,8%
Budva	58.052	56.061	55.281	56.422	56.312	58.213	0,3%
Bar	20.662	27.333	22.354	18.320	20.539	20.292	-1,8%
Ulcinj	19.670	26.409	25.292	25.744	26.244	25.013	27,2%
TOTAL	151.705	156.976	156.290	152.244	156.031	158.192	4,3%

Izvor: MONSTAT

- U Crnoj Gori je u 2016-oj godini bilo registrovano nešto više od 158 hiljada kreveta u smještaju;
- Kao što je vidljivo iz gornje tabele, smještaj nije jednako raspodijeljen po obalnim opštinama. Odskaču Budva i Herceg Novi, dok Kotor i Tivat imaju najmanju smještajnu ponudu;
- Prema podacima MONSTAT-a, smještaj u proteklih 5 godina nije doživio značajniju kvantitativnu promjenu, osim u opštinama Kotor i Ulcinj.

KRETANJE KOLIČINE SMJEŠTAJA NA OBALI CRNE GORE PREMA TIPU U PERIODU 2011. - 2016.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Učešće '11	Učešće '16
Kolektivni smještaj	37.195	37.340	36.166	34.685	35.150	36.436	24,5%	23,0%
Individualni smještaj	114.510	119.636	120.124	117.559	120.881	121.756	75,5%	77,0%
TOTAL	151.705	156.976	156.290	152.244	156.031	158.192		

Izvor: MONSTAT

- U Crnoj Gori dominira individualni (privatni, porodični) smještaj sa više od tri četvrtine u ukupnoj strukturi;
- Prema službenim podacima, najveći udio individualnog smještaja je u Kotoru sa gotovo 89%, a najmanji u Budvi i Baru sa nešto više od 72%;
- Bez obzira na proces unaprjeđenja kvaliteta hotelskog smještaja na obali Crne Gore, gdje naročito treba izdvojiti luksuzne i globalno poznate projekte (Portonovi Kumbor i Luštica Bay), individualni smještaj je u posljednjih 5 godina dodatno povećao udio u smještajnoj strukturi na vrlo visokih 77%;
- Poseban problem predstavlja izuzetno velik broj stambenih nekretnina izgrađen na obali Crne Gore u posljednjih nekoliko decenija. Broj nekretninskih jedinica je u velikom nesrazmjeru sa brojem stanovnika i registrovanim individualnim smještajem;
- Pritisak na opštu infrastrukturu takode je nesrazmjernan broju registrovanih korisnika (turizam i stanovništvo). Postoje procjene da je u turistički najatraktivnijim dijelovima obale (prije svega opština Budva) stvarni broj kapaciteta i turista u vrhu sezone trostruko veći u odnosu na registrovane;
- U strukturi kapaciteta hotela i turističkih naselja još uvijek prevladavaju kapaciteti 3* i niže, no strateška opredjeljenja Crne Gore iskazana u brojnim dokumentima (Program razvoja turizma Crne Gore, nacrt Prostornog plana posebne namjene obalnog područja Crne Gore) predviđaju sistemski podržano unaprjeđenje tih kapaciteta.

Turistički promet u opštinama Crne Gore u periodu 2011. - 2016.														
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		PGSR 2016 / 2011	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
Herceg Novi	243.568	1.915.346	229.063	1.817.434	211.952	1.703.823	214.659	1.635.874	265.420	2.166.848	280.060	2.159.892	2,8%	2,4%
Kotor	51.850	286.116	56.051	303.900	57.021	293.755	58.512	287.312	75.007	358.609	88.814	414.817	11,4%	7,7%
Tivat	47.116	359.278	44.045	389.812	45.859	392.925	45.577	439.026	67.464	678.224	74.361	733.542	9,6%	15,3%
Budva	637.578	3.924.523	691.654	4.198.773	728.441	4.468.913	754.567	4.670.126	771.606	4.887.941	806.471	5.004.917	4,8%	5,0%
Bar	144.680	1.130.387	155.770	1.226.010	165.458	1.258.500	157.358	1.219.843	183.416	1.532.596	189.116	1.530.590	5,5%	6,2%
Ulcinj	120.548	878.305	124.562	921.949	139.019	1.009.606	139.102	1.005.836	166.160	1.063.696	163.780	983.737	6,3%	2,3%
TOTAL	1.245.340	8.493.955	1.301.145	8.857.878	1.347.750	9.127.522	1.369.775	9.258.017	1.529.073	10.687.914	1.602.602	10.827.495	5,2%	5,0%

Izvor: MONSTAT

* PSGR - prosječna godišnja stopa rasta

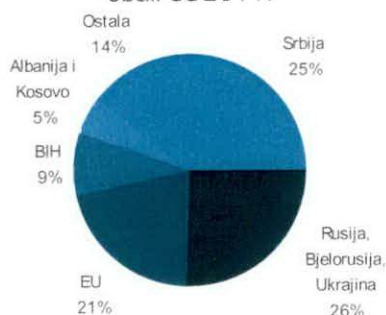
- Gornja tabela pokazuje da je opština Budva destinacija polovine svih turista koji posjećuju Crnu Goru, slijedi Herceg Novi sa oko 20% udjela, a zatim Bar sa nešto više od 10%;
- Međutim, iz gornje tabele je takođe vidljivo da su opštine Kotor i Tivat one sa najvećom stopom rasta turističke aktivnosti;
- U posljednjih 5 godina turizam je na obali Crne Gore rastao iznad 5% i time nešto iznad mediteranskog prosjeka koji je iznosio između 3 i 4%.

STOPE ZAUZETOSTI SMJEŠTAJA (KREVETA) U 2011. I 2016.						
	2011			2016		
	kolektivni	individualni	ukupno	kolektivni	individualni	ukupno
Herceg Novi	15,8%	14,4%	14,6%	24,2%	16,3%	17,8%
Kotor	7,2%	8,4%	8,2%	16,2%	7,7%	8,6%
Tivat	44,9%	5,5%	12,5%	40,8%	20,0%	24,3%
Budva	20,3%	17,8%	18,5%	30,0%	21,1%	23,6%
Bar	9,4%	17,8%	15,0%	15,1%	22,8%	20,7%
Ulcinj	8,2%	13,2%	12,2%	16,7%	9,2%	10,8%
UKUPNO	15,9%	15,2%	15,3%	24,8%	17,0%	18,8%

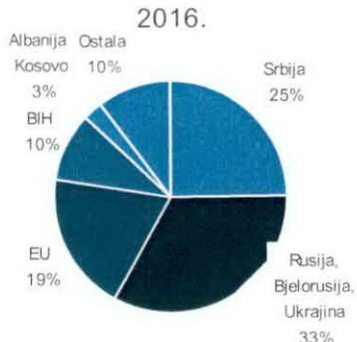
Izvor: MONSTAT

- Zauzetost smještajnih kapaciteta na obali Crne Gore se povećala u periodu od 2011 do 2016. godine.
- Povećanje je posebno vidljivo u kolektivnim kapacitetima i u opštini Tivat;
- Međutim, i kolektivni, a naročito individualni smještajni kapaciteti, još uvijek zaostaju za prosječnom zauzetošću drugih država na Mediteranu;
- Čak je i ljetna sezona u Crnoj Gori razmjerno kratka, naročito za individualne smještajne kapacitete u kojima ne traje ni puna dva mjeseca;
- Ovo ima za posljedicu negativne efekte po sve infrastrukturne sisteme, probleme u planiranju i slabu iskorišćenost infrastrukturnih investicija. Sve skupa se odražava i na plaže, za kojima u vrhu sezone nerijetko potražnja višestruko nadmašuje ponudu, dok zakupci ostvaruju male promete nakon jula i avgusta.

Udio tržišta prema noćenjima na obali CG 2011.

Udio tržišta prema noćenjima na obali CG 2016.

Izvor: MONSTAT

- Struktura glavnih tržišta nije se bitnije mijenjala što se tiče regionalnih tržišta (prije svega Srbija, BiH, Kosovo i Albanija);
- Međutim, države bivšeg SSSR-a (prije svega Rusija, Bjelorusija i Ukrajina) su između 2011. i 2016. godine sa četvrtine došle na trećinu ukupne turističke potražnje na obali Crne Gore;
- Istovremeno, tržišta EU bilježe mali apsolutni rast, ali su zbog jačeg rasta drugih tržišta pale ispod 20% ukupne potražnje;
- Prosječna dužina boravka stagnira na 6,8 dana na račun povećanja i vrlo velike dužine boravka turista u opštini Tivat (u 2016. godine gotovo 10 dana, sa 7,6 u 2011. godini), dok se smanjuje u svim ostalim opštinama;
- Ovako visoka dužina boravka obično se povezuje sa destinacijama nižeg prosječnog kvaliteta i monoproduktivne turističke strukture (glavni ljetni odmor sunca i mora), i obično donosi male prosječne prihode i povezane ekonomske efekte po turističkom noćenju.

STRATEŠKA OPREDIJELJENJA TURIZMA CRNE GORE

- Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine postavila je za ciljeve:
  - Promjenu smještajne strukture prema većem udjelu hotela i turističkih naselja;
  - Podizanje kvaliteta i zauzetosti kroz razvoj novih turističkih proizvoda i jačanje lanca turističke vrijednosti;
  - Strogu implementaciju principa održivog razvoja u nove, a postepeno i u postojeće strukture turističke ponude, što se odnosi ne samo na ekološku komponentu, već i na ukupnu atraktivnost prostora;
  - Unaprjeđenje i modernizaciju marketinškog sistema crnogorskog turizma;
  - Podizanje turističke rente (prihoda po noćenju) kao i jačanje ekonomskih efekata od turizma kao posljedicu svih prethodno navedenih mjera.
- Prostorni plan posebne namjene za obalno područje Crne Gore u svom nacrtu predlaže:
  - Rast kapaciteta u hotelima i turističkim naseljima isključivo 4* ili 5* za novih 94,000 kreveta do 2030. godine (uglavnom u izdvojenim turističkim zonama van naselja);
  - Zabranu dalje stanogradnje (unutar 1.000m) – umanjeње pritiska sa pozicije vikendica i individualnog smještaja.
- Strateški marketing plan turizma Crne Gore u svom nacrtu s kraja novembra 2017. godine kao prioritarna tržišta prepoznaje velika tržišta EU te, uz

prihvatanje ostalih strateških usmjerenja prethodno navedenih planova, ističe potrebu razvoja i sofisticaciju proizvoda sunca i mora na obali.

2.3.2. Stavovi ključnih interesnih skupina

Interesni subjekti vezani za plaže Crne Gore prikazani su prema RACI modelu/matrici (eng. Responsible, Accountable, Consulted, Informed - prevod: Odgovorni, Uključeni, Savjetovani i Informisani) koja služi alokaciji nivoa odgovornosti za pojedini zadatak ili proces. Ta analiza ima dva cilja:

- Odrediti i jasno pokazati hijerarhiju aktera u upravljanju, razvoju i korišćenju plaža, ali i procesu promjene načina upravljanja što je misija cjelokupnog projekta;
- Ukazati na razlike snaga i time potencijalnog kapaciteta za strateško odlučivanje, sprovođenje programa i njene posljedice.

Gledajući na nacionalnom nivou, može se uspostaviti sljedeća načelna matrica: **Odgovorni i uključeni su:** Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore, Ministarstvo održivog razvoja i turizma i obalne opštine;

Savjetovani: su pružaoci usluga smještaja svih tipova, postojeći i potencijalni investitori, sadašnji i potencijalni budući zakupci, različita udruženja korisnika koji su ili tek hoće kroz javnu komunikaciju ovog plana istaknuti stavove i zahtjeve prema elementima Programa;

Informisani: su sami korisnici plaža koji se mogu podijeliti na turiste i stanovništvo.

Kroz komunikacije sprovedene u postupku izrade ovog Programa, dokumentovani su i/ili uočeni sljedeći interesi glavnih grupa:

JP za upravljanje morskim dobrom Crne Gore

- Smanjenje administrativne složenosti postojećih procedura vezanih za konkurse i ugovore, kako bi se kapacitet JP u što većoj mjeri oslobodio za realno upravljanje i razvoj plaža;
- Snažniji angažman i saradnju sa opštinama po pitanju održavanja, ali i razvoja obalnih prostora;
- Fleksibilnije uslove opremanja/tematizacije plaža u skladu sa recentnim trendovima.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

- Sigurnost da će turistička ponuda na plažama biti pod kontrolom i u skladu sa planiranim turističkim i ostalim razvojem u zaleđu;
- Prilagođavanje ponude plaža u skladu sa sektorskom strategijom i drugim dokumentima.

Opštine

- Povećanje udjela prihoda od zakupa prema opštinama;
- Prilagođavanje ponude plaža u skladu sa sektorskom strategijom i drugim dokumentima.

Hotelijeri / investitori u hotele i turistička naselja

- Osiguran dovoljan/što veći plažni prostor ispod ili u neposrednoj blizini objekta za svoje goste koji se ostvaruje bez nepotrebnih administrativnih procedura;

Iznajmljivači individualnog smještaja

- Mogućnost plažnog prostora za svoje goste u destinaciji (poželjno što bliže) po pristupačnoj cijeni;

Zakupci

- Nove preduzetničke prilike;

- Duže ugovore i fleksibilnije uslove za opremanje.

- Udruzenja osoba sa poteškoćama u kretanju i drugih osoba sa posebnim potrebama
- Osigurani pristup sa svim potrebnim izmjenama prema vrstama na što većem broju plaza;

- Nikako ne žele segregaciju (posebne i posebno opremljene plaze za pojedine kategorije korisnika).
- Što se tiče interesa turista i stanovništva, riječ je o velikim i heterogenim interesnim skupinama čije interese nije moguće svesti na zajedničke stavove. Generalno, interes turista je što povoljnije dobiti jedinstveno iskustvo, biti u mogućnosti pristupiti što većem broju različitih plaza sa što raznovrsnijom ponudom usluga. Zajednički interes stanovnika obale Crne Gore je da se interes prema plazama u što je većoj mjeri umanjiti/rasprsi kako bi se tokom ljetnih mjeseci osiguralo normalno odvijanje prometa, a time i nivo kvaliteta života. Dodatno, interes stanovništva je upravljanje plazama na održiv način, kako ne bi došlo do degradacije ovog, za obalni prostor i Crnu Goru, veoma vrijednog resursa.

2.3.3. Procjena nosivog kapaciteta

Osnov za procjenu nosivog kapaciteta plaza Crne Gore čini studija turističkog prihvatnog kapaciteta crnogorskog područja iz 2013. godine, odnosno sljedeća tabela:

Opština/područje	Dužina obale km	Dužina obala uz plazu km	Površina plaza u m ²	Kapacitet plaza (5m ² /kupaću)	Korigovani m ² /kupaću pritisak 2016.
Herceg Novi	60,7	5,7	90 990	18 198	54 323
Kotor	68,0	2,5	31 024	6 205	22 991
Tivat	41,4	1,9	40 606	8 121	16 385
BOKA UKUPNO	170,1	10,1	162 620	32 524	93 699
Budva	40,6	9,2	262 312	52 462	72 968
Bar	44,3	5,3	162 684	32 537	58 505
Ulcinj	38,5	8,7	524 470	104 894	39 321
RIVIJERA UKUPNO	123,4	23,2	949 466	189 893	170 794
OBALA UKUPNO	293,5	33,2	1 112 086	222 417	264 493

IZVOR: Klarčić, Z., Marković, M.: Turistički prihvatni kapacitet crnogorskog priobalnog područja, CAMP Crna Gora. Centar za regionalne aktivnosti programa prioritarnih akcija, Split, 2013, korigirano za povećanje površine raspoloživih plana u 2018. prema posljednjem planu oblika pripremenog karaktera i podacima o površini plaza JP za upravljanje morskim dobrom

- U računanju varijable korigovani pritisak, navedena studija je uzela konzervativne procjene vršnog pritiska prema kojima 2/3 turista (uključujući i korisnike vikendica) i 1/3 stanovnika dnevno koristi plaze;

- Uvrštavanjem posljednjih podataka o površini plaza se dolazi do zaključka da je situacija vezana za odnos nosivi kapacitet/pritisak poboljšana, jer se površina plaza od 2013. godine uvećala za 280.566 m² (što se u najvećoj mjeri odnosi na opštinu Ulcinj, odnosno Veliku Plazu), stanovništvo praktično stagniralo, a smještaj povećan za nešto manje od 6.500 kreveta;

- Ako se primijeni minimalni kriterijum od 5m² po kupaću, kapacitet se povećao za više od 56.000 korisnika. No, i ovdje valja primijetiti ukupan manjak plažnih prostora za 42.000 korisnika, a naročito da su

povećanja bila najmanja tamo gdje je problem sa kapacitetima najveći. Gornja tabela pokazuje da je situacija veoma kritična u Herceg Novom, Kotoru i Tivtu, a da znatnog prostora ima još u opštini Ulcinj;

- Uz pretpostavku relativne tačnosti postojećih podataka o smještajnim kapacitetima, Crnoj Gori danas nedostaje oko 210.000 m² plaža (42.000 x 5 m² = 210.000 m²);
- Prema podacima Službe za izgradnju JP Morsko dobro, u postupku je dalje proširenje prostora plaža za oko 183.000 m² gdje je struktura u odnosu na sadašnji prenosivi kapacitet povoljnija u odnosu na proširenje u posljednjih 5 godina;
- Iako je konačan status tih plaža/kupališta u ovom času neizvjestan, sa aspekta režima korišćenja i termina mogućeg uvrštenja u Plan objekata privremenog karaktera, ukoliko se pretpostavi da će sve navedene plaže biti uvrštene do 2020. godine, a pritisak na plaže će rasti prema godišnjoj stopi od 5% (turistički rast u zadnjih 5 godina), slika bi izgledala ovako:

PROCENA NOSIVOG KAPACITETA OBALE CRNE GORE S POZICJE PLAŽA 2020. (uključene postojeće investicije)

	površina plaža m ²	očekivano proširenje*	ukupno	kapacitet plaža (5m ² po kupaču)	korrigirani pritisak 2020.	razlika
Herceg Novi	90.990	58.041	149.031	29.806	66.030	-36.224
Kotor	31.024	30.784	61.808	12.362	27.946	-15.585
Tivat	40.606	23.833	64.439	12.888	19.917	-7.029
Budva	262.312	61.895	324.207	64.841	88.693	-23.852
Bar	162.684	8.538	171.222	34.244	71.113	-36.869
Ulcinj	524.470	338	524.808	104.962	47.795	57.166
UKUPNO OBALA	1.112.086	183.429	1.295.515	259.103	321.495	-62.392

IZVOR: Klarić, Z., Marković, M.: Turistički prihvatni kapacitet crnogorskog priobalnog područja, CAMP Crna Gora. Centar za regionalne aktivnosti i programa prioritetnih akcija, Split, 2013, korigirano za povećanje površine raspoloživih plaža u 2018. prema posljednjem planu objekata privremenog karaktera i podacima o površini plaža JP za upravljanje morskim dobrom, MONSTAT, Služba za izgradnju JP Morsko dobro, Autori studije

- Može se zaključiti da postoji nedostatak plažnih prostora što dovodi do zaključka da, bez obzira na postojeće napore, JP Morsko dobro neće moći držati korak sa rastom potražnje i pritiska, čak ni uz pretpostavku razmjerne tačnosti sadašnjih podataka o smještaju i primjenom minimalnih standarda po kupaču. Pri tom je stanje u odnosu na veličinu opština i smještajne kapacitete uvjerljivo najkritičnije u opštinama oko Boke Kotorske;
- Međutim, ključan problem u gornjoj procjeni ostaju stvarni smještajni kapaciteti (prije svega u vikendicama i individualnom smještaju), te distribucija plažnih površina u odnosu na distribuciju smještaja. S obzirom da gornja metodologija u pritisak ubraja i kuće za odmor (vikendice), nivo moguće greške je značajno umanjen;
- Problem statistike nekretnina i praćenja režima njihovog korišćenja je prisutan u javnosti i naglašen u većini relevantnih planskih dokumenata. Ovdje valja naglasiti da bi u slučaju da buduće analize pokažu značajnije odstupanje gore procijenjenog broja stvarnih korisnika u odnosu na onaj naveden u gornjoj tabeli (+50% ili više), potencijal transformacije turizma na obali kakav iznosi vizija Strategije razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine i model rasta PPPN Obalnog područja Crne Gore bili bi dovedeni u pitanje, čak i uz vrlo optimistične scenarije daljeg povećavanja plažnih površina;
- Raspoloživi plažni prostor prema kupaču izuzetno je mali i ispod željenog konkurentnskog standarda. Mora se naglasiti da postoji mogućnost da se, usljed daljnjeg turističkog razvoja, taj kapacitet još dodatno smanji ukoliko se ne pristupi sistemskom uređenju plažnih resursa. Analizirajući trenutnu situaciju prema kojoj na 33,3 km obale

pogodne za kupanje danas gravitira 500.000 korisnika, dolazimo do podatka kako jedan korisnik na raspolaganju ima 15 cm obale;

- U cilju što kvalitetnijeg upravljanja plažnim prostorima i njihove iskoristivosti, Strategijom integralnog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (2013) predložen je fizički prihvatni kapacitet prema određenim tipovima plaža koji se analizira u nastavku.
- Raspon prihvatnog kapaciteta plaža je baziran na prikazu najnižeg i najvišeg potrebnog prostora po kupacu s obzirom na tip plaže i standard koji se želi postići. Za očekivati je da će plaže sa velikim rasponom raspoloživog kapaciteta po kupacu imati i visok nivo usluge i komfora za kupaca. Na taj način se može uticati i na podizanje kvaliteta cjelokupne turističke ponude;
- Istaknuti raspon prihvatnog kapaciteta treba posmatrati kao okvir unutar kojeg je moguće izvršiti podjelu plaža na potkategorije koje će biti definisane posebnim preporučenim kapacitetom. Međutim, kako bi se za sve kupce osigurali minimalni uslovi uređenja, opremanja i sigurnosti kao najniža vrijednost prihvatnog kapaciteta preporučuje se 6 m² (Klar,ić, Marković 2013);
- Prilikom izračunavanja prihvatnog kapaciteta plaža važno je uzeti u obzir koncepte održivosti sa uvažavanjem svih prirodnih vrijednosti, a pri tome se ne smije zanemariti i vrsta turizma koja se planira razvijati u neposrednom okruženju plažnog prostora. Poštujući navedene faktore u nastavku se navodi kategorizacija plažnih resursa sa definisanim rasponom raspoloživosti kapaciteta po kupacu.

Kategorija plaže	Raspon minimalnih vrijednosti (m ²) po kupacu
Turističko naselje, hotelska plaža i sl.	10-30
Gradska/mjesna (javna)	6-20
<i>Javna bez prirodnih vrijednosti</i>	6-10
<i>Javna posebnih prirodnih vrijednosti</i>	10-20
Udaljena mala	10 i više

IZVOR: Klarić, Z., Marković, M.: Turistički prihvatni kapacitet crnogorskog priobalnog područja, CAMP Crna Gora. Centar za regionalne aktivnosti programa prioriternih akcija, Split, 2013.

2.4. Zaključak situacijske analize

- Zbog velikog pritiska na ograničeni obalni prostor, Crna Gora je osnovala 1992. godine posebno preduzeće (Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom) kako bi centralno upravljala standardima i procedurama dopuštenog u zoni morskog dobra;
- Ukupan sistem upravljanja morskim dobrom vremenom je zbog drugih procesa ponašanja na obali (urbanizam u zaleđu samog morskog dobra, neusklađenost planskih dokumenata, nekontrolisana gradnja) postao centralizovan i kontrolisan;
- Kako bi se osiguralo sprovođenje mehanizma u kojem prevladava model kratkoročnog zakupa (koji je takođe uveden kao minimalno riskantan po samu obalu Crne Gore), ima malo tipova plaža (Plan objekata privremenog

karaktera), uslovi su vrlo striktni, a funkcije planiranja prostora i administriranja samog procesa zakupa razdvojene;

- Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom je vremenom preuzelo i ulogu aktivnog činioca u dijelu kontrole koji konstatuje stanje i sugeriše preduzimanje odgovarajućih mjera prema drugim nadležnim tijelima Crne Gore, s obzirom na objektivno stanje kapaciteta tih službi u odnosu na rast smještajnih kapaciteta i turističkog prometa;
- Pritisak na obalni prostor u smislu korišćenja plaža nije jednak - veliki pritisak je u sjevernim opštinama zbog nepristupačne obale kao i u opštini Budva, zbog velikog udjela turističkog prometa, a posebno povoljan u opštini Ulcinj;
- JP za upravljanje morskim dobrom ima razmjerno visok udio ugovora u odnosu na broj raspoloživih plaža, nešto problematičnije su manje i stjenovite plaže, za razliku od pješčanih;
- Broj plaža i njihovih površina su u porastu, naročito u odnosu na sporu dinamiku broja korisnika (demografija, izgradnja kuća i vikendica, rast smještajnih kapaciteta). Međutim, postojeće procjene nosivog kapaciteta treba uzeti sa velikom rezervom jer opterećenje infrastrukturnih sistema upućuje na činjenicu da su kapaciteti individualnog smještaja, a time i broj stvarnih turista na obali Crne Gore značajno veći od onog što bilježi zvanična statistika;
- Trendovi u razvoju turizma Crne Gore su takvi da je moguće očekivati rast smještajnih kapaciteta (osobito hotela i resorta), zaokret prema turizmu više dodate vrijednosti kao i promjenu geografske/demografske strukture tržišta;
- Tipologija plaža, ali i sam proces planiranja, prilagođeni su brzom sprovođenju administracije, ali ne i diferencijaciji plažnih prostora, odnosno procesu stvaranja veće dodate vrijednosti na plažnim prostorima;
- Dodatno, iako su ugovaranje i naplata povoljni sa pozicije efikasnosti u odnosu na broj kupališta, ne postoji informacija o udjelu prihoda koji JP (odnosno Crna Gora) ostvaruje od preduzetnika koji su u zakupu (s obzirom na model zakupa koji je fiksni i ne postavlja obavezu prijave prihoda za zakupce);
- Pomorska mobilnost u smislu korišćenja plaža postoji, ali je ograničena (ograničena infrastruktura za pristajanje „taxi“ brodica, pomorska pravila, tržišni uslovi);
- Analiza nosivog kapaciteta ukazuje na činjenicu da će Crnoj Gori u sljedećih 5 godina, i pored postojećih aktivnosti proširenja, nedostajati plažnih resursa za više od 62.000 korisnika, što uz minimalan standard znači 310.000 m². Ako se prihvati veći minimalni standard od 6m² po korisniku i proces tematizacije koji će za brojne teme predvidjeti i veće standarde, može se zaključiti da se mora osigurati daljih 400.000m² novih plaža u sljedećih 5 do 7 godina, i to pretežno raspoređenih u tri sjeverne opštine;
- Nastavkom postojećeg procesa povećanja površine plaža i drugim rješenjima koji su u fokusu ovog programa ovaj se problem može kompenzovati, ali se postavlja pitanje kako, sa aspekta plaža, osigurati model rasta turizma na obali Crne Gore koji predviđa PPPN Obalnog područja;
- Iako je odnos kapaciteta plaža u odnosu na pritisak trenutno u povoljnom trendu (više se oslobađaju nove plaže u odnosu na povećanje pritiska), sa jačim rastom hotelskih kapaciteta može doći do značajnih problema zbog posebnih uslova u smislu količine i režima korišćenja koje će za plaže tražiti investitori u hotele/rizorte.

3. PRIMJERI NAJBOLJE PRAKSE

3.1. Uporedna analiza karakteristika i okvira regulacije plaža

3.1.1. Španija

- Dužina obale iznosi 7.880 km, od čega se 24% ili 1.891 km odnosi na plaže;
- 579 plaža ima plavu zastavicu;
- Glavni regulacioni dokument za plaže je Zakon o obali (Ley de Costa);
- Španija je jedna od prvih mediteranskih zemalja koja je u svom Zakonu o obali iz 1988. godine ozakonila slobodan pristup obalnom pojasu u širini do koje dopiru najveći olujni talasi u određenom području. Temeljni zakonski okvir se odnosi na slobodan pristup obali, sigurnosna pitanja i planove upravljanja plažama koji su uključeni u lokalne i regionalne planove;
- Zakon definiše sljedeće:
  - o pojas zemlje paralelan sa obalom (špan. Zona de Servidumbre de transito), namijenjen je prolazu osoba u širini 6-20 metara od obalne crte prema zaleđu, zavisno od odlika obale;
  - o područje potpune zaštite (špan. Zona de Servidumbre) proteže se 20-100 metara od obalne crte prema zaleđu i u njemu nije dozvoljena nikakva izgradnja;
  - o područje uticaja (planiranje/izgradnja je u ovoj zoni u nadležnosti lokalnih vlasti), koje se proteže 500 m od obalne crte prema zaleđu.
- Španski ustav iz 1978. godine je uvrstio plaže u državnu imovinu. To znači da za plaže važe ista pravila kao i za ostalu imovinu koja je uključena u državnu i nacionalnu baštinu na temelju ustavnih načela neotuđivosti;
- U Španiji je propisano da je pomorsko dobro u javnom vlasništvu i da je to dobro neotuđivo iz državnog vlasništva i na njemu ne može postojati drugo privatno pravo osim prava upotrebe, niti se na njima može steći privatno vlasništvo;
- Vlasnici objekata unutar zone javnog dobra koji su svoje objekte izgradili prije donošenja Zakona 1988. godine, automatski su izgubili vlasništvo, ali im je ponuđena kompenzacija ili koncesija na 30+30 godina na korištenje objekta;
- Djelatnosti koje zahtijevaju postavljanje fiksnih građevina ili radova podliježu koncesiji koju izdaje državna uprava;
- Ako nosilac koncesije namjerava instalirati montažnu instalaciju na plaži kako bi podržao njegovu djelatnost, kao u slučaju stabilnih struktura kroz koje se pruža ugostiteljska usluga, potrebno je izdati relevantno ovlašćenje (autorizaciju) od strane lokalne uprave;
- Plaže po pravilu održavaju lokalne vlasti, osim u situacijama posebnih slučajeva i režima zaštite kada to čine državne institucije;
- Odgovornost za upravljanje plažama u Španiji podijeljena je između lokalnih, autonomnih i nacionalnih institucija, a odnosi se na tri područja: regulacije kvaliteta vode, objekte i usluge na plažama i sigurnost i službe spašavanja
- Nadzor plaža je primarno u nadležnosti lokalnih vlasti, odnosno sekundarno države kroz mehanizme dozvola, sertifikata i inspekcija;
- Postoje različite vrste raspolaganja: administrativne koncesije, administrativne autorizacije (ovlašćenja) i rezervacije javnog zemljišta;
- S obzirom na mogućnosti korišćenja pomorskog dobra, Zakon o obali razlikuje tri kategorije: javno korišćenje, korišćenje u posebne svrhe i privatno korišćenje. Samo posljednja dva podliježu izdavanju posebne

kvalifikacije (zavisno od slučaja, autorizacije ili koncesije), kojim se legalizuje upotreba koju privatna osoba ostvaruje na dijelu predmetne državne imovine;

- Okupacija plaže instalacijama bilo koje vrste, uključujući objekte za pružanje sezonskih usluga, ne smije preći polovinu raspoloživog prostora, a iste strukture moraju se ravnomjerno rasporediti u prostoru;
- Koncesija na pomorskom dobru dodjeljuje se na najduži rok od 30 godina i odnosi se na građevine i aktivnosti koje su bile u funkciji prije 1988. godine, odnosno prije Zakona o obali. Takva koncesija se upisuje u zemljišne knjige i ne može se prenositi na druge, osim u slučaju smrti kada nasljednici preuzimaju prava i obaveze iz koncesijskog ugovora. Same plaže ne mogu se dati u koncesiju jer se plaže smatraju „slobodnima“.
- Postoje određene aktivnosti koje, po svojoj prirodi, ne mogu imati drugo mjesto odvojeno od plaže ili okoline. Posebno one koje se odnose na uživanje u tome, kao što su rekreativni sadržaji, a posebno usluge (iako privatne) klizaljki, visećih mreža, kišobrana i sl. Za ovu vrstu aktivnosti, koja je u većini slučajeva sezonska, izdaju se upravna ovlaštenja (autorizacije) od lokalne uprave;
- Aktivnosti koje sprovode privatne osobe mogu se odvijati na javnom dobru, ali ne na samim plažama;
- Na taj način, za eksploataciju turističkih usluga, kao što su ležaljke i suncobrani, nema potrebe za koncesijom. Umjesto toga je dovoljno izdavanje redovnih dozvola za obavljanje poslovnih aktivnosti. Za razliku od koncesija koje mogu biti i u stambenu namjenu, dozvole se daju samo u komercijalne svrhe i to uglavnom na 1 godinu.

3.1.2. Francuska

- Dužina obale iznosi 3.427 km;
- 60% plaža Francuske rivijere su šljunkovite. Plaže se mogu svrstati u dvije grupe: 30% su uglavnom kratke (<0,5 km) stabilne džepne plaže na rubu strmih obalnih padina i zahtijevaju vrlo malo ili nikakve zaštitne mjere, a ostatak (70%) su obalne močvare koje su bile potpuno urbanizovane;
- Ima ukupno 69,23 km stjenovitih plaža, 34,43 km prirodnih plaža, 3.979 km vještačkih plaza i 15,58 km Yachting luka;
- 390 plaža je sa plavom zastavicom;
- Francusko pomorsko dobro sastoji se od obalnog područja uz more, od čega većinu čine plaže i od morskog dna i morskog podzemlja koje se prostire sve do granice teritorijalnih voda;
- Francusko zakonodavstvo razlikuje javna prirodna i javna vještačka dobra, te se u tom smislu sprovodi posebno razgraničenje između prirodnog pomorskog javnog dobra (domaine public maritime naturel) od vještačkog pomorskog dobra (domaine public maritime artificiel);
- Upravljanje prirodnim javnim pomorskim dobrom je utemeljeno na klasičnom principu: "res in publico usu", a to je sloboda korišćenja takvog dobra u svrhu ribolova, šetnje, kupanja i plovidbe na čemu se temelje i principi upravljanja priobaljem;
- Izgrađeno javno pomorsko dobro je uređeno u cilju ekonomskog iskorišćavanja priobalja, a takva upotreba pomorskog dobra je prije svega komercijalna. Odredbe koje regulišu upravljanje pomorskim dobrom moraju u najvećoj mogućoj mjeri omogućiti ekonomsko korišćenje te se time mogu opravdati razni oblici zauzimanja pomorskog dobra na osnovu koncesija;

- Pješački pristup plažama je slobodan i besplatan, osim ako nisu potrebne posebne odredbe zbog legitimnih razloga sigurnosti, nacionalne odbrane ili zaštite okoline;
- Svi elementi upravljanja plažama u najvećoj mjeri su prepušteni prefekturama, odnosno Prefektima kao odgovornim osobama:
  - Perfekt daje ili produžava koncesiju na zahtjev ili po samostalnoj odluci;
  - Teritorijalne jedinice imaju pravo prvenstva nad koncesijama. Ukoliko teritorijalna jedinica ne želi iskoristiti svoje pravo prvenstva u dodjeli koncesije, tada je davanje koncesije na plaži podvrgnuto zakonskoj proceduri javnog nadmetanja;
  - Koncesionari prije odluke moraju dostaviti dokumentaciju koja sadrži plan smještaja opreme i uređaja; utvrđenje granica prostora na kojem će se obavljati djelatnost kao i način pristupa plaži; prijedlog o trajanju perioda van kojeg plaža mora biti oslobođena od opreme i uređaja; način zadovoljavanja zakonskih uslova o zauzimanju dijela plaže, o oslobođenju plaže van koncesijom određenog perioda i postavljanju opreme koja se može razmontirati odnosno prenositi; investicije koje moraju biti ostvarene; opremu čije je postavljanje predviđeno kako bi se na plaži omogućio pristup osoba sa invaliditetom; postavljanje oznake kojom se javnosti daje do znanja postojanje koncesionara ili potkoncesionara;
  - Državno tijelo daje mišljenje na zahtjev o koncesiji, za svaku se sprovodi javna rasprava, a prefekt donosi konačnu odluku.
- Ako je plaža u koncesiji tada je za njeno održavanje odgovoran koncesionar ili jedinica lokalne samouprave za plaže koje nisu date u koncesiju;
- U Francuskoj ne postoje opšte odredbe koje se odnose na utvrđivanje i dodjelu prihoda koji proizlaze iz koncesija na pomorskom državnom imanju, pa tako ni koncesija na plažama;
- Plaže mogu biti zatvorene, ali samo na površinama koje se nalaze u koncesiji i može se naplatiti ulaz na plažu;
- Plaže su podijeljene prema vrstama koje su definisane prirodnim i vještačkim izgledom:
  - Prirodne plaže - do 20% ukupne dužine i do 20% ukupne prirodne plaže može biti pod koncesijom;
  - Vještačke plaže - do 50% ukupne dužine i do 50% ukupne površine plaže može biti pod koncesijom.
- Koncesija može trajati najduže 12 godina;
- Površina plaže mora biti oslobođena od opreme van perioda koji je definisan u koncesiji, a koji ne može prelaziti 6 mjeseci. Taj period se može produžiti u izuzetnim slučajevima na najviše 8 mjeseci godišnje ukoliko se radi o "turističkoj opštini" koja je definisana posebnim propisom o turizmu i ukoliko to odobri teritorijalna jedinica iz razloga visoke turističke posjećenosti.
- Koncesionar može jednoj ili više osoba, na temelju potkoncesije, povjeriti obavljanje svih ili nekih djelatnosti koje čine predmet koncesije i ovlastiti ga na ubiranje odgovarajuće koncesijske naknade.
- Koncesionar je dužan svake godine dostaviti državi izvještaj u zakonski propisanoj formi koji mora da sadrži finansijski obračun koji se tiče investicija i analizu funkcionisanja koncesije, pogotovo što se tiče omogućavanja pristupa javnosti i očuvanja prostora pod koncesijom.
- Koncesije na plažama moraju poštovati, uz načela određena propisom o zaštiti okoline, sljedeća osnovna pravila:
  - Minimalno 80% dužine obale plaže i 80% površine plaže mora ostati slobodno od bilo kakve opreme i uređaja. U slučaju da se radi o

vještačkoj plaži to ograničenje ne može biti manje od 50%. Uzima se u obzir površina plaže za vrijeme srednje plime.

- Na plaži je dopušteno postavljanje samo one opreme koja se može razmontirati i prenositi, osim sanitarnog čvora i zgrade za smještaj spasioca. Oprema mora biti postavljena na takav način da se na kraju trajanja koncesije područje može vratiti u prvobitno stanje. Položaj i izgled opreme mora biti u skladu sa svojstvima okoline.
- Oprema čije je postavljanje dopušteno određena je položajem i posjećenošću plaže, kao i nivoom usluga koje se pružaju u bliskom okruženju.

3.1.3. Italija

- Dužina obale iznosi 7.375 km;
- Italija ima 4.921 km plaža, od čega 3.270 km pješčanih ili šljunkovitih plaža;
- Po Ustavu plaža je definisana kao javno dobro. Država sprječava otuđivost takve imovine, ali je kroz koncesije dopušteno iskorišćavanje tih državnih površina za turizam i komercijalne svrhe pod uslovom da nije ugrožena primarna funkcija javnog dobra;
- U skladu sa Ustavom, pojas od 5 m od mora treba biti javno dostupan;
- Plažama upravlja Sekretarijat za upravljanje plažama pri opšini. Sekretarijat daje koncesije ili potkoncesije (preko javnih preduzeća) na plaže. Koncesijom /potkoncesijom se može upravljati samo javnim i privatnim kupalištima. Opština mora osigurati barem 20% plaža prvog tipa, odnosno sa slobodnim pristupom korisnika plaži;
- Plaže se dijele na:
  - Plaže sa slobodnim pristupom - javno pomorsko dobro na kojem nije data koncesija i koje javnost koristi slobodno i besplatno, dok jedinica lokalne samouprave brine o čišćenju i održavanju;
  - Plaže sa slobodnim pristupom na kojima se nude osnovni sadržaji -- javno pomorsko dobro koje je dato u koncesiju javnim poduzećima, koja garantuju osnovne besplatne usluge kao čišćenje, osiguranje, spašavanje, sanitarne usluge, itd;
  - Plaže kojima upravljaju privatni subjekti-privatna kupališta na kojima se dozvoljava zatvaranje pristupa dijelu plaže pod koncesijom, pod uslovom da se omogućava slobodan pristup liniji mora u pojasu od 1 do 5 m. Između prostora datih u koncesiju mora postojati prolaz koji svim korisnicima omogućava slobodan pristup moru.
- Izbor koncesionara se vrši putem javnog konkursa, direktnom pogodbom kada se radi o društvenim institucijama ili privatnim licitacijama. Površine koje zauzimaju objekti (kiosci, kabine za presvlačenje, tuševi i ostalo) ne smiju prelaziti 20% ukupne površine pod koncesijom, te pojedinačni objekt ne smije preći 50 m² zatvorene površine (može se povećati u specifičnim slučajevima). Opštinski sekretarijat određuje maksimalnu cijenu usluga iznajmljivanja ležaljki, suncobrana, tuševa i ostalih sadržaja;
- Standardni uslovi koncesije su sljedeći:
  - uklapanje u ambijent;
  - ne smije se zaklanjati pogled sa kopna prema moru;
  - funkcionalnost objekta;
  - upotreba materijala (prirodni materijali kao drvo i kamen imaju prednost);
  - sistemi zaštite okoline;
  - prethodne kvalifikacije koncesionara u poslovanju;
  - inovacije u predloženim aktivnostima (poboljšanje ponude plaže);

- o predložena investicija.

3.1.4. Grčka

- Dužina obale iznosi 13.780 km, 486 plaža je sa plavom zastavicom;
- Temeljne karakteristike sadašnjeg zakonodavnog okvira se odnose na zaštitu obalnog pojasa. Priobalje, obale i plaže su pod ingerencijom države koja je odgovorna za njihovu zaštitu i upravljanje. Izgradnja objekata i uopšte bilo kojih drugih radova nije dopuštena u priobalju i plažama.
- Zakonodavni okvir koji uređuje zaštitu mora i priobalja je često ozbiljna prepreka za razvoj i investicije. Dosadašnja sudska praksa ukazuje na prednost zaštite prirodne okoline u odnosu na društveno-ekonomski razvoj i kapitalne investicije;
- Nacrt novog zakona između ostalog sadrži:
  - o ograničenja dugogodišnjeg javnog prava na neometani pristup obali;
  - o legalizaciju postojećih djelatnosti na obali, nakon utvrđivanja njihove objektivne vrijednosti;
  - o olakšice prvenstveno za postavljanje ugostiteljskih objekata, suncobrana i ljetnih kreveta na plažama (trenutno dopušteni prostor za svaku pojedinu koncesiju na plaži iznosi 500 m);
  - o mogućnost izgradnje trajnih konstrukcija na plaži u poslovno-turističke svrhe;
  - o prijedlog za ukidanje uslova razgraničenja na javnom obalnom dobru, kao preduslova za odobravanje koncesija privatnim ili javnim korisnicima
- Zakon nalaže zakupcu da mora ostaviti 50% plaže slobodno za osobe koje ne žele platiti posebne usluge na plaži. Takođe, plažni sadržaji moraju biti udaljeni minimum 5 metara od mora i na razdaljini od 100 m od sadržaja drugog zakupca;
- Obalna područja su zakonski javno vlasništvo koje pripada državi i država je odgovorna za upravljanje i zaštitu istih. Pravo upravljanja i odgovornost je dato lokalnim opštinama i ograničeno je samo na privremenu, vrlo ograničenu upotrebu obale za korišćenje samo standardnih objekata (suncobrani, ležaljke, mobilne kantine itd.);
- Opštinske vlasti su korisnici komunalnih plaža i u njihovoj mjesnoj nadležnosti je iznajmljivanje trećim osobama;
- Svake godine država dodjeljuje opštinama pravo raspolaganja plažama na temelju određenih pravila (imajući na umu javnu prirodu, minimalne udaljenosti, itd.). Opštine dalje daju pojedincima plaže u koncesiju;
- Koncesijski prihod se raspodjeljuje po ključu 80% opštine, 20% država;
- Trajanje koncesije je najviše 25 godina. Lokalne vlasti izdaju koncesije samo za aktivnosti koje su kompatibilne sa elementima prirodne okoline kao javnog prostora i dodjeljuju se i analiziraju pojedinačno. Lokalna uprava određuje uslove i ograničenja po potrebi, uzimajući u obzir posebne karakteristike određenog dijela obale;
- U Grčkoj su plaže uglavnom otvorenog tipa, ali u novije vrijeme uredene plaže sa odgovarajućom ponudom i spasilačkom službom naplaćuju ulaz, a tipična se cijena kreće oko 5 eura.

3.1.5. Turska

- Ukupna dužina turske obale, uključujući ostrva, iznosi 8.333 km, od čega su 1.067 km su obale ostrva;
- Od navedenog broja na Crno more otpada 1.701 km (20.4%), Marmarsko 1.441 km (17.3%), Egejsko 3.484 km (41,8%) i Sredozemno 1.707 km (20.5%);

- 454 plaže imaju plavu zastavicu;
- Krovni regulatorni dokument je Zakon o obali koji obalnu crtu definiše kao "liniju kojom voda dodiruje zemlju na obali mora, prirodnih ili vještačkih jezera i rijeka, isključujući razdoblja poplave";
- "Plaža" je područje između "obalne crte" i linije koja se definiše kao "prirodna granica pješćane plaže, šljunčane plaže, stijene, močvare, močvarne i slične površine, koje su stvorene vodenim pokretima u smjeru zemljišta polazeći od obale";
- Obalni pojas je prostor širine minimum 100 m od obalne crte;
- Zakon određuje da u prvih 50 m širine obalnog pojasa nije dozvoljena nikakva izgradnja osim građevina koje se mogu graditi i na samoj obali;
- Planovi za ovo područje mogu predvidjeti njegovo isključivo korištenje u svrhe „pješačkog pristupa, šetnje, odmaranja, razgledanja i rekreacije“;
- Unutar preostalih 50 m obalnog pojasa, i nakon dobijanja odgovarajućih dozvola, moguća je izgradnja cesta, rekreacijskih i turističkih sadržaja (osim onih koji služe za smještaj) otvorenih za javnost i javnih postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda;
- Duž cijele obale i u cijelom obalnom pojasu zabranjeno je ostavljanje bilo kakvih prepreka koje bi ometale slobodan prolaz (zidova, drvenih ili žičanih ograda, jaraka i sl.);
- Po turskom ustavu, obala i plaže su pod nadležnošću države i korišćenje može biti prvenstveno za javnu korist. Odgovornost za sprovođenje Zakona o obali data je opšinama i lokalnim upravama;
- Sve planirane aktivnosti moraju dobiti dozvole Ministarstva javnih radova. Ukoliko se radi o turističkim područjima, vladinom uredbom, tu odgovornost preuzima Ministarstvo turizma;
- Kontrola upotrebe plaža je u nadležnosti Ministarstva kulture i turizma. Ministarstvo nadzire gospodarsko i drugo korišćenje plaža, moguću gradnju na ili u blizini plaža i njihovo eventualno zatvaranje. Plaže su dostupne javnosti, a iznajmljivanje sportskih rekvizita i pitanje sigurnosti su pod kontrolom Ministarstva;
- Lokalne vlasti upravljaju i iznajmljuju plaže unutar svojih granica i osiguravaju njihovo održavanje;
- Sav prihod od koncesija plaža u Turskoj ide lokalnoj upravi;
- Plaže u Turskoj se ne mogu zatvarati, one su dostupne svima pod jednakim uslovima, osim nekih izuzetaka. Moguće je postaviti manje objekte za pružanje usluga, ali ne i zatvoriti ulaz na plaže;
- Za svaku gradnju, investitor mora pribaviti službeni izvještaj o uticaju na okolinu. Ovaj izvještaj izrađuje nadležno Ministarstvo u saradnji sa Ministarstvom okoline i urbanizacije. Nevladine organizacije takođe imaju određenu odgovornost i ulogu. Udruženje za zaštitu okoline u saradnji sa Ministarstvom okoline i urbanizacije sprovodi program Plave zastave;
- Što se tiče resorta kao tehničko-tehnološke cjeline, činjenica je da se oni smještaju izvan gradova i većih naselja, najčešće na neuređenim obalnim prostorima. Resorti (Antalya, Fethiya, i drugi) predstavljaju zatvorene cjeline koje, za one koji nijesu smješteni u resortu, imaju pristup sa mora. Lokalna uprava i pojedini ogranci ministarstva učestvuju direktno u kontroli nad aktivnostima na plažama.

3.1.6. Hrvatska

- Hrvatska ima dužinu obale od 5.835,3 km u što je uračunato i 1.246 ostrva;
- Plaže nijesu do kraja popisane, ali se pretpostavlja da njihov broj iznosi oko 2.000;

- Zakon o prostornom uređenju i gradnji dijeli plaže na: uređene i prirodne morske plaže:
  - uređena morska plaža je plaža unutar ili izvan naselja nadzirana i pristupačna svima pod jednakim uslovima sa kopnene i morske strane uključujući i osobe smanjene pokretljivosti, većim dijelom uređenog i izmijenjenog prirodnog obilježja, te infrastrukturno i sadržajno (tuševi, kabine i sanitarni uređaji) uređen kopneni prostor neposredno povezan sa morem, označen i zaštićen sa morske strane;
  - prirodna morska plaža je plaža unutar ili izvan naselja nadzirana i pristupačna sa kopnene i/ili morske strane infrastrukturno neopremljena, potpuno očuvanoga zatečenoga prirodnog obilježja.
- Uredba o postupku davanja koncesije na pomorskom dobru definiše plaže kao:
  - uređene javne plaže - plaže koje služe većem broju turističkih objekata i građana;
  - uređene posebne plaže - plaže koje čine tehničko-tehnološku cjelinu jednog smještajnog objekta u smislu Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti
  - prirodne plaže - plaže na kojima nijesu izvršeni zahvati u prostoru u smislu propisa kojima se uređuje prostorno uređenje i građenje i koje se ne smiju ograđivati sa kopnene strane.
- Uredene javne i uređene posebne plaže, kada su predmet koncesije, mogu biti u statusu slobodnog pristupa, odnosno plaža se može ograditi, ali ne i naplaćivati, ili plaža može biti ograđena i naplatna;
- Upravljanje plažama je u skladu sa Zakonom o pomorskom dobru i morskim lukama i Zakonom o koncesijama dato regionalnoj samoupravi (županije), kao i lokalnoj upravi (gradovi / opštine);
- Ministarstvo zaštite okoline, prostornog uređenja i graditeljstva (MZOPUG) uspostavilo je Bazu podataka za unos, obradu, valorizaciju podataka te izvještavanje i informisanje javnosti o podacima kakvoće mora za kupanje na plažama hrvatskog Jadrana. Izvještaj nadležnog Ministarstva za 2011. godinu obuhvatilo je ukupno 906 kontrolnih tačaka, koje se nalaze na tzv. aktivnim plažama;
- Upravljanje plažama država je temeljem zakona povjerila jedinicama regionalne i lokalne samouprave i dala mogućnost primjene instituta koncesija ili koncesijskih odobrenja;
- Plažama upravljaju i koncesiju raspisuju Županije, osim u slučaju kada to pravo odluče prepustiti jedinicama lokalne samouprave (gradovima / opštinama);
- Time su Županije (regionalni nivo) u osnovi odgovorne za upravljanje i sprovođenje postupka i prihode od koncesija, osim manjih prostora/aktivnosti u morskom dobru koje kroz kratkoročna koncesijska odobrenja od godinu dana sprovode opštine;
- Ustavne odredbe RH omogućavaju korisnicima slobodan pristup svim obalnim prostorima nezavisno od koncesija;
- Novi model uveden 2017. godine ne precizira detaljno kriterijume za dodjelu koncesija, instrumente osiguranja za obje strane, kao ni obaveznu podjelu koncesijskih prihoda, ali kao pozitivnu novinu uvodi instrument koncesije na zahtjev koja ranije nije postojala;
- Na lokalnom nivou upravljanje se sprovodi temeljem planova upravljanja pomorskim dobrom koje donose gradovi/opštine. Na način da se daju koncesijska odobrenja ili se upravlja putem komunalnih trgovačkih društava;
- Poseban slučaj su plaže koje su, zbog svojih posebnih prirodnih vrijednosti, zaštićene kao značajni dijelovi prirode. Upravljanje tim plažama, kao vrijednim obalnim dijelovima prirode, (formalno) je povjereno

zupanijskim javnim ustanovama za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, što se u praksi pokazalo problematičnim zbog ograničenog kapaciteta tih institucija u obavljanju zakonski povjerenog zadatka.

3.2. Primjeri tematizacije plaža

- U svijetu postoji niz primjera tematskih plaža koje su uglavnom nastale kao odraz preduzetničkih inicijativa (privatnog, ali čak i javnog sektora);
- Analiza ugljednih praksi pokazala je da su upravljački okviri i regulacije plaža uglavnom jednostavni i sa razmjerno velikom slobodom odlučivanja odgovornih institucija (koju prati jednako velika odgovornost istih tijela), a to su po pravilu lokalne ili regionalne vlasti;
- U tom smislu je prevladavajuća međunarodna praksa izbjegavanje prevelike i preteske regulacije i razvoja plaža po principu da je dozvoljeno ono što nije zabranjeno.

3.2.1. Hrvatska – nacionalni program upravljanja i uredenja morskih plaža iz 2014. godine

- Jedini primjer sveobuhvatnog modela državne klasifikacije plaža je onaj iz Hrvatske, gdje se kroz zadani okvir tematizacije pokušao postaknuti jači preduzetnički interes i razvoj plaža u skladu sa učenim potrebama u razvoju turističkih proizvoda;
- Projektom Nacionalni program upravljanja i uredenja morskih plaža iz 2014. godine ponuden je sljedeći model kategorizacije i tematizacije plaža:

PLAŽE REPUBLIKE HRVATSKE PREMA TIPI

Izvor: Nacionalni program upravljanja i uredenja morskih plaža - akcijski plan, Fakultet za menadžment u ugostiteljstvu i turizmu Opatica, prosinac 2014. Dokument tipove dalje definiše na sljedeći način:

- **Udaljene plaže** su nopšteno određene lošom dostupnošću (uglavnom morskim putem ili pješice - najmanje 300 m hoda). Mogu biti u blizini ili na rubu ruralnih ili, ponekad, seoskih (mjesnih) područja, ali nikako urbanih. Do njih nema javnog prijevoza;
- **Ruralne plaže** su smještene po pravilu izvan urbanih/mjesnih sredina, međutim mogu se nalaziti i unutar naselja. Do njih se ne može doći javnim prijevozom, ali postoje pristupni putevi te se može doći ličnim prijevozom. Na ruralnim plažama u principu zalede nije u značajnijoj mjeri izgrađeno. Korisnici ih cijene zbog mira i očuvanih prirodnih kvaliteta;
- **Mjesne plaže** su smještene izvan veće urbane sredine i povezane su sa manjom, ali stalnom populacijom koja ima pristup organizovanim uslužnim djelatnostima manjeg obima. Mogu se nalaziti u blizini turističkih kompleksa, manjih mjesta ili između naselja. U odnosu na ruralne plaže, osnovna razlika je njihova uredenost, dok su ruralne plaže pretežno prirodne. Do mjesnih plaža može se doći javnim ili ličnim prevozom;
- **Gradske (urbane) plaže** smještene su u urbanom području koje opslužuje brojnu populaciju dobro organizovanim uslužnim djelatnostima i urbanim sadržajima. U blizini gradskih plaža se mogu naći i luke nautičkog turizma;

- **Resort plaža** (plaža koja čini tehničko-tehnološku cjelinu nekog smještajnog objekta) ima tri izrazita obilježja:
  - Plaža je u blizini smještajnih objekata, i većinu njenih korisnika čine gosti tih objekata;
  - Upravljanje plažom je odgovornost gore spomenutog turističkog naselja. To uključuje čišćenje plaže, osiguranje širokog spektra rekreacijske ponude i usluga - ležaljke, pedaline, jet-ski, „para-sailing“, surfovanje, razne aktivnosti koje uključuju vuču gliserom (kolut, „banana“, skijanje na vodi), jedrenje i ronjenje, kao i kafiće/restorane za korisnike plaže.
  - Velika većina korisnika plaže turističkog naselja istu koristi u rekreacijske svrhe, a ne samo za odmor (kupanje/sunčanje).
- U okviru projekta dalje je ponuđena sljedeća tematizacija prema tipu plaže:

KLASIFIKACIJA	TIPOVI	TEME	POTROŠAČKI SEGMENT
PRIRODNA PLAŽA (nema intervencije u prirodi)	UDALENA PLAŽA	Eko plaža	Empty nesters* / DINKS**
	RURALNA PLAŽA	Plaža za surfere Ronilačka plaža Adrenalinška plaža	DINKS Mladi (18-24)
		Romantična plaža Plaža za pse	DINKS
UREĐENA PLAŽA (određeni građevinski objekti i zahvati na plaži)	M.JESNA PLAŽA	Plaža za obitelji s djecom	Porodice s mlađom i starijom djecom ***
		Party plaža	Mladi (18-24)
		Plaža kulture Nudistička plaža	DINKS Empty nesters
	URBANA PLAŽA	Urbana promenadna plaža Plaža sa zabavnim sadržajima za mlade Plaža sa sportskim i rekreativnim sadržajima	Zlatno doba Porodice sa starijom djecom Mladi (18-24) Porodice s mlađom djecom Porodice sa starijom djecom DINKS
	PLAŽA TURISTIČKOG KOMPLEKSA	Resort plaža - hotelska plaža	

Izvor: Nacionalni program upravljanja i uređenja morskih plaža - akcijski plan, Fakultet za menadžment u ugostiteljstvu i turizmu Opatija, prosinac 2014.

* Empty nesters - stariji posjetitelji koji obično putuju u paru, porodice "praznog gnijezda" kojima su djeca odrasla i napustila domaćinstvo

** DINKS (Double Income No Kids) - potrošački segment mladih zaposlenih bez djece koji ostvaruju dvostruke prihode u odnosu na prosjek

*** Za malu djecu uzima se raspon od 0-7 godina, a za stariju od 8 do 14 godina

- Nacionalni program propisuje minimalne tehničke uslove i posebne elemente za svaku od navedenih tema;
- Konkretno plaže nijesu svrstane prema kategorijama već se kroz program institucijama na regionalnom nivou (županijama) ostavlja da to učine;
- Akcijski plan programa je kroz period od 5 godina (između 2015. i 2020.) u akcijskom planu propisao sljedeće:

- o Izradu regionalnih programa uređenja i upravljanja plažama (katalogizacija resursne osnove, određivanje tipova i preporuke tema za plaže u skladu sa nacionalnim programom);
  - o Izradu nacionalnog katastra plaža;
  - o Detaljnu razradu i usvajanje zakonskih propisa o tematizaciji;
  - o Sprovođenje postupka tematizacije;
  - o Izradu marketinškog plana brendiranja plaža;
  - o Izradu zakonskih propisa o kategorizaciji morskih plaža (sistem zvjezdica sličan onom kod hotelskog i drugog smještaja).
- Županije su do danas uglavnom izradile regionalne planove, ali se sa većinom ostalih aktivnosti kasni u odnosu na akcijski plan zacrtan Nacionalnim programom.

3.3. Primjeri tematskih plaža na Mediteranu

Romantična plaža Eros Beach, Santorini, Grčka

Izvor: <https://www.santorini-view.com/santorini-beaches/eros-beach/>, Tripadvisor

- Plaža se nalazi na južnom dijelu Santorinija, 9km od Fira i dostupna je makadamskim putem kojim se dolazi do zatvorenog parkinga plaže;
- U prirodnom smislu, riječ je o nastavku plaže Vlychada, iako je plaža Eros fizički odvojena i ima sopstveni sistem upravljanja;
- Plaža je šljunkovita, a posebnu ambijentalnu vrijednost daju joj okolne stijene i čisto more;
- Na plaži se nalaze slameni suncobrani i ugodni ležajevi kao i egzotični bar-restoran sagrađen od kamena i drveta koji se potpuno uklapa u ambijent, a u njemu se sjedi/leži na sofama, ljuljaškama ili vrećama. Bar/restoran je sa ponudom hrane i pića (kvaliteta i cijena) visoko pozicioniran;
- Cjelodnevno svira ambijentalna muzika, posebno u večernjim satima;
- Na plaži je moguća organizacija događaja i vjenčanja, a od ostalih sadržaja postoji i odbojka na pijesku;
- Površina plaže je oko 2.500m², a najam ležaljke i suncobrana iznosi do 50 eura, zavisno od sezone i pozicije.

Plaža za pse, Crikvenica, Hrvatska

Izvor: <http://www.jadran-crikvenica.hr/interesi/plaza-i-hotel-za-pse>

- Nalazi se pored plaže "Podvorska" u Crikvenici;
- Plaža ima oko 1.000 m² površine i osigurava simultani boravak nekoliko desetina vlasnika i pasa;
- Početna ulaganja izvršili su Grad Crikvenica, GKTD (gradsko komunalno trgovačko društvo) "Murvica", Veterinarska stanica Crikvenica i proizvođač hrane za kućne ljubimce "Purina", a u projekt se od početka 2010. godine neprestano uključuju novi privatni pokrovitelji;
- Plaža je šljunkovita i pješčana, a od sadržaja postoji tuš za pse, nadstrešnice za zaštitu od sunca, slavina i posudice za vodu, a zasađena je borova šuma, pa će plaža uskoro imati i prirodan hlad;
- Na plaži se nalazi 'Monty's Beach bar', ugostiteljski objekat prilagođen za ljude i pse s posebnim psećim menijem (npr. pivo, čips i sladoled za pse);
- Ulaz je besplatan;
- U blizini se nalazi Pet friendly hotel "Kaštel".

Plaža za porodice sa malom djecom, Playa del Cristo, Estepona, Španija

<http://www.visitcostadelsol.com/explore/the-best-beaches-on-the-costa-del-sol/playa-de-el-cristo>, tripadvisor

- Nalazi se pored grada Estepona u pokrajini Malaga na jugu Španije (Costa del Sol);
- Plaža je dužine 700m, nosi plavu zastavicu i privlači porodice sa malom djecom (turiste i stanovnike) cijele pokrajine;
- More uz plažu je male dubine, a plaža je zaštićena od vjetra i talasa;
- U pozadini plaže je veliki parking, a kako se nalazi unutar mjesta, u blizini su i sve komunalne usluge;
- Ponuda hrane u bistrrou Lolailo bazira se na svježoj ribi;
- Moguć je najam suncobrana, ležaljki i paravana (šatorskih krila);
- Plaža je dostupna osobama sa posebnim potrebama;
- Ulaz na plažu se ne naplaćuje, a cijena ležaljke i suncobrana kreće se od 7 do 28 eura, zavisno od pozicije i sezone.

Aktivna plaza / plaža za surfere, Marbella beach, Biarritz, Francuska

<https://www.expedia.com/Marbella-Beach-Biarritz.d6156218.Vacation-Attraction>,
<http://tourisme.biarritz.fr/en/beaches/la-marbella>

- Nalazi se pored grada Biarritza u Biskajskom zalivu na jugozapadu Francuske (francuski dio Baskije);
- Plaža se smatra pionirskim mjestom surfovanja u Europi, a sa ovom aktivnošću je započeo američki reditelj Peter Viertel tokom snimanja filma „Sunce se ponovno rađa“ prema romanu Ernesta Hemingwaya 1957. godine;
- Plaža je duga gotovo 1km, a u zaleđu se nalazi centar za talasoterapiju Hermes Marins de Biarritz;
- Plaža nema posebne restrikcije za kupaće i druge korisnike osim surfera, ali je nešto udaljenija od ostalih plaža što umanjuje potražnju drugih grupa korisnika. Zato većinu korisnika čine surferi, korisnici drugih sličnih vodenih sportova, ali i plivači na daljinu;
- Na plaži djeluje nekoliko škola surfovanja;
- Na plažu se spušta stepenicama na čijem vrhu je bar, a na samoj plaži nema drugih sadržaja osim spasilačke službe;
- Svi ostali sadržaji (poput iznajmljivanja dasaka za surf), nalaze se u gradu u zaleđu;
- Ulaz na plažu se ne naplaćuje.

3.4. Metode proširenja plaža

3.4.1. Nasipanje

- Nasipanje plaža (eng. Beach nourishment) je standardan postupak kojem je posvećen značajan obim stručne literature, a sam postupak je dio, i kao takav posebno obrađen, unutar Evropske platforme za prilagodavanje klimi (European Climate Adaptation Platform) pri EU;
- Nasipanje je kroz istoriju dominantno bilo motivisano očuvanjem obalne linije i njenih struktura uslijed djelovanja vjetera, mora i drugih faktora (spomenimo samo najpoznatiji primjer Holandije);
- Međutim, u posljednjih nekoliko decenija mediteranske države su nasipanje koristile i za povećanje/poboljšanje plaža u komercijalne svrhe (Izvor: Hanson et al: *Beach nourishment projects, practices and objectives - European overview, Coastal Engineering 47 (2002) 81 - 111*):
  - o U Italiji je od 1969. godine izvršeno 50 nasipavanja na 36 lokacija u kojima je nasuto 15 miliona kubnih metara pijeska. Iako se u većini slučajeva radilo o reaktivnom djelovanju na erozijske procese, dio intervencija rađen je isključivo u komercijalne svrhe. U slučaju saniranja efekata erozije, u gotovo svim slučajevima napravljene su šire intervencije koje su omogućile povećanje rekreativnih/plažnih površina) i u kombinaciji sa strukturama čvrste izgradnje. Većina intervencija je bila manjeg obima (100-150 m³), osim nekoliko intervencija u deltama velikih rijeka gdje su nasipani milioni kubnih metara;
  - o U Francuskoj je samo između 1962. i 1978. godine nasuto 12 miliona kubnih metara pijeska, pri čemu je van programa borbe protiv erozije

napravljeno 9 vještačkih plaža. Novi zakon iz 1986. godine ukinuo je mogućnost pravljenja vještačkih plaža;

- o U Španiji je proces bio daleko intenzivniji te je samo između 1997. i 2002. godine na španske plaže nasuto 110 miliona kubika pijeska, od čega se manji dio odnosi i na pravljenje vještačkih plaža, što do danas nije u potpunosti stavljeno van zakona;
- o Proces pravljenja vještačkih plaža ekstenzivno se koristi u Velikoj Britaniji, koja na obali ima i velikih problema sa erozijom pa od svih navedenih država u najvećoj mjeri sprovodi nasipanje.

*Vještačka plaža Castro Urdiales,
Plaža Saint Aygulf, Francuska
Santander, Španija
nasipanjem joj je kapacitet povećan 10 puta*

- Prednosti metode nasipanja su fleksibilnost i mogućnost kombinovanja sa drugim metodama, a mana joj je ekološka osjetljivost zbog remećenja ekoloških sistema, naročito u slučaju nasipanja velikih količina. Stoga je nasipanje plaža materijalom od kojeg nijesu prirodno načinjene vrlo osjetljivo i u pravilu se izbjegava.

3.4.2. Gradnja drvenih platformi/pontona

- Ova tehnika ima historijsko utemeljenje u Aziji, i uglavnom je više korišćena na kontinentalnim vodenim obalama, nego morskim;
- U posljednjih 10-ak godina izgradnja drvenih platformi postaje sve raširenija i na morskim obalama, a osim proširenja plaža, odnosno njihove izgradnje tamo gdje ih prirodno nema, glavna motivacija je podizanje estetike prostora, kao što je moguće vidjeti na nekoliko donjih primjera:

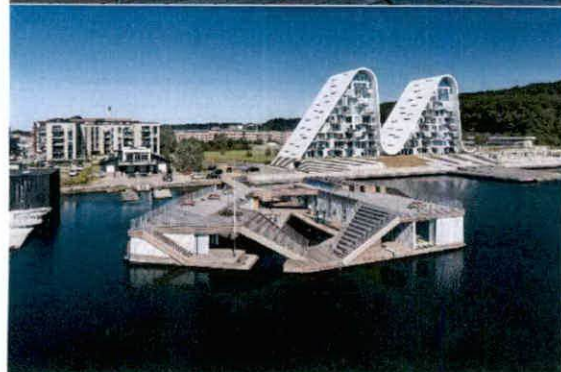
Plaža Brodarica, Šibensko-kninska županija, Hrvatska

Plaža u Bodrumu, Turska
Maalifushy by Como Hotels&Resorts, Maldivi

Faarborg, Danska (lijeva slika je prije, a desna poslije intervencije s pontonima)

Plutajući kayak klub na Baltičkom moru, Vejle Fjord, Danska

3.5. Standardi opremanja i održavanja plaža

Standardi opremanja i održavanja plaža između ostalog uključuju:

- Bezbjednost;
- Održavanje (prije svega tretman otpada na plažama i u moru);
- Usluge u ponudi;
- Pristup licima smanjene pokretljivosti.

Standardi bezbjednosti na plažama regulisani su od strane nekoliko međunarodnih organizacija. Plava zastavica sigurnost razmatra u sljedećim kriterijumima, a dodatne preporuke date su u dodacima osnovnog dokumenta:

- Kriterijum 27 - Na plažama/kupalištima moraju biti primijenjene prikladne mjere kontrole sigurnosti;
- Kriterijum 28 - Oprema prve pomoći mora da bude dostupna na kupalištu;
- Kriterijum 29 - Moraju da postoje planovi za vanredne situacije u slučaju rizika od onečišćenja;
- Kriterijum 30 - Moraju da postoje posebni režimi upravljanja za različite korisnike i upotrebe plaža/kupališta kako si se spriječili konflikti i nesreće;
- Kriterijum 31 - Moraju da postoje mjere sigurnosti u svrhu zaštite korisnika plaža, a slobodan pristup plažama mora da bude omogućen svim korisnicima;
- Kriterijum 33 - Barem jedna plaža/kupalište sa Plavom zastavicom unutar opštine mora da ima pristup osobama smanjene pokretljivosti.

Međunarodna federacija spasilaca (eng. International Life Saving Federation) je glavno svjetsko udruženje za prevenciju utapanja, spašavanja i takmičenja u spašavanju. Na web stranicama organizacije <https://www.ilsf.org/> se nalaze dokumenti sa preporukama i standardima za spasioca na plažama/kupalištima; dokumenti sa standardima za sigurnost na plažama; pravila za označavanja stanja sigurnosti pomoću zastavica; kao i detaljne preporuke za različite segmente spašavanja, pružanja prve pomoći i drugih elemenata bezbjednosti i spašavanja na plažama. Kriterijumi oznake Plava zastavica u velikoj mjeri se pozivaju na ove standarde.

Standardi održavanja detaljno su obrađeni u kriterijumima za Plavu zastavicu:

- Kriterijum 9 propisuje da ispusti industrijskih i otpadnih voda i kanalizacije ne smiju imati nikakav uticaj na plaže;
- Kriterijum 15 propisuje da plaža mora da bude čista i da se čistoća mora održavati u svim periodima uz posebnu pažnju prema lokalnoj flori i fauni;
- Kriterijum 17 propisuje da kante za odlaganje otpada na plažama moraju biti prikladnog dizajna i funkcionalnosti. Kanti mora da bude dovoljno, moraju da budu redovno održavane, osigurane i pravilno razmještene. Nalaže se da se posebna pažnja posveti:
  - o Materijalima od kojih su kante napravljene (drvo ili reciklirana kompozitna plastika);
  - o Vrsti i izvoru otpada (u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom);
  - o Volumenu pješačkog prometa kao izvoru otpada;
  - o Metodama i intervalima pražnjenja (osobito u vremenu najveće potražnje na plažama/kupalištima);
  - o Lokalnom okruženju, npr. vjetrovi, visoke plime, ptice grabljivice koje se skupljaju na otpad;
  - o Pristupačnosti, tj. visini i podlozi.
- Kriterijum 18 propisuje da na plažama/kupalištima mora da bude omogućeno odvojeno prikupljanje otpada za recikliranje;
- Dodatak F osnovnom dokumentu posebno definiše krupni otpad kao onaj veći od 10cm i sitni otpad kao onaj manji od 10cm. Smjernice za mjerenje čistoće plaže prema vrsti otpada su sljedeće:
  - o Odabiraju se i fotografišu područja od 10x10 m za krupni i 1x1 m za sitni otpad. Preporuka je da se u oba slučaja odaberu područja na plaži koje se čini najprljavijim (nema pravila o odnosu jednog i drugog područja);
  - o Prebroje se komadi krupnog, odnosno sitnog otpada na područjima;
  - o Broj nađenih komada otpada (važi za obje vrste i područja) upoređuje se sa donjom tablicom:

Broj komada otpada na području	Nivo čistoće plaže
--------------------------------	--------------------

0	A+ vrlo čisto
1-3	A čisto
4-10	B umjereno čisto
11-25	C prljavo
> 25	D veoma prljavo

Izvor: Blue flag beach criteria and explanatory notes 2018, <https://static1.squarespace.com/static/55371ebde4b0e49a1e2ee9f6/t/5a1e9c0d085229dccc4a64c1/1511955471563/Beach+Criteria+and+Explanatory+Notes+2018.pdf>

- Zadovoljenje kriterijuma za Plavu zastavicu podrazmijeva nivo čistoće A+ ili A, a preporučuje se da se mjerenja ponavljaju u različitim vremenskim uslovima, periodima opterećenja, područjima plaža i da se vodi pisana evidencija o mjerenjima;
- Sljedeća oprema se uobičajeno koristi za održavanje čistoće plaža:
  - o Vozilo za čišćenje pješčanih i šljunkovitih plaža (traktor) s različitim nastavcima;
  - o Motorni čamac za čišćenje mora, korpa sa mrežom za prikupljanje otpada, hidraulične pomične ruke koje kontrolišu nagib i dužinu korpe;
  - o Oprema za odlaganje otpada na plaži - zasebno odlaganje biološkog otpada, papira, stakla, aluminijuma. itd;

Usluge u ponudi nijesu predmet regulacije, nego se odnose na uobičajenu tržišnu ponudu na internacionalnim plažama i kupalištima. U nastavku teksta su navedeni najčešći elementi ponude prema grupama sadržaja:

SPORT, REKREACIJA

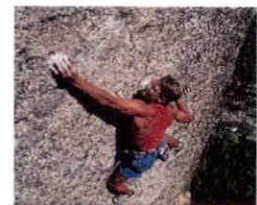
- Fudbal na pijesku (teren, golovi, lopte)
- Odbojka na pijesku (teren, mreža, lopte)
- Tenis na plaži (reketi, lopte)
- Košarka u vodi (mirno mjesto, koševi, lopte)
- Vaterpolo u vodi (fiksirani golovi, mirno more, lopte)
- Veslanje (čamci, vesla, sigurnosna oprema)
- Kanu i kajak (čamci, prsluci, vesla)
- Pecanje (čamac, štapovi, oprema, instruktor)
- „Big game fishing“ (čamac, štapovi, oprema, voditelj)
- Šetanje /hodanje po vodi (produžena stopala ili lopta)

ADRENALINSKI SADRŽAJI I AKTIVNOSTI

- Skuteri na vodi (skuteri, prsluci)
- Skijanje na vodi (čamac, skije, uže, prsluk)
- Banana (čamac, banana, prsluci)
- Paragliding (krilo, padobran, instrumenti, mjesto za slijetanje i polijetanje)
- Parasailing (jači čamac, padobrani, uže, prsluk za spašavanje)
- Bungee jumping (dizalica, uže)
- Penjanje/skakanje sa litica (pojas, obuća, postavljena staza na stijeni, stipovi/šipke)
- Vještačke stijene (vještačka stijena u moru od gume)

ZDRAVLJE / WELLNESS

- Masaža na plaži (baldahin, sto, preparati, maser)
- Kozmetički tretmani (baldahin, preparati, kozmetičar)
- Mjesto za opuštanje (baldahin, ležaljke, jastuci)
- Fitnes na plaži (instruktor, prostirke)
- Vođena joga (instruktor, prostirke)

ZABAVA I IGRE ZA DJECU

- Minigolf (teren, palice, loptice)
- Go-kart (vozila, staza, kacige, instruktor)
- Video igre (zatvoreni prostor, aparati)
- Stoni fudbal
- Fliper
- Stoni tenis
- Vodene igre (baloni, puške za vodu, takmičenja u skakanju i plivanju)
- Zmajarenje (plastični zmajevi, instruktor)
- Igre u pijesku (pješčanici, kantice, druga oprema, voditelji)
- Edukativne radionice (voditelji, teme, oprema i različiti materijali)

DOGAĐAJI I KULTURA

- Bioskop na plaži (video i audio oprema, stolice)
- Pozorište na plaži (scena, audio oprema, stolice)
- Koncerti na plaži (audio oprema, stolice)
- Izložbe na plaži (umjetnički predmeti i postolja)

Pristup licima smanjene pokretljivosti

- Ciljevi u omogućavanju pristupa licima smanjene pokretljivosti se nalaze u kriterijumu 33 za oznaku Plava zastavica i njime se propisuje da barem jedna plaža/kupalište sa Plavom zastavicom unutar opštine mora da ima pristup licima smanjene pokretljivosti;
- U Crnoj Gori konkretne uslove i standarde određuje „Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom“, Ministarstva održivog razvoja i turizma, („Službeni list CG“, br 51/08, 34/11 i 35/13);
- Pravilnik u članu 28 detaljno obrađuje ulaz u vodu na plaži i na bazenu za lica smanjene pokretljivosti, a dio drugih članova takođe je primjenjiv za dijelove pristupa kupalištima;
- Planiranje i omogućavanje pristupa licima smanjene pokretljivosti na kupalištima je složen proces, jer uključuje rješavanje pristupa „s kraja na kraj“, odnosno, osim kupališta zahvata i pristup od drugih kopnenih prostora, čime rješavanje problema nije isključivo u domenu JP za upravljanje morskim dobrom i zakupaca;
- Oprema za lica sa smanjenom pokretljivošću koja se standardno koristi na plažama uključuje:
  - o Rampu za prilaz plaži/kupalištu koja se spušta prema plaži/kupalištu. Rampa je izgrađena od prirodnih materijala, uklapa se u ambijent i osigurava pristup i slobodno kretanje licima smanjene pokretljivosti;
  - o Opremu za plivanje – specijalna kolica za ulazak u more, prilagođen ulaz u more rampom koja omogućava guranje kolica u vodu i mjesto gdje se kolica ostavljaju i preuzimaju.

3.6. Trendovi u turizmu

Turizam i putovanja čine jedan od globalno najvećih ekonomskih sektora koji ima udio u globalnom BDP-u u kontinuiranom porastu i iznosi gotovo 10%. Evropa je dominantno odredište putnika i još uvijek drži više od 50% udjela svih putovanja, pri čemu se u Evropi ističe subregija Južne Evrope i Mediterana (kojoj pripada i Crna Gora) koja je odredište za 18,6% od svih svjetskih putovanja. Rast broja putovanja se ubrzava te se prema prognozama UNWTO očekuje da će se broj od 2 milijarde godišnjih putovanja ostvariti do 2035. godine. Međutim, tradicionalno vodeće turističke makro regije Evrope i Sjeverne Amerike već godinama rastu po stopama ispod svjetskog prosjeka, dok se ubrzava turistički rast regija Azija/Pacifik, Afrike i Južne Amerike. Za očekivati je da se poredak regija u sljedećim dekadama neće bitnije mijenjati, ali će udjeli današnjih vodećih regija ipak značajno pasti.

Više od samih kvantitativnih trendova, turizam se mijenja sadržajno i fenomenološki, i to u tolikoj mjeri da različiti izvori proglašavaju „kraj turizma kakav je nekad bio“. Prije svega, dolazi do smjene dominantne generacije potrošača, gdje „baby boom“ generacija koja je decenijama diktirala rast (ali i obilježja ponude) odlazi, a dolazi „millenials“

generacija kao dominantan tržišni segment za sljedeće decenije. Ekonomija dijeljenja značajno mijenja odnose unutar industrije, podstičući većinu hotelskih proizvoda na preispitivanja koncepata, sve brže inoviranje, a naročito na potpuno nove prakse u marketingu i prodaji.

Gornji trendovi su dovoljan indikator velikih promjena, a valja im pridodati i dinamiku tehnoloških promjena koja postavlja velike zahtjeve na unaprjeđenje smještajnih proizvoda, a još veće na njihov učinkovit marketing i prodaju. Konačno, sve je realnije da ćemo u sljedećih nekoliko decada doživjeti i značajne promjene vezane za globalno ekonomsko uređenje zbog sve manjih potreba za ljudskim radom (usprkos činjenici da je u Crnoj Gori, ali i dijelu Evrope trenutno manjak kvalifikovane radne snage unutar sektora) koji su posljedica tehnoloških promjena, kao i moguće negativne posljedice globalnih klimatskih promjena. Dakle, dugoročna perspektiva turizma i industrije smještaja kao prihodovno uvjerljivo najsnažnije karike u turističkom lancu vrijednosti, upućuje da će **sposobnost promjene i prilagođavanja destinacija i preduzeća** biti od vitalnog značaja u bliskoj budućnosti.

U kratkom roku, primjećuju se sljedeći najvažniji trendovi na turističkom tržištu:

1. **Dolazi novo tržište** - Baby boom generacija koja je decenijama dominirala turističkim tržištem je na zalasku, pa se predviđa da ju je već 2017. godine po broju putovanja nadmašila generacija Millenials. Odrasli u tehnološki razvijenijem okruženju, društveno svjesni i željni autentičnog lokalnog iskustva, će postaviti nove standarde u strukturi i isporuci turističkih proizvoda, kao i turističkom marketingu. Uz to, udio urbane u ukupnoj putujućoj populaciji i dalje će se povećavati, a srednja klasa mnogoljudnih azijskih zemalja će činiti sve veći dio globalne potražnje.

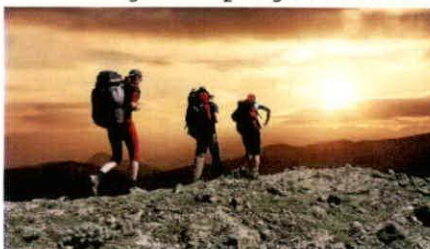
2. **Ekonomija dijeljenja mijenja konkurentsko okruženje** - platforme poput AirBnB i Ubera i dalje rastu velikom brzinom i djeluju na postupno povećanje kvaliteta ponude koju komercijalizuju. U kombinaciji sa novim generacijama posjetilaca, polagano se briše nekad stroga granica preferencija različitih tržišnih segmenata prema različitim smještajnim proizvodima (npr. AirBnB postaje poželjan poslovnim putnicima). Doživljaj autentičnosti turističke destinacije postaje najvažniji kriterijum, a u budućnosti će se sve više brisati granica između turista i stanovnika, jer turisti destinacije žele doživjeti iz svoje perspektive.

3. **Personalizovani podaci za personalizovanu uslugu** - većina rezervacija već se vrši preko Interneta, pri čemu udio rezervacija i informacija koje se traže preko pametnih telefona ubrzano raste. Platforme poput booking.com već najavljuju da će obustaviti slanje ličnih podataka korisnika (poput mail adrese) krajnjim ponuđačima. Savremeni trendovi u marketingu (pa i onom političkom) pokazuju da profili ponašanja korisnika na Internetu postaju glavni alat i ključni faktor uspjeha. Dodatno, u takvom okruženju zahtjevi potrošača na digitalne i softverske usluge od ponuđača turističkih usluga postaju sve češći i kompleksniji.

4. **Novi trendovi proizvoda**- avanturistički turizam globalno je najbrže rastući turistički proizvod već drugu godinu zaredom, a u visokom porastu je potražnja za turističkim proizvodima temeljenim na gastronomiji. U hotelijerstvu, dizajnerski potpisani enterijeri više nijesu dodatna vrijednost, već postaju standard i za niže kategorije, a prevladavaju koncepti minimalno namještenih otvorenih prostora. Postepeno se brišu granice između poslovnih i odmorišnih putovanja stvarajući proizvod sa sasvim novim osobinama (eng. Bleisure). Održivost turističke destinacije i dalje raste kao jedan od faktora odabira destinacije i zadovoljstva posjetilaca.

Izvori: The end of tourism as we know it - Copenhagen tourism strategy 2020, PwC, Global Entertainment and Media Outlook 2016 - 2020., European Parliamentary Research Service, Global Trendometer: Essays on medium- and long-term global trends, 2016., European Strategy and Policy Analysis System, Shaping the Future, 2016, OECD, Tourism Trends and Policies 2016., Airbus, Global Market Forecast 2016-2035., Harvard Business Review, Labels like "Millennial" and "Boomer" Are Obsolete, Nov 2016, SKIFT, The Megatrends Defining Travel in 2016, SKIFT, The Traveler Manifesto - What Super Travelers Want From the Travel Industry, 2016., Destination Think! Insights & News.

3.6.1. Trendovi u proizvodu sunca i mora

- Prema ITB Travel Trends Report za 2015/2016. i 2016/2017. godinu potražnja za proizvodom sunca i mora je u stagnaciji, dok globalni turistički rast diktiraju proizvodi gradska i kružna putovanja. Međutim, na Mediteranu već nekoliko godina dolazi do snažnog rasta ovog proizvoda zbog sigurnosnih i političkih problema u destinacijama Istočnog i Južnog Mediterana (prije svih Turska, Egipat, Alžir, Maroko i Tunis);
- U takvoj situaciji preusmjerenja potražnje, podaci UNWTO govore da Mediteran kao regija raste brže od globalnog prosjeka u posljednje dvije godine, a posebno se ističe njegov evropski dio. Ovaj trend je tek donekle vidljiv u Crnoj Gori, zbog strukture tržišta u kojoj je, u odnosu na

konkurente Zapadnog Mediterana, srazmjerno mali udio tržišta EU koja na ovaj trend najviše utiču;

- U kvalitativnom smislu, proizvod sunca i mora se, u skladu sa drugim trendovima, odmiče od svoje prvobitne forme koja se oblikovala 1960-ih i 1970-ih i to:
  - U svojim ranijim fazama, karakteristike potražnje za proizvodom sunca i mora nijesu postavljale bitne zahtjeve na druge elemente lanca vrijednosti, osim smještaja, kvaliteta plaža i mora te osnovnih aktivnosti na plaži;
  - Nakon pojave interneta i ubrzane globalizacije, došlo je do ubrzane promjene u načinu života koja je uslovljena tehnologijom. Uz to, konkurencija u svim turističkim proizvodima postala je globalna postavljajući sve veće zahtjeve na odredišta sunca i mora;
  - Svijest o štetnosti sunčanja (osobito po najjačem dnevnom suncu) značajno je umanjila prosječan boravak turista na plaži, a time dodatno otvorila potražnju za drugim sadržajima i iskustvima destinacije;
  - Iako je i dalje globalno dominantan turistički proizvod, elementi koji čine uski lanac vrijednosti proizvoda sunca i mora postaju sve manje važan faktor uspjeha, a time i mjesto generisanja profita za destinacije i ponuđače;
  - Elementi poput enogastronomije, kreativne interpretacije prirodne i kulturne baštine, sadržaja kao što su izleti, ture, avanturističke i ostale aktivnosti i događaji postaju ne samo nužni u privlačenju tržišta sunca i mora, već i ključni faktori izbora među brojnim mediteranskim i globalnim destinacijama sunca i mora;
  - Proizvod sunca i mora sve se više diferencira prema životnom ciklusu i stilu posjetilaca, pa se time i plaže diferenciraju kako bi se iskustvo prilagodilo tačno određenoj grupi posjetilaca;
  - Zaključno, dok je plaža u okviru proizvoda sunca i mora istorijski bila ključni resurs koja je uz razmjerno malo intervencija (koje su među destinacijama bile razmjerno uniformne) bila mjesto boravka, susreta i velikog djela ekonomske razmjene, danas je ona resurs u gradnji ukupnog iskustva koji je nužno prilagoditi ukupnoj slici/ciljanom iskustvu koje destinacija unutar proizvoda isporučuju korisniku;
  - Zadržavanje istorijskog modela proizvoda sunca i mora sa plažama kao visoko dominantnim mjestima lanca vrijednosti proizvoda sunca i mora u kombinaciji sa visokom potražnjom, za destinaciju neizostavno znače slabije prihodovne i niže sofisticirane grupe gostiju koje posljedično znače imanju turističku rentu.

4. PROGRAM UNAPREĐENJA MORSKOG DOBRA DO 2030. GODINE

4.1. Polazišta

4.1.1. Identifikacija ključnih problema

Situacijska analiza i upoređivanje sa primjerima međunarodne prakse u upravljanju plažama je ukazala na sljedeće ključne probleme i izazove plaža Crne Gore:

- Plaže Crne Gore već danas su podkapacitirane u odnosu na potražnju. Čak i uz pretpostavku da realni smještajni kapaciteti ne odstupaju bitno od registrovanih i primjenom minimalnog standarda od 5 m² po korisniku, može se procijeniti da će Crnoj Gori u sljedećih 5 godina nedostajati minimalno 300.000 m² (a uz podizanje standarda po korisniku i više) plažnog prostora za normalno odvijanje proizvoda sunca i mora u glavnoj sezoni;
- Gornja procjena uključuje dodatnih 183.000 m² plaža koje su u procesu privođenja svrsi, ali precizni podaci ili metodološki utemeljene procjene o ukupnim plažnim prostorima koji na obali Crne Gore mogu biti stavljeni u upotrebu nijesu poznati. Kako bi se preciznije formulisali sprovedbeni koraci, tačna identifikacija ovog potencijala je prioritetna aktivnost koja se predlaže ovim Programom;
- Iz tog razloga primarni fokus i prioritet Programa i daljeg djelovanja je vezan za razliku između sadašnjeg nosivog kapaciteta i potražnje (pritiska) na plažama, a posebno se ogleda u sljedećim problemima:
  - o Opštem nedostatku plažnih površina u odnosu na broj turista;
  - o Preopterećenosti centralnih gradskih zona;
  - o Zauzetosti zaleđa plaža sadržajima za koje nije nužno (a u ovom slučaju ni korisno) da se tamo nalaze.
- Sistem upravljanja plažama je centralizovan i vrlo striktan u pogledu mogućnosti za razvoj, što je bio razumljiv i vjerovatno jedini mogući odgovor u uslovima veće potražnje u odnosu na ponudu prostora, te slabog kapaciteta drugih javnih institucija za odgovorno preuzimanje upravljačkih procesa;
- Prostor sjevernih obalnih opština je najkritičniji sa aspekta prirodnih plaža, a ujedno i onaj u kojem se danas događa najveći broj turističkih projekata visoke dodate vrijednosti, od kojih neki (npr. Luštica bay) imaju planirane znatne, dugoročne kapacitete. Iz tog je razloga proširenje ukupnih plažnih površina najveći izazov u ovom dijelu crnogorske obale;
- Crna Gora je u svim strateškim dokumentima istakla velike ambicije u turističkom razvoju, a to se posebno odnosi na proizvod sunca i mora na obali, koji čini visoko dominantan udio turističkog prometa Crne Gore i povezanih ekonomskih efekata. Kako bi se iste ambicije i ostvarile, plaže Crne Gore, u svom fizičkom kapacitetu, ponudi i tematizaciji moraju se veoma brzo početi unaprijedivati;
- Trendovi u turističkoj potražnji ukazuju na kraći boravak na plažama i sve veću orijentaciju na ukupno destinacijsko iskustvo, tako da se kroz sljedećih 5-10 godina očekuje zaokret u zahtjevima i ponašanju postojećih tržišnih segmenata. Dakle, imperativ promjene ponude na plažama ne slijedi samo zbog potrebe transformacije crnogorskog turizma prema višoj vrijednosti, već i zbog promjene u karakteristikama postojeće potražnje;
- Kratkoročni zakup danas prevladava kao poslovni model upravljanja plažama. U uslovima visoke potražnje, visoko standardizovani uslovi zakupa omogućavaju administrativnu obradu velikog broja zahtjeva od strane JP za upravljanje morskim dobrom, a kratkoročnost minimiziranje rizika po državu. Međutim, nužna operativna pretpostavka ovakvog modela je bila

smanjenje kreativnosti u uređenju plaža za zakupce kroz prostorno-planske dokumente;

- Poslovna orijentacija Crne Gore i JP za upravljanje morskim dobrom u posljednjih 25 godina je bila dati u zakup što veći broj plaža, što je učinjeno srazmjerno uspješno. Međutim, zbog prethodno objašnjenih uniformnih uslova opremanja i uređenja plaža, došlo je do toga da među plažnim prostorima ima veoma malo diverzifikacije i inovacije;
- Zainteresovani preduzetnici su za bitnija ulaganja i kreativne iskorake dosad bili demotivisani prostorno-planskim ograničenjima, ali i kratkim trajanjem ugovora o zakupu koji je eliminisao šanse povrata za bilo kakav ozbiljniji iskorak/ulaganje;
- Analiza uzornih praksi je pokazala da ogledne mediteranske zemlje primjenjuju fleksibilnije modele uređenja plaža. Međutim, te države imaju znatno dužu obalnu liniju i kapacitet plaža, pa nemaju potrebe za stepenom kontrole kakav ima Crna Gora;
- Manje, ostrvske, države Mediterana poput Kipra ili Malte su već prošle proces diverzifikacije turističkog proizvoda mimo sunca i mora, pa je i kod njih problem odnosa kapaciteta plaža i potražnje na taj način umanjen;
- Konačno, problem upravljanja plažama Crne Gore je zapravo globalno specifičan, ne u prirodi problema već u njegovom intenzitetu. Treba razumjeti da rješenje ovog problema:
  - Ne može biti rješavano izolovano od drugih turističkih razvojnih procesa na obali. Plaža je samo dio lanca vrijednosti, prostor koji zavisi i od sveukupnih tendencija, razvojnih procesa i razvoja drugih atrakcija na obali i zaleđu koji mogu rasteretiti potražnju, ali i promijeniti karakteristike potražnje;
  - Mora biti dio ukupnog procesa urbane rehabilitacije obalnih destinacija jer, iako su upravljački odvojene od urbanističkih procesa, plaže sa destinacijama i zaleđem čine prostorni kontinuum;
  - Podrazumijeva bitno veću ulogu i odgovornost lokalnih subjekata (turističke organizacije i slično).

4.1.2. Vizija plaža Crne Gore

Razvojna opredjeljenja izražena u turističkim razvojnim dokumentima Crne Gore, očekivano kretanje kvantiteta i strukture turističke potražnje na obali, stanje i procesi vezani za plaže i njihovo upravljanje upućuju na sljedeću dugoročnu viziju prostora plaža Crne Gore:

Plaže su vodeća atrakcija obalnog prostora i jedan od najvažnijih turističkih simbola Crne Gore. Plaže se razvijaju i upravljaju na principima zadovoljavanja potreba svih segmenata stanovnika i turista, najviših standarda ekološke zaštite i kontinuirane inovacije u konceptima i opremanju. Priobalni prostori i plaže privedeni su svrsi i javno dostupni korisnicima. Razvijena pomorska mobilnost omogućava dnevne migracije između kupališta, a zainteresovanim preduzetnicima omogućeno je upravljanje pojedinim kupalištima uz jasno određene standarde opremanja prema vrstama kroz jasno definisani i transparentan proces u kojem su inovativnost koncepta i kredibilitet preduzetnika važni kriterijumi odabira. JP za upravljanje morskim dobrom je glavna i odgovorna institucija za razvoj, procedure i operativne procese upravljanja plažama, a u kontinuiranoj saradnji sa primorskim opštinama, drugim institucijama i zakupcima čini globalno relevantan centar znanja i inovacija u odgovornom upravljanju plažama i kupalištima.

U ostvarenju gore formulisane vizije, JP za upravljanje morskim dobrom ima sljedeće poslovne misije:

- Prikupljanje i održavanje baze detaljnih prostornih i tehničkih podataka o ukupnom morskom dobru, plažama, kupalištima, zakupcima i komercijalnoj pomorskoj infrastrukturi Crne Gore koji se precizno i pravovremeno ažuriraju;
- Dugoročno planiranje razvoja plaža i ukupnog obalnog prostora zajedno sa opštinama i drugim javnim institucijama, a što podrazumijeva vodeću odgovornost za sve planske dokumente koji se tiču morskog dobra te učešće u procesu kontinuiranog usklađivanja sa planskim dokumentima i procesima na ukupnom obalnom području;
- Izgradnju i održavanje infrastrukturnih objekata za potrebe morskog dobra, razvoj i izgradnju novih plaža/kupališta, nadzor zakupljenih plaža;
- Poslovno upravljanje morskim dobrom, plažama i kupalištima što uključuje poslovno planiranje, administraciju i upravljanje ugovorima, određivanje politike cijena i druge elemente poslovanja vezane za Morsko dobro;
- Održavanje nezakupljenih plaža u saradnji sa primorskim opštinama;
- Izgradnju jednog od vodećih centara kompetencija u regulisanju, uređenju i upravljanju plažama i morskim dobrom na Mediteranu, što uključuje saradnje sa domaćim i međunarodnim naučnim i akademskim institucijama te prisustvo na relevantnim međunarodnim skupovima i konferencijama;
- Interni marketing prema svim zainteresovanim stranama (potencijalni zakupci, investitori, javne institucije, stanovništvo, posebne grupe korisnika, turisti) u Crnoj Gori, kroz koji ih pravovremeno i na transparentan način informiše o dugoročnim strateškim opredjeljenjima, pravilima uređenja, upravljanja i ponašanju na plažama, kupalištima i morskom dobru uopšte.

4.1.3. Strategije i pravci djelovanja

U razrješenju identifikovanih problema, Crnoj Gori je na raspolaganju sljedeći skup strategija prema grupama glavnih problema/izazova:

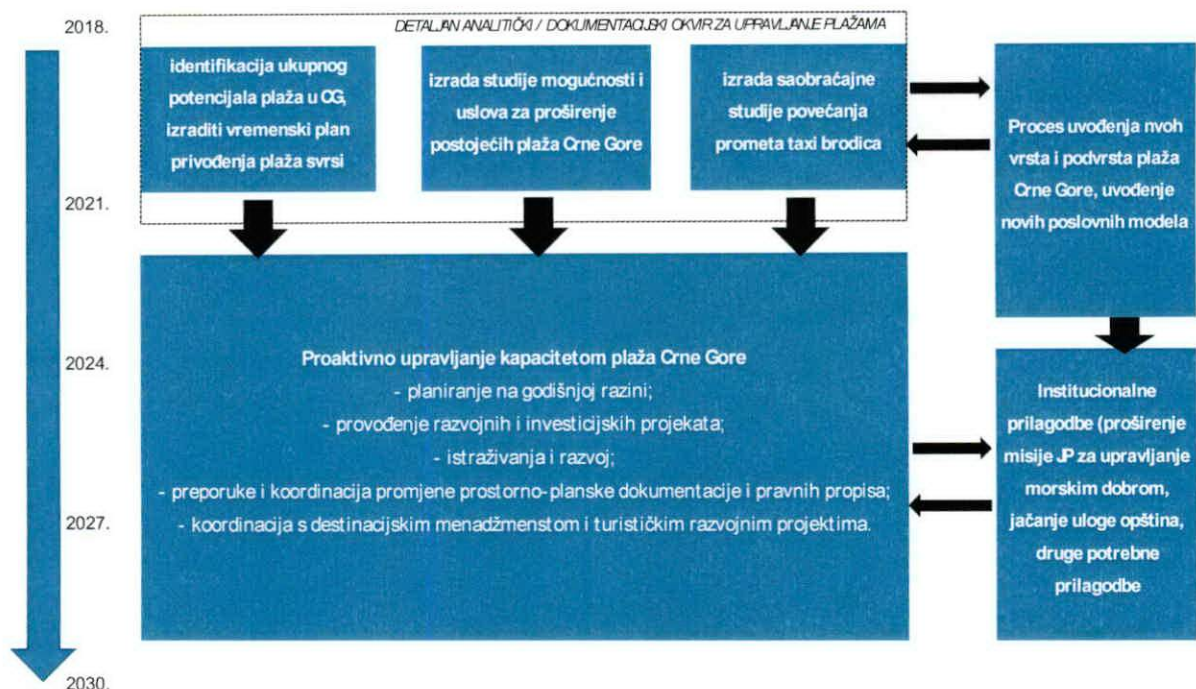
1. Povećanje kapaciteta plaža/kupališta:

- a. Bolja prostorna organizacija postojećih kupališta što podrazumijeva njihovo maksimalno moguće proširenje u okviru makrolokacija (ulazak u kopno) te minimiziranje/odmicanje svih sadržaja poput ugostiteljskih objekata izvan plaža i morskog dobra gdje god je to moguće. Situacija nalaže promjenu principa prostornog planiranja kopno-obala prema principu obala-kopno s obzirom na različitost intenziteta pritiska i nosivog kapaciteta u ova dva dijela obalnog područja, naročito u neiskorišćenim dijelovima zaleđa;
- b. Trajno ulaganje u proširenje ukupne plažne površine i izgradnju novih plaža u svrhu aktivacije svih plaža i pretvaranje u plaže svih priobalnih prostora za koje postoji ta mogućnost, a što je već predmet redovnih aktivnosti JP Morsko dobro kojemu treba pružiti maksimalnu sistemsku podršku (imovinsko pravni odnosi, izrada unificiranih katastara plaža i morskog dobra, proširenje mandata upravljanja i kontrola JP Morsko dobro na ukupan obuhvat morskog dobra);
- c. Proširenje površina postojećih plaža/kupališta:
  - i. gradnjom pontona/drvenih platformi, naročito tamo gdje preovladavaju kratke betonske ili stjenovite plaže (odnosi se prije svega na šire područje Bokokotorskog zaliva, odnosno tri najsjevernije opštine);
  - ii. nasipanjem plaža pijeskom ili šljunkom čime se mogu proširiti istovrsne plaže (pjeskovite ili šljunkovite).

2. Upravljanje pritiskom na plaže:

- a. Jačanje pomorskog prometa, posebno malih taxi brodića, čime bi se otvorile migracije turista koji iz obalnih destinacija dnevno putuju na udaljene plaže, ali i između različitih kupališta unutar iste plaže (mala obalna plovidba) kako bi se u potpunosti obezbijedilo efikasno upravljanje pritiskom na plaže. Isto uključuje jačanje prihvatnih kapaciteta, odnosno povećavanja broja i gustoće čvrstih pristaništa i pontona, naročito za male taksi brodiće.
  - b. Razvoj ponude i elemenata lanca vrijednosti u širem okruženju destinacija čime bi se tržištu ponudila druga iskustva, a time smanjio pritisak na plaže.
- 3. Razvoj i inovacija plaža**
- a. Uvođenje tematizacije plaža prilagođene za crnogorski okvir koji mora da osigura zaštitu, ali i dovoljno fleksibilnosti za njihovo kreativno koncipiranje sa ciljem veće diverzifikacije plaža, koncepta i ponude;
  - b. Sistemsko podsticanje koncepata i inovacija na kupalištima koji osavremenjuju ponudu i dodaju vrijednost u odnosu na, danas preovladavajuće, koncepte koji se zasnivaju na ponudi mobilijara i baznih ugostiteljskih usluga;
- 4. Razvoj destinacijskog menadžmenta prema recentnim globalnim praksama**
- a. Oformljivanje destinacijskog menadžmenta (regionalne i destinacijske menadžment organizacije) - u prvom koraku kroz prilagođavanje postojećih relevantnih zakona koji se tiču turističkih organizacija;
  - b. Promjena paradigme ukupnog prostornog planiranja obalnog područja koja je već najavljena kroz nacrt PPPN obalnog područja Crne Gore.
- 5. Izgradnja procesnih i upravljačkih pretpostavki**
- a. Postepeni prelazak iz modela kratkoročnih u dugoročne zakupe jer se time stvaraju preduslovi za ozbiljnije preduzetničke poduhvate. Treba razmotriti i mogućnost uvođenja koncesija za što je potrebno mijenjati zakonodavni okvir, jer daje veći uvid u stvarnu ekonomiju biznisa na plažama (koncesija se nužno veže za ukupni prihod koji se ostvaruje na plažama, a koji je danas u Crnoj Gori uglavnom nepoznat);
  - b. Preporučuje se donošenje posebnog podzakonskog akta kojim bi se uredio postupak davanja u zakup/na korišćenje dijelova morskog dobra sa svim specifičnostima postupaka;
  - c. Preporučuje se da se Javnom preduzeću za upravljanje morskim dobrom (Službi za kontrolu morskog dobra) daju formalna ovlašćenja u nadzoru ugovora sa zakupcima, odnosno da se formuliše postupak između JP morskog dobro i državnih inspektorata u cilju bržeg i efikasnijeg postupka.
- Predloženi program šematski je prikazan na sljedećoj slici:

4.2. Povećanje kapaciteta plaža/kupališta

- U situacijskoj analizi ovog Programa utvrđeno je da se na osnovu danas dostupnih podataka može procijeniti da Crnoj Gori nedostaje najmanje 300.000 m² plaža, od čega oko dvije trećine u tri sjeverozapadne opštine (Herceg Novi, Kotor i Tivat);
- Na temelju postojećih podataka nije moguće jednoznačno utvrditi koliki je vršni potencijal kapaciteta plaža Crne Gore, pod pretpostavkom da se svrsi privedu sve plaže za koje je to praktično izvedivo (nezavisno od toga koliko su dostupne sa kopna ili mora);
- Sa druge strane, praksa evidentiranja i/ili anketiranja posjetilaca na plažama, koje bi moglo da posluži kao dodatni izvor procjene, još uvijek nije uvedena;
- Osim ukupnog kapaciteta plaža, važan je i njegov prostorni raspored koji se u prvoj iteraciji mora pratiti najmanje na nivou opština. Kasnije, zbog plana sprovođenja daljih velikih investicionih projekata, stanje kapaciteta plaža je potrebno početi pratiti na još nižem nivou;
- Model rasta smještajnih kapaciteta iz nacрта Prostornog plana posebne namjene za obalno područje predviđa gotovo 95.000 novih kreveta u hotelima i resortima. Ukoliko se primijeni minimalni standard za hotelske i resort plaže od 10 m² po korisniku, značilo bi da ispunjenje navedenog modela rasta podrazumijeva potrebu udvostručenja postojećeg kapaciteta plaža;
- Prvi korak je procjena kapaciteta plaža koji se može privesti svrsi po opštinama, a koji se mora povezati sa kretanjima razvoja smještaja, naročito sa svim novim statističkim saznanjima s obzirom da se i statistički podaci o stvarnim smještajnim kapacitetima danas u Crnoj Gori dovode u pitanje;
- Unutar istog koraka stižu se metodološki preduslovi da se pokrene izrada katastra plaža, odnosno ukupnog morskog dobra, gdje je, u cilju veće efikasnosti upravljanja, dodatnu upravljačku odgovornost potrebno prenijeti na JP Morsko dobro;
- S obzirom na postojeću situaciju i ambiciozne planove daljeg rasta turizma na obali, upravljanje kapacitetom crnogorskih plaža biće dugoročno

intenzivan i osjetljiv proces. Na njega se mora odgovoriti formalno i organizovano, a što primarno mora biti zadatak JP za upravljanje morskim dobrom;

- Nakon inicijalne procjene potencijalnog kapaciteta plaža Crne Gore, njegove podjele po opštinama, kao i očekivanog vremenskog roka njegove aktivacije, steći će se jasnija slika o manjku kapaciteta plaža, odnosno identifikaciji „uskih grla“;
- Upravljanje pritiskom na plaže uključuje i jačanje pomorskog saobraćaja između plaža, odnosno između kupališta na istim plažama; podrazumijeva izgradnju potrebne infrastrukture; regulaciju saobraćaja malih brodića i podsticanje razvoja preduzetničkog interesa za takav saobraćaj. Inicijalne smjernice smještaja pristaništa su sljedeće:
  - Kod određivanja lokacija za nova pristaništa prednost dati onima koja se direktno vežu ili su u blizini saobraćajne infrastrukture na kopnu (parkirališta, ceste) kako bi se izbjeglo da smanjenje pritiska na plaže i kupališta stvara dodatan problem u saobraćaju u mirovanju i pješačkim cirkulacijama u njihovom zaleđu;
  - Pristaništa, koliko je moguće s obzirom na prostorne uslove i prvu smjernicu, locirati između plaža, odnosno između kupališta. Lociranje pristaništa usred pojedinih kupališta praktično znači gubitak takvih kupališta za komercijalnu upotrebu;
  - Kod formiranja, naročito, plutajućih pristaništa potrebno je predvidjeti lijevak koji treba da omogući nesmetan pristup turističkih brodića.
- Potrebno je pokrenuti izradu ekspertskih studija za:
  - Utvrđivanje mogućnosti i uslova za proširenje plaža gradnjom drvenih platformi, nasipanjem i eventualnim drugim metodama, uključujući i studije uticaja na okolinu;
  - Utvrđivanja mogućnosti izgradnje infrastrukture za intenziviranje pomorskog saobraćaja, uključujući studije uticaja na okolinu, uzimajući kao ulazni parametar očekivani prirast turističke aktivnosti prema opštinama. Procesno se predlaže da prioritet bude izrada Studije o mogućnosti izgradnje infrastrukture za svaku od opština, sagledavajući potrebe i potencijale u oba smjera i po svakoj plaži/kupalištu (očekivani kapacitet odlaznog smjera koji proizlazi iz broja stanovnika i kapaciteta smještaja na mikro lokalitetima, odnosno prijemnog koji proizlazi iz veličine samih plaža);
  - Saobraćajne studije kojom bi se utvrdile potrebe za novom regulacijom pomorskog saobraćaja zbog podizanja intenziteta pomorskog saobraćaja, uslova poslovanja i eventualnih podsticaja za taxi brodiće;
- Gore navedeni koraci specificirani su u niže navedene aktivnosti sprovođenja Programa:

A 1.1. UTVRĐIVANJE POTENCIJALA KAPACITETA PLAŽA CRNE GORE PREMA OPŠTINAMA	
Cilj	Ocjena kvantitativnog stanja potencijala plažnih resursa Crne Gore Plan privođenja plaža svrsi po opštinama do 2030. godine.
Ocjena stanja	JP za upravljanje morskim dobrom raspolaže podacima o postojećim plažama, ima uvid u stanje na terenu kao i poznavanje ukupne prostorno-planske dokumentacije vezane za plaže i Morsko dobro. U saradnji sa direktoratom za planiranje prostora pri MORT-u,

	<p>moguće je u srazmjerno kratkom vremenu procijeniti potencijal privođenja potencijalnih plaža svrsi do 2030. godine prema opštinama.</p>
Nosilac aktivnosti	<p>Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore / MORT</p>
Rok sprovođenja	<p>Do polovine 2019. godine.</p>

A 1.2. IZRADA DETALJNE EVIDENCIJE MORSKOG DOBRA CRNE GORE

Cilj	<p>Formiranje baze podataka o svim plažama i kupalištima Crne Gore koja je u skladu sa stanjem u prostoru</p>
Ocjena stanja	<p>Plaže i morsko dobro su bili predmet više planskih dokumenata čija su opredjeljenja i analitičke podloge obrađeni u ranijim poglavljima ovog dokumenta. Plan objekata privremenog karaktera je ključni operativni i regulatorni dokument koji se tokom prethodnog razdoblja kontinuirano unaprjeđivao kroz upravljačku praksu i terenska saznanja. Međutim, i u tom planu postoje odstupanja u odnosu na stanje na terenu (smještaj kupališta i objekata). Sa druge strane, JP Morsko dobro ima ograničena saznanja o tačnom stanju prostora na dijelovima obale koji su van plana objekata privremenog karaktera. Iz tog razloga je neophodna izrada detaljne evidencije postojećih plaža/kupališta i ukupnog morskog dobra kao nužan preduslov za dalje aktivnosti koje su predmet ovog Programa.</p>
Nosilac aktivnosti	<p>Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore, MORT</p>
Rok sprovođenja	<p>Do kraja 2019. godine.</p>

A 1.3. IZRADA STUDIJE MOGUĆNOSTI I USLOVA ZA PROŠIRENJE PLAŽA U CRNOJ GORI

Cilj	<p>Ocijeniti mogućnosti, rizike i finansijsku isplativost različitih tehnika proširenja plaža u Crnoj Gori, izraditi studiju uticaja na okolinu i predložiti optimalne tehnike prema različitim dijelovima obale Crne Gore.</p>
Ocjena stanja	<p>Uprkos kritičnom stanju vezanom za nosivi kapacitet plaža u odnosu na potražnju, postupci proširenja plaža su do danas malo korišćeni, za što djelimično postoji utemeljenje u osjetljivosti razmjerno velikog dijela obale. Ova sveobuhvatna studija treba da ukaže na realne mogućnosti, rizike i finansijske aspekte svih poznatih postupaka proširenja plaža, da preporuke za dalje aktivnosti (zavisno od tipova plaža i dijelova crnogorske obale), preporučiti potrebne promjene u zakonima i propisima Crne Gore, a neophodno je da sadrži i studiju uticaja na okolinu.</p>

Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (Naručilac), Ministarstvo održivog razvoja i prostora Vanjski izvođači
Rok sprovođenja	Do kraja 2019. godine

A 1.4. IZRADA SAOBRAĆAJNE STUDIJE POVEĆANJA SAOBRAĆAJA TAXI BRODIĆA

Cilj	Analizirati postojeće stanje infrastrukture, flote, saobraćajnih pravila i uslova poslovanja taxi i izletničkih brodića te predložiti optimalna rješenja za budući razvoj, uključujući i plan izgradnje potrebne infrastrukture i eventualne promjene zakona/propisa.
Ocjena stanja	<p>Prema podacima iz situacijske analize, danas duž crnogorske obale ima 72 pristana, koji se većinom nalaze u opštinama Herceg Novi, Kotor i Tivat, dok se ukupan broj brodića koji obavljaju usluge prevoza procjenjuje na između 150 i 200, takođe sa većom koncentracijom u tri sjeverozapadne opštine. Može se zaključiti da je, u nedostatku plažnih prostora, prevoz u navedenim opštinama prepoznat kao jedno od mogućih rješenja od strane slobodnog tržišta.</p> <p>Međutim, s obzirom na ukupnu osjetljivost obalnog područja, inpute iz prethodnih aktivnosti programa koji će pokazati gdje će postojati najveća dugoročna potreba za transferom kupača, potrebno je izraditi dugoročnu studiju upravljanja ovim tipom obalnog prometa.</p> <p>Studija svakako mora da uključi ocjenu mogućnosti i prijedlog lokacija izgradnje infrastrukture (prije svega pristaništa) na kupalištima (naročito onima sa najvećim prihvatnim potencijalom), te na udaljenim plažama, kao i procjenu svih pozitivnih i negativnih efekata na zaleđe.</p> <p>Dodatan element čine i uslovi održavanja reda na pristaništima koje je već sada potrebno unaprijediti, a ta će potreba biti posebno izražena s obzirom na predviđeno povećanje prometa, te je to neizostavni element predmetne studije.</p>
Nosilac aktivnosti	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore, Vanjski izvođači
Rok sprovođenja	Do kraja 2019. godine.

4.3. Razvoj i inovacija kupališta

4.3.1. Prijedlog sistematizacije kupališta

Nova sistematizacija kupališta i uvođenje novih vrsta (tematizacija) je jedan od ključnih elemenata ovog Programa i zato se obrađuje kroz posebno poglavlje. Vrste (tematizacije) se predlažu na osnovu analize situacije, mediteranskih praksi upravljanja i potrebe da se tematizacija kupališta sprovede na pragmatičan način i unutar postojećeg zakonodavnog okvira.

Shodno članu 46, Zakona o turizmu sve plaže su uređena kupališta gdje će Ministarstvo donijeti podzakonski akt o bližim uslovima u pogledu uredenosti, opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta. Postavljanje suncobrana i ležaljki nije dozvoljeno za dijelove obale sa malim površinama koji se ne smatraju kupalištem.

U nastavku se, prema predloženim vrstama, definišu vrste i podvrste uredenih kupališta i iznose prijedlozi poželjne konfiguracije terena i veličine prostora za pojedine teme.

VRSTE / PODVRSTE KUPALIŠTA		KONFIGURACIJA	PRIJEDLOG RASPONA POŽELJNE VELIČINE
Porodična kupališta		- pijesak - šljunak	Od 500 m ²
Kupališta za aktivan odmor	Sportska, rekreacijska i adrenalinska kupališta	- beton - pijesak - stijene	preko 10.000 m ²
	Kupališta za ronioce	- beton - pijesak - stijene - pontoni / platforme	od 2.000 m ²
	Kupališta za kite/wind surfere	- pijesak - šljunak	od 7.000 m ²
Party kupališta		- beton - pontoni - platforme	do 15.000 m ²
Romantična kupališta		- šljunak - pijesak - pontoni	do 2.000 m ²
Gradska kupališta bez plažnog mobilijara		- šljunak - pijesak - stijene	do 4.000 m ²
Hotelska kupališta		- beton - pijesak - šljunak	od 2.000 m ²

Kupališta za pse		- šljunak - beton - pijesak	do 2.000 m ²
Kupališta sa prirodnim ljekovitim faktorima i wellness sadržajima		- šljunak - pijesak - beton	do 2.000 m ²
Kupališta posebne namjene	Nudistička kupališta	- šljunak - pijesak - stijene - platforme/ pontoni	do 2.000 m ²
	Kupališta za dječja odmarališta	- šljunak - pijesak - beton	do 4.000 m ²
Prirodna kupališta		Zatečeno stanje - prirodno okruženje: - šljunak - pijesak - stijene	do 3.000 m ²
Izletnička kupališta		- šljunak - pijesak - stijene - pontoni	do 3.000 m ²

- Naznačeni prijedlog poželjnog raspona veličina kupališta proizlazi iz analize plažnih prostora Crnogorskog primorja, gdje je vidljivo kako je raspon u površini kupališta izuzetno veliki, od cca 800 m² pa do preko 21.600 m²;
- Iz tog razloga kvadraturu kupališta treba vezivati za situaciju na terenu, s jedne strane i za politiku davanja u zakup s druge strane. Finansijske analize za većinu tema u državama koje su poslužile kao primjer su pokazale kako je minimalna isplativost zakupa/koncesije za državu i zakupca/koncesionara površina preko 5000 m². Namjene manjih površina predlažemo za teme koje će biti kompatibilne sa bližom okolinom te imati višu dodatnu vrijednost i rentu kako bi se zakupi isplatili;
- Vrste kupališta su definisane kako bi na optimalan način zadovoljile potrebe ključnih potrošačkih segmenata. Uslijed specifičnosti plažnih resursa, a sve u svrhu što veće disperzije ponude sadržaja, u nekim slučajevima se može primijeniti pravilo da jedna plaža na svom prostoru, primjenom zoniranja, ima više vrsta ili podvrsta kupališta.

4.3.2. Predlog novih vrsta i podvrsta uredenih kupališta, opšti uslovi, posebni uslovi, kao i dodatne mogućnosti

1. PORODIČNO KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupača
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 10m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupača
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - uredeni prilazi moru prilagođeni potrebama djece (pijesak, mali šljunak)
    - uredeni prostori za boravak djece na kupalištu
- ureden pristup do ulaza na kupalište za kolica (invalidska i dječja) i za osobe sa posebnim potrebama
- zabrana pristajanja brodovima i korišćenje vozila na jet-ski pogon
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- zabavni sadržaj na moru (tobogani, dječji adrenalinski parkovi na vodi) koji su ograđeni/izdvojeni
- zabavni sadržaj u zaleđu kupališta (ljuljaške, dvorci za igru, vještačke stijene za penjanje) koji se postavljaju na dijelu gdje je predviđeno postavljanje plažnog mobilijara
- rekviziti za igru djece na kupalištu i u moru (lopte, kantice, lopatice, modeli za igru u pijesku)
- organizovanje rekreativnih sadržaja na kupalištu (biljar, stoni fudbal, fliperi)

- organizovanje rekreativnih sadržaja na moru (banana, hodanje po vodi u lopti)
- usluga animacije za djecu

MOGUĆNOSTI

- prostori za njegu djece uzrasta od 0 do 12 mjeseci
- najam zabavnih sadržaja (pedalina, sandolina)
- rampa za invalidska kolica do mora, ukoliko terenski uslovi dozvoljavaju

2. KUPALIŠTE ZA AKTIVAN ODMOR /

a) Sportsko, rekreacijsko i adrenalinsko kupalište

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaća
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 15m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaća
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
- zabrana pristajanja brodovima i korišćenje vozila na jet-ski pogon
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- Organizovanje minimalno 2 rekreativna sadržaja u zaleđu kupališta (odbojka na pijesku i dr.)
- Organizovanje minimalno jednog adrenalinskog sadržaja na kupalištu, zaleđu ili u moru
- Organizovanje minimalno jednog sportskog ili rekreativnog sadržaja na moru

MOGUĆNOSTI

- organizovanje sportskih sadržaja u zaleđu kupališta

**2. KUPALIŠTE ZA AKTIVAN ODMOR /
b) KUPALIŠTE ZA RONIOCE**

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 15m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 30m, radi slobodnog odvijanja kite surfinga
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
- zabrana pristajanja brodovima i korišćenje vozila na jet-ski pogon
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- ronilačke plovne oznake
- škola ronjenja, instruktor, ronilačka oprema za iznajmljivanje
- zabrana postavljanja sadržaja za djecu iz bezbjedonosnih razloga
- zdravstvena procjena vitalnih životnih funkcija (mjerjenje pritiska, otkucaja srca, fizičke spremnosti)
- montažna prenosna konstrukcija za odlaganje ličnih stvari ronilaca

MOGUĆNOSTI

- organizovanje rekreativnih sadržaja u zaleđu kupališta (odbojka na pijesku i dr.)
  - organizovanje sportskih sadržaja na moru;
  - organizovanje sadržaja u zaleđu kupališta
  - organizovanje ronilačkih aktivnosti

**2. KUPALIŠTE ZA AKTIVAN ODMOR /
c) KUPALIŠTE ZA KITE/WIND SURFING**

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaća
  - postavljanje oznake zabrane kupanja
    - tuševi
    - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
- mogućnost minimalnog postavljanja plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke ili baldahin) na najmanje 15 m² smješten izvan sportsko rekreativne zone bez naplate i uz terasu
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 30m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaća
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - nema postavljanja bova jer je zabranjeno kupanje
    - protivpožarni aparat
    - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- informativna tabla sa dodatnim informacijama: temperatura mora i vazduha, nivo UV zračenja, vlažnost vazduha, kretanje vjetra, brzina vjetra, jačina vjetra, visina talasa
  - montažna prenosna konstrukcija za odlaganje surf opreme
    - surf-oprema za iznajmljivanje
    - škola, instruktor

3. PARTY KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 10m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaca
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- lokacija plaže u izolovanim područjima i na lokacijama gdje buka ne utiče na okolinu
  - 24 sata ponude zabavnih sadržaja
  - prostor za organizaciju zabavnih i muzičkih događaja
    - organizacija službe obezbjeđenja
  - minimalno jednom nedjeljno organizacija party događaja

4. ROMANTIČNO KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupača
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 20m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupača
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- ponuda organizacije posebnih programa (vjenčanja, vjeridbe, proslave godišnjica) i pojedinačne usluge
  - zabavno-rekreativni sadržaji na moru
  - zabavno-rekreativni sadržaji na plaži ili u zaleđu kupališta

MOGUĆNOSTI

- Wellness sadržaji na kupalištu

5. GRADSKA KUPALIŠTA BEZ PLAŽNOG MOBILIJARA

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupača
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje

- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
    - protivpožarni aparat
    - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- nije dozvoljeno obavljanje djelatnosti izdavanja plažnog mobilijara

6. HOTELSKO KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupača
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 20m²
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupača
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- hotelsko kupalište je namijenjeno hotelima visoke kategorije sa 4 i 5 zvjezdica sa minimalnom strukturom i kapacitetom od 80 smještajnih jedinica
- uređeni prilazi kupalištu i moru za osobe sa posebnim potrebama, gdje to dozvoljava konfiguracija terena
  - organizovanje zabavnih/sportskih aktivnosti na kupalištu i moru
    - uređeni prostori za boravak djece
    - prostori za njegu djece uzrasta od 0 do 12 mjeseci
    - prostor za odlaganje ličnih stvari
  - minimalno 1 WC prilagođen osobama sa posebnim potrebama
    - organizovana usluga animacije za djecu
- organizovana animacija za odrasle (aqua aerobic, meditacija, yoga)
  - organizovani oblik wellness usluge na kupalištu

MOGUĆNOSTI

- organizacija ponude posebnih sadržaja (škole plivanja, ronjenja na dah i dr.)

7. KUPALIŠTE ZA PSE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupača
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje

- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacijske zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke ili baldahin) na najmanje 15m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupača
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- lokacija kupališta na izdvojenim dijelovima obale koji nijesu u blizini ostalih vrsta kupališta
  - naznačena pravila ponašanja vlasnika i životinja
  - pristup kupalištu osobama sa posebnim potrebama
    - rekviziti za čišćenje i odlaganje izmeta pasa
      - posude za vodu i hranu kućnih ljubimaca
      - rekviziti za igru pasa
- odvojeni (zonirani) prostori kupališta za pse na povodcu i za pse koji se slobodno kreću
  - mogućnost pružanja usluga njegovanja pasa
    - tuševi za pse

MOGUĆNOSTI

- odvojeni (zonirani) prostori kupališta za razne vrste pasa, ukoliko je potrebno
- ugostiteljski objekat sa prilagođenom dodatnom uslugom i ponudom za pse u zaleđu kupališta

8. KUPALIŠTE SA PRIRODNIM LJEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke ili baldahin) na najmanje 15m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaca
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- naznačeni prirodni ljekoviti faktori plaže (ljekovita blata, mineralne vode i sl.) i posjedovanje sertifikata o kvalitetu
  - pristup plaži i moru osobama sa posebnim potrebama, gdje to dozvoljava konfiguracija terena
  - organizovanje wellness sadržaja (masaža, joga, meditacija)
  - stručno osoblje za nadzor korišćenja ljekovitih faktora
  - pristup ženskoj plaži u Ulcinju je dozvoljen samo ženama

MOGUĆNOST

- obezbjeđivanje uslova neophodnih za sprovođenje fizikalne terapije i sl.
- ugostiteljski objekat sa specijalizovanom ponudom zdrave hrane i pića u zaleđu kupališta

9. KUPALIŠTE POSEBNE NAMJENE
a) NUDISTIČKO KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke ili baldahin) na najmanje 10m²
- osloboditi od plažnog mobilijara 1/2 plaže po dužini i dubini, i taj prostor jasno i vidljivo označiti
  - osloboditi zonu uz more u širini od najmanje 3m, radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaca
- osloboditi pristupne staze do mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat

POSEBNI USLOVI

- pristup kupalištu je dozvoljen samo nudistima
- postavljanje zaštitnih paravana u cilju zaštite privatnosti

MOGUĆNOSTI

- organizovanje zabavno-rekreativnog sadržaja na kupalištu
- organizovanje zabavno-rekreativnog sadržaja na moru

9. KUPALIŠTE POSEBNE NAMJENE
b) KUPALIŠTE ZA DJEČJA ODMARALIŠTA

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi
  - toalet
  - kabine za presvlačenje
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno sakupljanje otpada, ukoliko za to postoji mogućnost
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
    - protivpožarni aparat
    - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- ograničavanje pristupa kupalištu samo za djecu iz odmarališta
- nije dozvoljeno obavljanje djelatnosti izdavanja plažnog mobilijara
  - obavezno prisustvo vaspitača koji će voditi računa o djeci

MOGUĆNOSTI

- organizovanje zabavnih sadržaja na moru (tobogani, dječiji adrenalinski parkovi na vodi) koji su ograđeni/izdvojeni
- organizovanje zabavnih sadržaja u zaleđu kupališta (ljuljaške, dvorci za igru, odbojka na pijesku i sl.)

10. PRIRODNA KUPALIŠTA

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu i informacijama o redu na kupalištu
  - održavanje čistoće
  - siguran i održavan prilaz kupalištu

POSEBNI USLOVI

- izdvojene cjeline do kojih nema pristupnih puteva i koje su u izvornom obliku
  - bez mogućnosti postavljanja plažnog mobilijara
  - zabrana pristupa motornim plovilima

11. IZLETNIČKO KUPALIŠTE

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu i informacijama o redu na kupalištu
  - siguran i održavan prilaz plaži sa kopna ili mora
    - tuševi (ukoliko je moguće na datoj lokaciji)
  - toalet (ukoliko postoji mogućnost priključka na kanalizaciju ili mobilni, ili na plovni objekat)
    - kabine za presvlačenje
    - mobilne korpe za otpatke
    - održavanje čistoće

POSEBNI USLOVI

- pristup izletničkim brodovima
- bez mogućnosti postavljanja plažnog mobilijara
- obaveza odvoza otpada sa plaže

MOGUĆNOSTI

- mjesto za organizaciju piknika
- prenosni rezervoari sa pitkom vodom
  - ugostiteljski sadržaj
- organizovani rekreativni sadržaj

4.3.3. Detaljniji opis informativnih tabli, pravila ponašanja na kupalištima i zabrana

***Informativna tabla** sa sljedećim elementima:

- Informacije o kupalištu na crnogorskom i engleskom jeziku:
  - o naziv kupališta;
  - o ime zakupca
  - o dužina zahvata
  - o plan organizacije kupališta sa skicom
  - o broj telefona i naziv nadležne inspeksijske službe.
- Informacije o redu na kupalištu na crnogorskom i engleskom jeziku:
  - o Radno vrijeme kupališta
  - o Rekreativne, sportske i druge aktivnosti koje se mogu obavljati na kupalištu
  - o Način i uslovi korišćenja kupališnih objekata i opreme
  - o Pravila ponašanja na kupalištu i druge odredbe koje garantuju čistoću, red i sigurnost na kupalištu.
- Informacije o sigurnosti kupaca na crnogorskom i engleskom jeziku:
  - o Informacije o radnom vremenu spasilaca

- o Jasno pojašnjeno značenje boja zastavica i druge informacije koje su važne za sigurnost kupaca.
- Vidno istaknut cjenovnik za sve usluge koje pruža Korisnik Kupališta.

Uz navedene elemente informativne table predlaže se navođenje i sljedećih:

- Vizuelni identitet brenda kupališta (logo)
- Telefonski brojevi
  - o Operativno-komunikacionog centra
  - o 124 - Hitna pomoć
  - o Koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC BAR)
  - o u slučaju ronilačke plaže naznačiti broj najbliže barokomore.
- Pravila ponašanja kupaca (osnovna pravila ponašanja su univerzalna ali, zavisno od vrste kupališta, se dodaju i neke specifičnosti, na primjer, pravila ponašanja vlasnika i životinja na kupalištima za pse, pravila ponašanja na izletničkim plažama, pravila ponašanja na hotelskim plažama)
- Oznaka zabrane pristupa psima (osim u slučaju plaže za pse i u slučaju pasa vodiča za slijepe i slabovide).

Kao dodatni elementi, zavisno od vrste kupališta, na info tablama se mogu istaći i sljedeći elementi kao preporuka za unaprijeđenje standarda:

- Informacije o glavnim obilježjima kvaliteta mora (rezultati mjerenja sanitarnog kvaliteta mora) za kupališta na kojima se vrše takva mjerenja;.
- Dnevne informacije (prilagođene vrsti i temi kupališta):
  - o temperatura vazduha;
  - o temperatura mora;
  - o vjetar i slično.
- Shodno članu 49, Zakona o turizmu, na kupalištu je zabranjeno:
  1. Naplaćivanje ulaza;
  2. Uslovljavanje obaveznog korišćenja plažnog mobilijara;
  3. Izdavanje skutera i drugih plovnih objekata na motorni pogon, osim na za to posebno određenim mjestima;
  4. Držanje skutera i drugih plovnih objekata na plaži;
  5. Kretanje plovila na motorni i mehanički pogon u pripadajućem akvatorijumu kupališta;
  6. Prisustvo domaćih životinja i kućnih ljubimaca, osim na za to previđenim lokacijama;
  7. Kretanje i parkiranje vozila;
  8. Ograničavanje pristupa.

Smjernice za određivanje više vrsta kupališta unutar istih plaža

- Donja pravila se odnose na slučajeve kada se jedno kupalište neposredno nastavlja na drugo, a kupalište se može smatrati izdvojenim sa one strane sa koje postoji barijera i zaklonjeno je od pogleda iz neposredne okoline u slučaju nudističkih i ženskih kupališta.

VRSTE / PODVRSTE KUPALIŠTA	KOMPATIBILNOST
PORODIČNO KUPALIŠTE	SA GRADSKIM KUPALIŠTEM BEZ MOBILIJARA, HOTELSKIM KUPALIŠTIMA, KUPALIŠTIMA ZA DJEČJA ODMARALIŠTA
SPORTSKO, REKREACIJSKO I ADRENALINSKO KUPALIŠTE	OGRADENO, DIJELOM IZDVOJENO OD OSTATKA PLAŽE, KOMPATIBILNO SA GRADSKIM KUPALIŠTEM BEZ MOBILIJARA
RONILAČKO KUPALIŠTE	IZDVOJENO
KUPALIŠTE ZA WIND/ KITE SURFERE	IZDVOJENO
PARTY KUPALIŠTE	IZDVOJENO
ROMANTIČNO KUPALIŠTE	DIJELOM IZDVOJENO OD OSTATKA PLAŽE, KOMPATIBILNO SA KUPALIŠTIMA SA PRIRODNIM LJEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA
GRADSKA KUPALIŠTA BEZ MOBILIJARA (BEZ SUNCOBRANA I LEŽALJKI)	KOMPATIBILNO SA SPORTSKIM, REKREATIVNIM I ADRENALINSKIM KUPALIŠTEM
HOTELSKO KUPALIŠTE	DIJELOM IZDVOJENO OD OSTATKA PLAŽE, KOMPATIBILNO SA ROMANTIČNIM KUPALIŠTIMA, KUPALIŠTIMA SA PRIRODNIM I LJEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA
KUPALIŠTE ZA PSE	IZDVOJENO
KUPALIŠTE SA PRIRODNIM LJEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA	KOMPATIBILNO SA ROMANTIČNIM KUPALIŠTIMA I HOTELSKIM KUPALIŠTIMA
NUDISTIČKO KUPALIŠTE	IZDVOJENO
KUPALIŠTE ZA DJEČJA ODMARALIŠTA	KOMPATIBILNO SA GRADSKIM KUPALIŠTEM BEZ MOBILIJARA I PORODIČNIM KUPALIŠTEM
PRIRODNO	IZDVOJENO
IZLETNIČKO	IZDVOJENO

Smjernice za upravljanje malim plažama

- Posebnu kategoriju upravljanja predstavljaju male plaže na području Boke Kotorske, a naročito one koje se nalaze u području pod zaštitom UNESCO-a (Kotorsko - Risanski zaliv);
- Sprovedene analize pokazuju da:
  - U tom području preovladavaju male plaže (do 2.000 m²) i veoma je malo pjeskovitih plaža;
  - Odredbe iz važećih zakona i Menadžment plana prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, koji se odnosi na područje pod zaštitom UNESCO-a, ne dopuštaju mijenjanje obalne linije, niti druge bitne intervencije na kupalištima kojima bi se narušio iskonski pejzaž i naslijeđene karakteristike obale;
  - Područje morskog dobra opštine Kotor ima najmanji broj realizovanih ugovora o zakupu i najmanji doprinos prihodima JP za upravljanje morskim dobrom od svih opština (manje od 5% prihoda);
  - Prostor Bokokotorskog zaliva se, s obzirom na postojeću situaciju i strateška opredjeljenja, razvija prema svim važećim razvojnim opredjeljenjima u pravcu koji je specifičan u odnosu na ostatak obale i sa drugačijim ciljnim proizvodima u kojima su kupališta manje važan dio lanca vrijednosti;
  - Internacionalne prakse u upravljanju plažama koje su unutar prirodnih i/ili kulturnih zaštićenih područja ukazuju na prioritet zaštite nad komercijalnom funkcijom, ali ponovno valja istaći da je i ovdje slučaj obale Crne Gore specifičan zbog odnosa nosivog kapaciteta i pritiska;
  - Hotelijeri i iznajmljivači privatnog smještaja pokazuju interesovanje za uzimanje takvih plaža u zakup za potrebe svojih gostiju, a smještaj i turistički promet u ovom području ima najveći rast na obali u posljednjih 6 godina (iako sa najmanje baze u odnosu na ostale obalne opštine, budući da je opština Kotor imala najmanji broj registrovanih dolazaka i noćenja od svih obalnih opština);
- Predlažu se sljedeće smjernice za upravljanje malim kupalištima veličine od 500 do 1.500 m² u ovom području:
  - Na malim kupalištima moguće je prema uslovima (veličina, konfiguracija i ostali parametri) organizovati sljedeće vrste i podvrste kupališta:
    - Prirodna kupališta;
    - Izletnička kupališta;
    - Sve podvrste kupališta posebne namjene;
    - Kupališta za pse;
    - Gradska kupališta bez plažnog mobilijara;
    - Romantična kupališta;
    - Kupališta za ronioce.
- Za sve navedene vrste i podvrste kupališta važe predloženi opšti i posebni uslovi, kao i mogućnosti, osim pravila da je zonu uz more potrebno osloboditi od najmanje 3 m radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaca koje će se tačno urediti novim podzakonskim aktom o uređenosti, opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta:
  - Prijedlog modela ustupanja malih kupališta za zainteresovane hotele visoke kategorije sa 4 i 5 zvjezdica bi trebalo da se vodi sljedećim principima:
    - Isključuje se mogućnost planiranja hotelskih kupališta na dijelovima obale (manjih od 1.500m²), osim za potrebe hotela visoke kategorije sa 4 i 5 zvjezdica koji se nalaze u neposrednom zaleđu plaže/kupališta;

- Striktno ograničenje zainteresovanim korisnicima hotela visoke kategorije 4 i 5 zvjezdica da na korišćenje dobiju zahvat koji površinom odgovara maksimalnom smještajnom kapacitetu koji je u vlasništvu pojedinog ili grupe preduzetnika;
- Korišćenje malih kupališta za potrebe hotela visoke kategorije sa 4 i 5 zvjezdica posmatra se kao poseban ekskluzivitet pa se predlaže veća jedinična cijena po površini u odnosu na velika hotelska kupališta;
- Mala kupališta (veličine od 500 do 1.500 m²) namijenjena za hotele visoke kategorije sa 4 i 5 zvjezdica organizuju se kao hotelska kupališta sa opštim i posebnim uslovima korišćenja, kao i mogućnostima i to:

OPŠTI USLOVI

- tabla sa istaknutim informacijama o kupalištu, informacijama o redu na kupalištu i informacijama o bezbjednosti kupaca
  - tuševi koji mogu biti u sklopu hotelskog smještaja
  - toalet koji može biti u sklopu hotelskog smještaja
- kabine za presvlačenje koje mogu biti u sklopu hotelskog smještaja
- mobilne korpe za otpatke i korpe za selektivno skupljanje otpada, ukoliko za to postoje mogućnosti
- spasilačka služba (spasilac, kula/punkt za spasioce, signalizacione zastavice, spasilačka oprema, čamac)
  - ograđivanje kupališta sa morske strane (postavljanje bova)
  - postavljanje plažnog mobilijara (1 suncobrana i 2 ležaljke) na najmanje 20m²
  - osloboditi zonu uz more radi slobodnog kretanja, ulaza i izlaza kupaca, shodno konfiguraciji terena
- osloboditi pristupne staze od mora, u širini od najmanje 1m, na svakih 20m, koje moraju biti jasno označene
  - protivpožarni aparat
  - istaknut cjenovnik

POSEBNI USLOVI

- uređeni prilazi kupalištu i moru za osobe sa posebnim potrebama, gdje to dozvoljava konfiguracija terena
  - organizovanje zabavnih/sportskih aktivnosti na kupalištu i moru
  - organizovana usluga animacije za djecu
  - organizovana animacija za odrasle (aqua aerobic, meditacija, yoga)
- Organizovani oblik wellness usluge na kupalištu

MOGUĆNOST

- organizacija ponude posebnih sadržaja (škola plivanja, ronjenja na dah i dr.)

- Kod planiranja malih kupališta u planskom dokumentu (Planu objekata privremenog karaktera) potrebno je voditi računa:
  - o Da se zbog nedostatka plažnog prostora omogući što veći pristup obali za potrebe lokalnog stanovništva;
  - o Da je zabranjeno uslovljavanje, odnosno da se omogući javni pristup;
  - o Da je moguće planirati proširenje plažnih prostora privremenim objektima kao što su plutajući pontoni, platforme i slično radi nedostatka plažnog prostora;
  - o Da se objekti obalne infrastrukture (ponte, mandračići, pristaništa i privezišta) ne mogu predviđati, ni ustupati, kao kupališta.

Smjernice za pristup kupalištima licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom

- U skladu sa postojećim Pravilnikom i preporukama internacionalnih standarda, predlaže se da se, u saradnji sa opštinama, omogući pristup licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom na barem jedno kupalište sa Plavom zastavicom u svakoj od opština do 2022. godine ;
- Gornja smjernica podrazumijeva da će do navedenog perioda barem jedna plaža u opštini Kotor dobiti oznaku Plave zastavice;
- U skladu sa predloženom dinamikom tematizacije plaža, dugoročno je potrebno da pristup licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom bude omogućen za barem jedno kupalište svake od realizovanih tema (vrsta i podvrsta);
- Zakupce je potrebno motivisati da sprovedu pristup kupalištima za lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom umanjeanjem naknade za zakup, a oprema koju su dužni osigurati prema današnjim standardima uključuje rampe za pristup kupalištu i opremu za plivanje;
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma treba da prilagodi postojeći Pravilnik u slučaju promjene i unaprjeđenja internacionalnih standarda za lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom koja se odnosi na opremu na kupalištima, ali i sve elemente pristupa koji se ne odnose nužno na sama kupališta.

4.3.4. Prijedlog sprovođenja procesa tematizacije kupališta

- Pretpostavka uspješnog rješavanja savremenih turističkih problema je destinacijski menadžment, pa i u slučaju rješavanja problema upravljanja plažnim prostorima Crne Gore;
- Destinacijski menadžment proizlazi iz saradnje u destinaciji. Dakle, on uključuje koordinaciju i integraciju menadžmenta destinacijskog miksa (hoteli, privatni smještaj, atrakcije, doživljaji, transport, infrastruktura i sl.);
- Priobalni dio Crne Gore sastoji se od šest jedinica lokalne samouprave, Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj. Sagledavanje njihovih potencijala pojedinačno u mnogome smanjuje njihovu konkurentsku prednost, stoga predlažemo da se proces tematizacije kupališta radi na nivou destinacijskog menadžmenta rivijera: Rivijera H. Novi, Kotor i Tivat, te Rivijera Budva, Bar, Ulcinj. Prijedlog je da koordinator-savjetnik mora biti Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore.
- Kada je riječ o tematizaciji plaža, predlaže se da se ispituju detaljni tehnički i turističko-ugostiteljski uslovi, koji se moraju normativno urediti budućim podzakonskim aktom o uređenosti, opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta;;
- U nastavku dajemo hodogram aktivnosti u vezi sa popisom kupališta i aktivnosti vezano za tematizaciju:

A 2.1. IZRADA I POPUNJAVANJE OBRAZACA ZA SVAKO KUPALIŠTE

Cilj	Izrada evidencije kupališta za tematizaciju
------	---

Ocjena stanja	Izrada stručne dokumentacije koja bi obuhvatala obilježja svih kupališta predviđenih za tematizaciju kao dodatan separat
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore uz operativnu pomoć opština
Rok sprovođenja	2020. godina.

A 2.2. KONSULTACIJE S A RELEVANTNIM INSTITUCIJAMA OKO VRSTA I PODVRSTA (TEMA) KUPALIŠTA

Cilj	Postići konsenzus oko tematizacije kupališta
Ocjena stanja	Nakon što se identifikuju zainteresovane strane, odnosno njihovi predstavnici, potrebno je organizovati radionice u okviru kojih će se detaljno analizirati stvarno stanje plažnog prostora, kao i poželjno stanje. Konsultacije se otvaraju početnim izjavama o temi (vrstama i podvrstama) koje se daju predstavnicima zainteresovanih strana, koji o njima individualno razmišljaju i dijele svoje stavove sa grupom, te na kraju potvrđuju prijedlog.
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore
Rok sprovođenja	2020/2021. godina.

A 2.3. IZRADA / IZMJENA POSTOJEĆE PROSTORNO-PLANSKE I DRUGE DOKUMENTACIJE

Cilj	Uvođenje predloženih vrsta i podvrsta plaža
Ocjena stanja	Izrada ili izmjena postojećih prostorno planskih dokumenata i pravilnika koji će odrediti namjenu kupališta, kao pretpostavka procesu uvođenja predloženih vrsta i podvrsta plaža. To se odnosi na one prostore koji nijesu za sada obuhvaćeni prostornim dokumentima, kao i one gdje se žele raditi izmjene, a radi određivanja tema.
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom, MORT, jedinice lokalne samouprave
Rok sprovođenja	2022. godina.

Izrada nove stručne dokumentacije će obuhvati i predložiti nove vrste i podvrste kupališta, dok će Ministarstvo održivog razvoja i turizma donijeti novi akt o bližim uslovima u pogledu uredenosti, opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta.

Proces tematizacije je kompleksan, dugotrajan i ne mora se nužno sprovesti za sve predložene vrste i podvrste kupališta istovremeno. Na osnovu analize stanja i procjene kretanja tržišne potražnje, predlaže se da se prioritet da onim vrstama i podvrstama koje imaju najveći uticaj na diverzifikaciju ponude i dodatu vrijednost turističkog proizvoda sunca i mora, odnosno iz drugih razloga gdje je to posebno navedeno:

- Romantično kupalište;

- Nudističko kupalište;
- Prirodno kupalište;
- Izletničko kupalište;
- Kupalište za pse (odnosi se na manji broj kupališta te će sprovođenje biti jednostavno, a ima visok efekt na imidž Crne Gore);
- Hotelsko kupalište (važno zbog potrebe novog, čvršćeg i jasnijeg regulisanja koje veže ovaj tip kupališta sa stvarnim hotelskim kapacitetima);
- Sportsko, rekreacijsko i adrenalinsko kupalište (kako bi se podigli standardi i regulisala postojeća situacija).

Vidljivo je da su iz gornjih plaža izostavljene vrste plaža koje su namijenjene danas dominantnim segmentima potražnje (porodicama) i za koje ima najviše interesa zakupaca. Razlog je što su takva kupališta već sada u velikoj mjeri uređena i upravljana prema internacionalnim standardima pa uvođenje tematizacije za takva kupališta ne donosi naročitu dodatnu vrijednost i ne rješava neki od ključnih problema u odnosu na postojeće stanje.

Predlog je da se uvođenje novih vrsta i podvrsta plaža vrši u dvije faze:

1. Prva faza (djelimično uvođenje sa fokusom na prioritetne vrste i podvrste) - u okviru Programa objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra za period od 2019. do 2024. godine
2. Druga faza (kompletan prelazak na predložene vrste i podvrste) - od 2024. do 2029. godine.

U prilogu Programa se daje prijedlog OBRASCA (obrasca kupališta) kojem je primarna svrha da bude „lična karta“ svakog kupališta.

4.3.5. Poslovni modeli ustupanja kupališta na korišćenje

- Analiza primjera najbolje prakse je pokazala da druge mediteranske zemlje primjenjuju koncesijske modele na 20 ili više godina;
- JP za upravljanje morskim dobrom danas ima 13 zaključenih dugoročnih investicionih ugovora o zakupu kupališta sa trajanjem od 5 do 30 godina;
- U skladu sa primjerima najbolje prakse, predlažemo da se kao cilj do 2025. godine postavi povećanje udjela kupališta pod dugoročnim zakupom na 30% svih kupališta, a da se na duži rok izvrše potrebne promjene u zakonodavnom okviru Crne Gore kako bi se omogućio model koncesije za kupališta;
- Na duži rok model koncesija (ili alternativno dugoročnih zakupa) bi trebao da obuhvata većinu kupališta, osim onih koja se srazmjerno uniformno opremaju bez većih potrebnih investicija, a koja su ujedno danas i kupališta najveće potražnje (zakupaca i krajnjeg tržišta);
- Prema mediteranskim primjerima najbolje prakse, kupališta u okviru urbanih centara bi trebala da se postepeno oblikuju prema temi „Gradska kupališta bez suncobrana i ležaljki“. Takva kupališta su dio urbanog tkiva predmetnih destinacija, pa njihovo privođenje svrsi po današnjim modelima:
  - o Narušava urbani karakter i urbane funkcije destinacije pretvarajući je u resort;
  - o Utiče na pješačke tokove, promet (osobito u mirovanju) i život unutar destinacije uopšte;
  - o Utiče na imidž destinacije svodeći je na destinaciju sunca i mora srednjeg nivoa kvaliteta.
- Prakse istih mediteranskih gradova i destinacija pokazuju da su takve plaže tretirane kao javno dobro koje mora biti pod javnom kontrolom i da su po pravilu održavane od strane javnog sektora;

- Zbog bitno različitog nivoa atraktivnosti različitih tipova i predloženih tema kupališta za investitore, potrebnih intervencija i investicijskih rizika za njihovo opremanje, ali i različitog interesa Crne Gore za realizaciju različitih tema kupališta, predlažemo da uslovi zakupa i eventualnih kasnijih koncesija budu različiti prema temama, u odnosu na, danas aktuelni, cjenovnik prema kojem JP Morsko dobro početne cijene kupališta određuje prema sistematizaciji u pet zona;
- U procesu evaluacije zakupaca u slučaju dugoročnog zakupa, je potrebno primjenjivati sljedeće kriterijume:
  - Dosadašnje iskustvo i kredibilitet ponuđača;
  - Planirana investicija;
  - Stručna ocjena koncepta, njegove prilagođenosti temi i prostoru, inovativnosti i uticaju na razvoj turističkog proizvoda;
  - Broj novozaposlenih;
  - Planirani prihod (koji posredno utiče i na prihod od koncesije);
  - Planirani broj novozaposlenih.
- U sljedećoj tabeli je prikazan inicijalni prijedlog modela i faza primjene po temama plaža:

VRSTE/ PODVRSTE KUPALIŠTA	POSLOVNI MODEL PRVA FAZA (DO 2024.)	POSLOVNI MODEL DRUGA FAZA (POSLIJE 2024.)
PORODIČNO KUPALIŠTE	zakup	zakup / koncesija
SPORTSKO, REKREACIJSKO I ADRENALINSKO KUPALIŠTE	zakup	zakup / koncesija
RONILAČKO KUPALIŠTE	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
KUPALIŠTE ZA WIND/KITE SURFERE	zakup	dugoročni zakup / koncesija
PARTY KUPALIŠTE	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
ROMANTIČNO KUPALIŠTE	koncesija	dugoročni zakup / koncesija
GRADSKA KUPALIŠTA BEZ MOBILJARA (BEZ SUNCOBRANA I LEŽALJKI)	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
HOTELSKO KUPALIŠTE	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
KUPALIŠTE ZA PSE	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
KUPALIŠTE SA PRIRODNIIM LJEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
NUDISTIČKO KUPALIŠTE	zakup / dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
KUPALIŠTE ZA DJEČJA ODMARALIŠTA	dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
PRIRODNO KUPALIŠTE	zakup / dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija
IZLETNIČKO KUPALIŠTE	zakup / dugoročni zakup	dugoročni zakup / koncesija

4.3.6. Smjernice strategije formiranja cijena

- JP Morsko dobro ima važeći cjenovnik iz 2013. godine prema kojem se kupališta prema atraktivnosti zone svrstavaju u pet zona (ekstra zona, zone I - IV), pri čemu se one dalje sistematizuju u dvije grupe opština – prvu u kojoj su opštine Budva, Herceg Novi i Bar, i drugu u kojoj su opštine Kotor, Tivat i Ulcinj;
- Cjenovnik veoma detaljno određuje početnu cijenu zakupa prema površini kupališta (odnosno dužini u slučaju kupališta na ulcinjskoj Velikoj plaži) te svim mogućim objektima i opremi koji se mogu nalaziti u okviru pojedinog kupališta, koja je dalje raščlanjena prema veličini objekata koji su propisani planom objekata privremenog karaktera;

- Osim kupališta, cjenovnik reguliše i početne cijene za objekte na rijeci Bojani kao i pomorsku infrastrukturu;
- Prijedlog novog cjenovnika iz februara 2018. godine predlaže sljedeće promjene:
  - Izjednačavanje cijena za sve opštine na nivou viših cijena (onih koje su prethodno važile za opštine iz prve grupe - Budvu, Herceg Novi i Bar);
  - Manje promjene u sistematizaciji i nivou cijena po objektima i elementima;
  - Promjenu sistematizacije i proširenje ponude vezane za cijene za plovne objekte (prema prijedlogu novog cjenovnika „Naknade za korišćenje luka, marina i ostalih objekata pomorske infrastrukture“) i uvođenje zoniranja u svrhu diverzifikacije cijena za istu kategoriju.
- Dosadašnja politika određivanja cijena zasnivala se na višegodišnjem iskustvu i tržišnim saznanjima JP Morsko dobro, odnosno kontinuiranom i neposrednom kontaktu sa zakupcima u postupku davanja kupališta i ostalih dijelova morskog dobra u zakup, a sa primarnim ciljem maksimizacije prihoda;
- Ovakva politika se može smatrati opravdanom i utemeljenom s obzirom da je kroz ukupan sistem upravljanja plažama (plan objekata privremenog karaktera, kratkoročni zakup) orijentacija bila na visoko determinisan sistem uređenja sa niskim investicijskim zahtjevima prema zakupcima, gdje veće investicije u plaže ostaju odgovornost JP Morsko dobro;
- Strategija cijena u narednom periodu se zasniva na sljedećim polazištima i pretpostavkama:
  - JP Morsko dobro finansira se od vlastite aktivnosti, što je neophodno održati i u sljedećem periodu, a što povlači minimalno održavanje postojećeg nivoa prihoda za JP Morsko dobro;
  - Shodno ostalim odredbama ovog Programa, ponuda plaža treba da se diverzifikuje, a njihovo uređenje uskladi sa savremenim potrebama tržišta više platežne moći, a za što je osnovna poluga predložena tematizacija plaža. To znači da će kupališta sa mobilijarom i nizom ugostiteljskih i ostalih komercijalnih objekata na samim kupalištima biti manje, što će nužno smanjivati atraktivnost za današnje zakupce, a time i prihode JP Morsko dobro;
  - Broj i površina kupališta su već u procesu povećanja koji bi, prema odredbama ovog Programa, trebao da se dalje povećava kroz proširenje postojećih plaža i izgradnju novih što će proširiti katalog plaža i prihodovni potencijal od njihovog zakupa (ili alternativno na duži rok koncesija);
  - Potencijal povećanja prihoda za JP Morsko dobro se nalazi i u potrebi jačanja morskog prometa između plaža/kupališta (koje je takođe predloženo Programom), a što za JP Morsko dobro znači veći prihodovni potencijal vezan za korišćenje luka, marina i ostalih objekata pomorske infrastrukture.
- Na osnovu prethodnog, predlažemo sljedeće smjernice za strategiju formiranja cijena:
  - Za plaže/kupališta obuhvaćene temama za koje se predlaže nastavak modela zakupa inicijalno zadržati cijene prema vrijednostima iz cjenovnika za 2018. godine. Kako će takvih plaža vremenom biti sve manje, pa će se prema zainteresovanim zakupcima ponuda smanjivati,

predlaže se postepeno podizanje cijena. Na taj način dijelom se kompenzuje gubitak nastao ukidanjem mogućnosti postavljanja mobilijara na dio plaža i odmicanjem ugostiteljskih objekata u zaleđe plaža, a ujedno preusmjerava interes dosadašnjih zakupaca prema drugim temama i dugoročnom zakupu (odnosno prema većoj kulturi preduzetničkog modela zakupa plaža);

- o Kako će se postepeno sprovoditi tematizacija kupališta, cjenovnik za plaže će biti potrebno formirati prema vrstama i podvrstama (a ne zonama);
- o Cijene kupališta posebne namjene (osim za kupališta za dječja odmarališta) trebaju da se formiraju na nivou današnjih vrijednosti, budući da svojim krajnjim korisnicima osiguravaju određenu vrstu ekskluziviteta;
- o Podizanje početnih naknada za korišćenje luka, marina i ostalih objekata pomorske infrastrukture paralelno sa procesom intenziviranja pomorskog prometa među kupalištima;
- o Nastavno na prethodne smjernice, predlaže se sljedeći okvir formiranja cijena prema temama kupališta:

VRSTE/ PODVRSTE KUPALIŠTA	PREPORUČENE POČETNE CIJENE U ODNOSU NA STANDARDNE VRIJEDNOSTI CJENOVNIKA IZ 2018.
PORODIČNO KUPALIŠTE	maksimalne današnje vrijednosti
SPORTSKO, REKREACIJSKO I ADRENALINSKO KUPALIŠTE	maksimalne današnje vrijednosti
RONILAČKO KUPALIŠTE	maksimalne današnje vrijednosti
KUPALIŠTE ZA WIND/ KITE SURFERE	40-60% maksimalne vrijednosti (današnji nivo za II. i III. zonu)
PARTY KUPALIŠTE	60-80% maksimalne vrijednosti (današnji nivo za I. i II. zonu)
ROMANTIČNO KUPALIŠTE	maksimalna današnja vrijednost
GRADSKA KUPALIŠTA BEZ MOBILIJARA (BEZ SUNCOBHRANA I LEŽALJKI)	30-50% maksimalne vrijednosti (današnji nivo za IV. i V. zonu)
HOTELSKO KUPALIŠTE	maksimalna današnja vrijednost
KUPALIŠTE ZA PSE	60-80% maksimalne vrijednosti (današnji nivo za I. i II. zonu)
KUPALIŠTE SA PRIRODNIM LEKOVITIM FAKTORIMA I WELLNESS SADRŽAJIMA	maksimalna današnja vrijednost
NUDISTIČKO KUPALIŠTE	maksimalna današnja vrijednost
KUPALIŠTE ZA DJEČJA ODMARALIŠTA	bitno ispod standardnih vrijednosti
PRIRODNO	bitno ispod standardnih vrijednosti
IZLETNIČKO	30-50% maksimalne vrijednosti (današnji nivo za IV. i V. zonu)

- o Sljedeća aktivnost predviđena u primijeni ovog dijela Programa je:

A 2.4. DETALJNA RAZRADA CIJENA I USLOVA ZAKUPA KUPALIŠTA CRNE GORE

Cilj	Razrada tržišno atraktivnog modela davanja plaža na korišćenje prema temama, koji kao glavni ulazni parametar uzima dugoročni interes Crne Gore u turističkom razvoju
Ocjena stanja	Ova aktivnost nužno je vezana za proces sprovođenja tematizacije plaža Crne Gore, a pretpostavlja i prethodno uspostavljanje mehanizma upravljanja kapacitetom plaža. Nakon što isti procesi budu dodatno analitički obrađeni, a tematizacija prođe konsultacije sa relevantnim institucijama, JP za upravljanje morskim dobrom će na temelju ovog inicijalnog prijedloga biti u stanju da odredi novi cjenovnik, modele i uslove za svaku od tema plaža.
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore
Rok sprovođenja	2020. godina/ odnosno po sprovođenju prvog dijela procesa uvođenja novih vrsta i podvrsta plaža i kontinuirano kasnije.

4.4. Proces i upravljanje

- Predloženi program i aktivnosti znače bitan zaokret od dosadašnjih procesa u upravljanju plažama što povlači i potrebu promjena u regulatornim dokumentima i dosadašnjim misijama;
- Kupališta su posebne prostorne cjeline (definisane posebnim planskim dokumentima) te se na njima isključivo mogu nalaziti sadržaji primijenjeni toj namjeni kao što su plažni mobilijar (ležaljke, suncobrani, baldahini), oprema za sanitarno higijenske uslove (tuševi, kabine za presvlačenje, kante za otpatke, sanitarni objekti), oprema za zabavu, plažni barovi montažno demontažnog tipa do 15m², odnosno drugi sadržaji prema specifikaciji za predložene vrste i podvrste kupališta;
- Kako je u analitičkom dijelu Programa evidentiran nedostatak od oko 300.000 m², uz pretpostavku standarda od 5m² po kupaču, i kako će se sprovođenjem Programa standard po kupaču nužno povećavati iz čega slijedi da ni povećanje od oko 183.000 m² koje je prema JP Morsko dobro u toku realizacije neće biti dovoljno, upravljački prioritet je povećanje kapaciteta plaža, odnosno aktivnosti upravljanja pritiskom;
- Osim upravljačkih mjera i aktivnosti orijentisanih usko na plaže i obalno područje, važno je unaprijediti standarde destinacijskog menadžmenta obalnih destinacija, posebno u segmentu razvoja proizvoda i turističke infrastrukture u zaleđu (kao npr. izgradnji bazena uz prateće podsticaje) čime bi se takođe moglo uticati na smanjenje pritiska na obalu i plaže. Promjena načina, odgovornosti i zadataka u destinacijskom menadžmentu po pravilu je složen normativni i pregovarački postupak koji zahtijeva posebnu razradu i intenzivne komunikacijske procese između odgovornih ustanova na državnom nivou, lokalnih vlasti i privatnog sektora što podrazumijeva posebnu projektnu inicijativu;
- JP za upravljanje morskim dobrom bi, u skladu sa načelima Programa, vremenom trebalo da proširi sadašnju misiju na način da bude centralno mjesto ekspertize u uređenju i razvoju morskog dobra Crne Gore, odnosno da današnju dominantno operativnu ulogu proširi strateškom, planerskom i razvojnom;

- Kako bi se takva misija mogla na pravi način realizovati potrebno je smanjiti današnji obim administracije zakupa, što će se i dogoditi pod uslovom prelaska sa, danas dominantnih, kratkoročnih ugovora o zakupu prema dugoročnim zakupima/koncesijama. Ovaj proces je dijelom i započet današnjim dugoročnim ugovorima o zakupu za investicione projekte;
- Shodno Zakonu o planiranju prostora i izgradnji objekata, sadašnji Plan objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra će se zamijeniti Programom privremenih objekata koji će se donositi za petogodišnji period. Programom će se definisati sezonsko uređenje i opremanje prostora za kupališta, sezonska privezišta i pristaništa sa svim potrebnim parametrima;
- Prijedlog okvira regulacije plaža je sljedeći:
  - Specifične odredbe i kriterijume planiranja prema temama smjestiti u *Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju uređena i izgrađena kupališta*, koji će se po dovršetku procesa tematizacije i razrade novih poslovnih modela morati proširiti i prilagoditi (novi podzakonski akt o urednosti, opremljenosti, vrstama i uslovima korišćenja kupališta). Na ovaj način se dobija fleksibilniji sistem koji je neophodan zbog potrebe brze adaptacije tržišnim potrebama, ali i jer je proces promjene pravilnika daleko kraći od promjene prostornog plana bilo kojeg nivoa;
  - Održavanje plaža ostaje zadatak zakupca, odnosno opština za kupališta i druge dijelove morskog dobra koja nijesu data u zakup;
  - Kod zahtjeva za zakupe/koncesije za hotelska kupališta, površinu kupališta treba striktno vezati za broj kreveta u smještajnom objektu i kategoriji. U slučaju više hotela u vertikali iznad plaže podsticati zajednički zakup više ponuđača. Hotelskim zakupima dati prioritet nad drugim korisnicima;
  - Korišćenje malih kupališta za potrebe hotela visokih kategorija 4 i 5* se smatra posebnim ekskluzivitetom. U skladu sa ranijim odredbama Programa, maksimalna površina striktno je određena smještajnim kapacitetima, odnosno brojem kreveta hotela sa 10m² po krevetu. Početna cijena zakupa ovakvih kupališta formira se na osnovu početne cijene za hotelska kupališta po m² površine uvećane za 20-50% gdje uvećanje zavisi od veličine (veća jedinična cijena za manje plaže) i konfiguracije plaže (veće cijene za pjeskovite i šljunkovite u odnosu na stjenovite, odnosno betonske plaže).

A 3.1. AKTIVNOSTI REGULATORNOG PRILAGOĐAVANJA	
Cilj	Prilagođavati misije uključenih aktera i regulatorno određene procese upravljanja plažama kako bi podržali predložene promjene u upravljanju
Ocjena stanja	Zbog veoma intenzivnih društvenih i tržišnih promjena, upravljanje turizmom i prostorom u svim konkurentnim državama je intenzivan proces regulatornih prilagođavanja, za što već i danas postoji puno razumijevanje u javnom sektoru Crne Gore. Samo tokom 2017. godine promijenjeni su Zakon o turizmu i Zakon o izgradnji, a u 2018. godini očekuje se usvajanje PPPN obalnog područja. Promjene u upravljanju plažama Crne Gore koje se predlažu ovim

	Programom će zahtjevati praktično kontinuiran proces javnih rasprava (naročito intenzivan u prve tri godine primjene), a za očekivati je da će promjene biti postepene, inkrementalne i uz stalan monitoring (prije svega tima za upravljanje kapacitetom plaža Crne Gore).
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore (koordinator), MORT, druga ministarstva, opštine, Skupština i Vlada Crne Gore.
Rok sprovođenja	Kontinuirano od 2020. godine.

A 3.2. IZRADA 10-GODIŠNJEG PLANA RADA JP ZA UPRAVLJANJE MORSKIM DOBROM

Cilj	Po početku primjene novog modela upravljanja plažama, odrediti dugoročnu misiju, zadatke, organizaciju, poslovne, finansijske i ostale aspekte JP za upravljanje morskim dobrom
Ocjena stanja	Nakon što se izrade sve analitičke studije, prode proces javnih rasprava vezan za tematizaciju i poslovne modele te se na osnovu navedenog specifikuju svi regulatorni detalji, stiče se osnov za dugoročno planiranje procesa upravljanja plažama, a time i misije svih drugih poslovnih elemenata JP za upravljanje morskim dobrom, kao i eventualno potrebna regulatorna prilagođavanja.
Nosilac aktivnosti	Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom Crne Gore uz eventualne spoljne izvođače
Rok sprovođenja	2020/ 2021. godina.

5. AKCIJSKI PLAN PRIMJENE PROGRAMA

- U akcijskom planu sažete su i dalje razrađene aktivnosti prethodno opisane u Programu;

AKTIVNOST	OPIS AKTIVNOSTI	ULAŽNI PARAMETRI	REZULTATI	ODGOVORNOST	ROK/ TRAJANJE	BUDŽET/ IZVORI FINANSIRANJA
A 1.1. Utvrđivanje potencijala kapaciteta plaža i kupališta Crne Gore prema opštinama	Na osnovu postojećih planskih dokumenata i mapa procijeniti ukupan plažni potencijal Crne Gore, izraditi dugoročan plan privođenja svrsi	- postojeći podaci JP i MORT-a - PPPN Morsko dobro - PPPN obalno područje (nacrt) - PP opština	Ocjena kvantitativnog stanja potencijala plažnih resursa Crne Gore Plan privođenja plaža svrsi po opštinama do 2030. godine.	JP za upravljanje morskim dobrom (koordinator), MORT, opštine	3-6 mjeseci, predviđeni početak do kraja 2018. godine.	Nije potreban dodatni budžet
A 1.2. Izrada detaljne evidencijeorskog dobra Crne Gore	Formiranje baze podataka o svim plažama i kupalištima Crne Gore koja je u skladu sa stanjem u prostoru	- Strategija održivog Upravljanja plažama; - Sva dostupna analiza, izvještaji, studije i statistike	Precizna evidencija koja omogućava upravljanje svim elementimaorskog dobra	JP za upravljanje morskim dobrom (koordinator), MORT	Do kraja 2019. godine	Unutar redovnih aktivnosti i budžeta JP za upravljanje morskim dobrom i MORT-a
A 1.3. Izrada studije mogućnosti i uslova za proširenje plaža u Crnoj Gori	Izraditi / naručiti izradu studije o mogućnostima, rizicima i finansijskoj isplativosti različitih tehnika proširenja postojećih plaža, uključujući studiju uticaja na okolinu	- Strategija održivog Upravljanja plažama; - Potencijal i plan privođenja plaža svrsi, drugi analitički dokumenti i statistike	Plan i pravila proširenja plaža prema opštinama koji se moraju ugraditi u postojeće zakone i pravilnike	JP Morsko dobro (koordinator/naručilac), eventualno spoljni izrađivači	Do kraja 2019. godine	U slučaju angažmana spoljnih izvođača, trošak ovakve studije, zajedno sa studijom uticaja na okolinu, se može procijeniti na 70-100.000 EUR (izvor: JP za upravljanje morskim dobrom)
A 1.4. Izrada saobraćajne studije povećanja saobraćaja taxi brodića	Izraditi / naručiti izradu studije postojećeg stanja, mogućnosti i potrebnih infrastrukturnih, regulatornih i rješenja iz domena poslovne konkurentnosti vezanih za jačanje intenziteta taxi brodića u cilju veće mobilnosti kupaca između plaža	- Strategija održivog Upravljanja plažama; - Potencijal i plan privođenja plaža svrsi (A 1.1); - Studija o mogućnostima i uslovima proširenja plaža (A1.3); - Relevantni zakoni i statistike	Plan izgradnje infrastrukture za pomorski saobraćaj, potrebne zakonske promjene i, ako je potrebno, podsticaji	JP za upravljanje morskim dobrom i/ili Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (koordinatori i/ili Naručilci), spoljni izvođači	Do kraja 2019. godine	U slučaju angažmana spoljnih izvođača, trošak ovakve studije, zajedno sa studijom uticaja na okolinu, se može procijeniti na 70-100.000 EUR (izvor: JP za upravljanje morskim dobrom/ Ministarstvo saobraćaja i pomorstva)

AKTIVNOST	OPIS AKTIVNOSTI	ULAZNI PARAMETRI	REZULTATI	ODGOVORNOST	ROK / TRAJANJE	BUDŽET / IZVORI FINANSIRANJA
A 2.1. Izrada i popunjavanje Obrazaca za svako kupalište	Popunjavanje obrazaca sa detaljnim podacima o svakom kupalištu	- Postojeći popis plaža; - Potencijal i plan privođenja plaža svrsi (A 1.1)	Izrada katastra kupališta za tematizaciju	JP za upravljanje morskim dobrom (koordinator), opštine (operativna pomoć)	Do polovine 2020. godine	Nije potreban dodatni budžet
A 2.2. Konsultacije sa relevantnim institucijama oko vrste i podvrsta (tema) kupališta	Organizacija serije radionica na kojima će se predstaviti prijedlog tematizacije i kroz komunikaciju sa zainteresovanim stranama doći do usuglašenog prijedloga	- Strategija održivog upravljanja plažama Crne Gore - Sve dotad dovršene aktivnosti i usuglašenog prijedloga	Usuglašeni prijedlog tema i pravila izgradnje po temama	JP za upravljanje morskim dobrom	Početak 2020. godine i završetak do polovine 2021. godine	Na bazi 15-20 održanih radionica i sastanaka, organizacija javne rasprave može iznositi maksimalno 15-20.000 EUR (budžet: JP za upravljanje morskim dobrom)
A 2.3. Izrada / izmjena postojećih prostornih planova vezano za tematizaciju	Promijeniti prostorno-plansku dokumentaciju i pravilnike na način da se primijene na nove vrste i podvrste plaža.	- Program, Obrasci za kupališta (A 2.1.) i konsultacije sa relevantnim institucijama (A 2.2)	Zakonski i prostorno planski okviri prilagođeni za proces uvođenja novih vrsta i podvrsta plaža	MORT, opštine, eventualno druga ministarstva	6 mjeseci od izrade detaljne dokumentacije, do polovine 2022. godine.	Nema dodatnih troškova
A 2.4. Detaljna razrada cijena i uslova zakupa kupališta Crne Gore	Opis mogućih modela i uslova zakupa prema temama kupališta koji treba da se ugradi u zakonski okvir	- Ovaj Program - Aktivnosti A 2.1. do A 2.3.	Irisno atraktivan i fleksibilan model davanja kupališta na korišćenje koji kao glavni ulazni parametar uzima dugoročni interes	JP za upravljanje morskim dobrom, druga relevantna Ministarstva (prije svega Finansija) i agencije	6 mjeseci od izmjene svih regulatornih dokumenata najkasnije do polovine 2023. godine.	Nema dodatnih troškova za javni sektor Crne Gore
A 3.1. Aktivnosti regulatornog prilagođavanja	Prilagođavanje misije uključenih aktera i regulatomo određenih procesa upravljanja plažama kako bi podržali novi model upravljanja plažama	- sve prethodne aktivnosti	Kontinuirano prilagođavanje zakonskog okvira i pravilnika o procesima i misijama aktera u skladu sa praćenjem najboljih praksi upravljanja plažama	JP za upravljanje morskim dobrom, MORT, druga ministarstva, opštine, Skupština i Vlada Crne Gore	Kontinuirano od 2020.godine.	Nema dodatnih troškova
A 3.2. Izrada 10-godišnjeg plana rada JP Morsko dobro	Po dovršetku svih aktivnosti od 1.1. do 2.5. napraviti dugoročni plan poslovanja JP za upravljanje morskim dobrom - misija, organizacija, finansiranje i poslovanje	- aktivnosti od 1.1. do 2.5.	Novi okvir poslovanja JP za upravljanje morskim dobrom, potrebno regulatomo prilagođavanje	JP za upravljanje morskim dobrom uz eventualnu spoljnu savjetodavnu pomoć	2021/2022. godina.	Trošak angažmana spoljnih savjetnika 30-50.000 EUR (JP Morsko dobro)

- Napominjemo da akcijski plan ne sadrži ukupne troškove uređenja plaža i priobalja koje su danas dio redovne misije JP za upravljanje morskim dobrom i opština;
- Pretpostavlja se da će redovni prihodi JP za upravljanje morskim dobrom u kombinaciji sa budžetima opština i drugih institucija biti dostatni za sve potrebne radove;
- Troškovi tematizacije plaža u smislu potrebnih investicija bi prema ovom Programu (kao i dosad) trebali biti obaveza zakupaca i koncesionara, međutim ne treba isključiti mogućnost da JP i/ili opštine samostalno razvijaju plaže za koje se uvidi veliki interes za Crnu Goru, a za iste ne bude bilo interesa na tržištu.

6. DODATAK

6.1. Popis pomorskih pristaništa po opštinama

HERCEGNOVI

- 1.) 16.9 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Kumbor
- 2.) 17.3 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Đenovići
- 3.) 17.21 plutajući pontoni Đenovići
- 4.) 18.2 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Baošići
- 5.) 18.10 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Baošići
- 6.) 18.21 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Baošići
- 7.) 19.5 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Bijela
- 8.) 20.18 pontonsko pristanište Kamenari
- 9.) 21.5 čvrsto izgrađeno pristanište Rose

TIVAT

- 1.) 2.1 čvrsto izgrađeno pristanište Lepetane
- 2.) 2.4 čvrsto pristanište i privezište - ugovor AD Pomorski saobraćaj
- 3.) 3.1 čvrsto izgrađeno pristanište Opatovo
- 4.) 4.1 plutajući ponton Donja Lastva
- 5.) 4.2 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Donja Lastva - ispred crkve Sv. Roko
- 6.) 4.7 plutajući ponton pristanište Donja Lastva
- 7.) 4.11 mobilno plutajuće pristanište
- 8.) 5.4 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Seljanovo - JK Delfin
- 9.) 6.2 čvrsto izgrađeno pristanište Pine
- 10.) 10.2 čvrsto izgrađeno pristanište Bazdanj
- 11.) 10.3 čvrsto izgrađeno pristanište Novo mulo
- 12.) 10.7 čvrsto izgrađeno pristanište Bjelila
- 13.) 10.9 pristanište i komercijalno privezište Stara račica
- 14.) 10.36 plutajući pontoni Bogišići
- 15.) 11.1 izgrađeno pristanište i privezište Krašići
- 16.) 11.12 plutajući pontoni- nezakupljeno

KOTOR

- 1.) 2.1 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Kostanjica
- 2.) 3.3 plutajući pontoni Morinj
- 3.) 3.4 čvrsto izgrađeno pristanište i 2 plutajuća pontona
- 4.) 4.14 plutajući pontoni Risan
- 5.) 5.11 sezonsko pristanište Perast
- 6.) 5.23 sezonsko pristanište i privezište
- 7.) 7.2 pristanište i privezište Orahovac
- 8.) 8.3 plutajući pontoni Ljuta
- 9.) 9.3 pristanište i privezište Sveti Stasije

- 10.) 9.7 operativna obala i plivajući ponton
- 11.) 9.16 pristanište i komer.privez plovila Dobrota
- 12.) 10.22 plutajući ponton Dobrota kod Instituta za biologiju mora
- 13.) 14.8 čvrsto izgrađeno Peluzica
- 14.) 15.2 pristanište i privezište Muo
- 15.) 15.6 pristanište i privezište Muo
- 16.) 15.8 Plutajući ponton Muo
- 17.) 17.7 čvrsto izgrađeno pristanište Prčanj
- 18.) 18.4 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Stoliv I
- 29.) 19.1 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Bigova
- 20.) 21.4 plutajući pontoni Trsteno

B U D V A

- 1.) 2.9 mobilni plutajući ponton posle Malaya plaže - Žuta greda - Jaz
- 2.) 5.1 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište na ostrvu Sveti Nikola
- 3.) 7.53 čvrsto izgrađeno pristanište i plutajući ponton - Slovenska plaža (zapadni dio)
- 4.) 9.7 čvrsto izgrađeno pristanište Slovenska plaža -Slovenska plaža (centralni dio)
- 5.) 10.18 čvrsto izgrađeno pristanište Slovenska plaža - Slovenska plaža (istočni dio)
- 6.) 15.33 čvrsto izgrađeno pristanište Rafailovići
- 7.) 17.6 plutajući ponton Kamenovo - zapadni dio kupališta
- 8.) 17.8 plutajući ponton Kamenovo - istočni dio uvale Kamenovo
- 9.) 23.1 čvrsto izgrađeno pristanište Drobni pijesak
- 10.) 24.6 plutajući ponton Reževići
- 11.) 25.1 čvrsto izgrađeno pristanište i privezište Petrovac

B A R

- 1.) 2.2 pristanište Čanj
- 2.) 4.1 čvrsto izgrađeno pristanište Sutomore
- 3.) 10.12 plutajući ponton na lokaciji Mali i Veliki pijesak

ULCINJ

- 1.) 3.1 čvrsto izgrađeno pristanište Velika skela Ulcinj
- 2.) 3.2 čvrsto izgrađeno privezište Kacema
- 3.) 11.13 drvena konstrukcija na drvenim šipovima - rijeka Bojana (lokacija ispod mosta)

izvor: Javno preduzeće za upravljanje morskim dobrom, Služba za upravljanje lukama od lokalnog značaja i pomorstvo.

6.2. Popis poligona za skutere po opštinama

BUDVA

Jaz

2.10 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 3037 K.O. Budva;

Ostrvo Sv. Nikola

5.15 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 3037 K.O. Budva;

Ostrvo Sv. Nikola

5.16 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 3037 K.O. Budva;

Reževići

22.6 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 1888 K.O. Reževići;

Petrovac

25.35 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 174 K.O. Budva.

BAR**Sutomore**

4.32 - Poligon za vožnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred k.p. 1962 K.O. Sutomore.

ULCINJ**Velika Plaža**

10.131 - Poligon za važnju skutera (200 x 300 m), akvatorij ispred katastarske parcele 18/1 K.O. Donji Štoj, ispred plaže 10R1 i 10S1.

6.3. Popis sportsko-rekreativnih aktivnosti na plažama Crne Gore

KOTOR**Dobrota**

10.14 - Sportsko rekreativne aktivnosti na vodi, 2436 KO Dobrota, plaža i akva prostor

TIVAT**Kalardovo, Brdišta**

9.10 - Sportsko rekreativne aktivnosti (vodeni tobogan), 610 K.O.

Đuraševići

9.13 - Sportsko rekreativne aktivnosti (dječiji drveni brod), 610 K.O. Đuraševići

BUDVA**Jaz**

1K - Sportsko-rekreativne aktivnosti

1.33 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor

Slovenska obala

8F - Sportsko rekreativne aktivnosti

8.41 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, plaža i akva prostor

10A - Sportsko rekreativne aktivnosti

10.19 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor

Bečići

12.12 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor

13.10 - Sportsko rekreativne aktivnosti, plaža i akva prostor

14B - Sportsko rekreativne aktivnosti

14.10 - Sportsko rekreativne ativnosti, plaža i akva prostor

14F3 - Sportsko rekreativne aktivnosti

4.23 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor

BAR

4A - Sportsko-rekreativne aktivnosti

4.30 - Sportsko-rekreativne aktivnosti (plaža i akva prostor)

8.11 - Sportsko rekreativne aktivnosti na plaži, 6456 K.O. Novi Bar Plaža Topolice uz veliko pristanište

ULCINJ

10.128 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor ispred kat.par.18/2 K.O. Donji Štoj, između kupališta 10M i 10N.

10.129 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor ispred kat.par.18/2 K.O. Donji Štoj, između kupališta 10R i 10R .

10Z1 - Sportsko- rekreativne aktivnosti na vodi, 18/1 K.O. Donji Štoj

- 10Z2 - Sportsko- rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10.83 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z3 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10.85 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z4 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z5 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10.89 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, Plaža 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z6 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10.91 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z7 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 18/1 K.O. Donji Štoj
 10.93 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor 18/1 K.O. Donji Štoj
 10Z8 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 1166 K.O. Gornji Štoj
 10.95 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor 1166 K.O. Gornji Štoj
 10Z9 - Sportsko-rekreativne aktivnosti, 1166 K.O. Gornji Štoj
 10.97 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža i akva prostor 1166 K.O. Gornji Štoj
 10.133 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža 1166 K.O. Gornji Štoj i akva prostor
 10.135 - Sportsko-rekreativne aktivnosti na vodi, plaža 1166 K.O. Gornji Štoj i akva prostor

6.4. Popis zabavnih igara na vodi na plažama Crne Gore

HERCEG NOVI

- Igalo, 5.27 - Aqua park;
 Šetalište pet Danica, 10.31 - zabavne igre na vodi, akva prostor;
 Arza, 26.2 - Zabavne igre na vodi, akva prostor.

KOTOR

- 20.9 - Zabavne igre na vodi, 1170 K.O. Krimovice

BUDVA

Slovenska Obala

- 7.52 - Dječiji zabavni park u vodi, akvatorijum ispred parcele 2889 K.O. Budva
 10.30 - Dječiji zabavni park u vodi, akvatorijum ispred parcele 2889 K.O. Budva

BAR

- Sutomore
 5.22 - Zabavni aqua park

ULCINJ

- Velika Plaža
 10.118 - Zabavni aqua park

6.5. Prijedlog obrasca za kupališta

PRIJEDLOG OBRASCA ZA KUPALIŠTA	
1. Opština, naziv kupališta: Opština: Naziv plaže:	9. Da li kupalište ima Plavu zastavu? a) da Za koje godine? b) ne
2. Dužina kupališta: _____ m Površina kupališta: _____ m ²	10. Da li je na kupalištu dozvoljen pristup kućnim ljubimcima? a) da b) ne
3. Klasifikacija kupališta: a) uređeno b) posebne namjene	11. Da li se sistematski prati kakvoća mora? a) da b) ne
4. Nalazi li se kupalište u zaštićenom području? - zaštita - bez zaštite	12. Koliki je procijenjeni sadašnji vršni kapacitet kupališta u glavnoj turističkoj sezoni? _____ kupači
5. Tip kupališta prema tipu tla: Geološki sastav Pijesak Sitni šljunak Šljunak Kamen Stijene Beton Ostalo	13. Da li je kupalište prilagođeno licima smanjene pokretljivosti i invalidima? a) da b) ne
6. Dostupnost (prilaz) kupalištu: a) asfaltirana cesta b) samo morski prilaz c) bijela cesta d) morski prilaz - samo za iskrcaj putnika - uređeno pristajalište e) pješačka staza f) obalni put f) nešto drugo, navedite što	14. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje DA, da li na kupalištu postoje: a) sanitarni čvorovi prilagođeni licima smanjene pokretljivosti / sa invaliditetom b) pristupne rampe za lica smanjene pokretljivosti / sa invaliditetom
7. Da li je kupalište u zakupu? a) da od do b) ne	15. Na osnovu utvrđenog stanja, što karakteriše kupalište? prirodni resursi zabava animacija sport i rekreacija gastro ponuda odmor i relaksacija

	bijeg od svakodnevice	
	nudizam	
	ponuda za kućne ljubimce	
	dogaćanja	
	zdravstvene pogodnosti	
	škola plivanja	
	nešto drugo? (Upišite što!)	
8. Ako postoji zakup što obuhvata Ugovor o zakupu?		16. Da li su određene granice pomorskog dobra?
	Zakup	a) da
a) korištenje plaže		b) ne
b) ugostiteljske objekte		c) djelimično (objašnjenje)
c) sportske sadržaje		
d) parkiralište		
e) sanitarni čvor		
f) ostalo (navedite što!)		